

84(2=6391)6
Ш1624

Таныспай Шинжин

Обёкёлөр үни

Таныспай Шинжин

ӨБӨКӨЛӨР ҰНИ

*Ұлгерлер
Тууылар
Кай чөрчөк*

Чүмдү бичик кепке базар «Алтын-Туу» деп Байсын-Журт,
2013

84(2=632.1)6-5

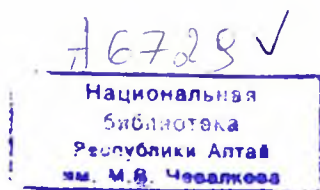
ББК 82.3(2Рос - Алт.)

Ш624

Шинжин Таныспай Баксурович

Ш624

Голос предков: Стихи. Поэмы. Героический эпос. — БУ
РА Литературно-издательский Дом «Алтын-Туу», 2013. — с.
256.

ISBN 978-5-93809-036-1

07. 04 2015

© БУ РА Литературно-издательский Дом «Алтын-Туу», 2013 г.

ЎЛГЕРЛЕР

ЈАҢАРЛАГАН УЛУС ЎЗЎЛБЕС

Чап-чанкыр Алтайымда
Чактарга кожон чўмделген.
Чырайы эрў албатымда
Чын, чеченчилер жүрген.

Бистин де ۆйдө жондо
Поэттер чечектеп ۆскөн.
Кандый да тилдў ороондо
Калыгын мактап жон ۆткөн.

Мен де олор тоозында
Мактагам кожонло жонды.
Јенил эмес жүрўм јолында
Јеңил эмес чўмдеерге кожонды.

Ар-бўткен ле киж
Агару жүрўмле бирлик.
Кажызынын ла ижи,
Каткызы, кожоны үргүлјик.

Јок, биске, кожончыларга,
Јол, жүрўм жеңил эмес.
Онын учун канча чактарга
Онду макта жүрбегенис.

Је биске, ўлгерчилерге,
Јон, жүрўм недег де кереес...
Јайымды, калыкты үргүлјиге
Јаңарлаган улус ўзўлбес.

2000 ј.

КӨГҮСТИ СҮҮНЧИЛҮ ЈАРЫТСЫН

Көксимде сўўш, от
Күнүн ле кўйет, ۆчөт.

Кандый да ыргал, коот
Кезикте тегин ле өдөт.

Je түней ле олоp истү,
Жүректе санаалар артат.
Санаалар көгүстү, көстү,
Саазында жолдор чыгарат.

Жолдор - ол чүм үлгерлер,
Жоголбогон тирү үндер.
Айдарда - ол санаалар,
Айдылат сүүштү жолдыктар.

Үлгер учурлу жолдыктар
Үргүлжиге ис арттырар.
Сүүштү, от күйүштү
Сүрлү үлгер чын жүрүмдү.

Жок, мен ончо улуска
Жаан сүүштү, өчпөс отту.
Жаңыс та үлгерди узакка
Жүрүмде арттырар сагышту.

Кунукты ол жоголтсын,
Көгүсте сүүнчини жарытсын.
Кемге ле ичкери жолдо,
Күндий чалызын ончо жондо.

2000 ж.

ТАЗЫЛЫС ЖАҢЫС

Аргымак ат -
Аргам,
Канат.
Бис
Айрылышпас,
Бис
Карыкпас
Эн бек
Найылу.

Эн бек
Тазылду.
Аргымак ат -
Тыным,
Канадым.
Оныла
Өрө өзөрим.
Оныла
Жер өдөрим.
Оныла
Омок жүрерим.
Оныла
Кеп сөстө
Өлбөзим.
Аргымак ат -
Тыным,
Канадым.

1999 ж.

АМЫР-ЭНЧҮ КҮҮНЗЕГЕН УЧУН

Ак-жарыкта жүреримде,
Агару жүрерин кичеенгем.
Амадулу үредүде, ижимде
Албатыга мак эдерге иженгем.

Ижениште ичкери жүтки,
Ийиктелген жылдар өткөн.
Танла куштардын үни
Тууларда тын чөйилген...

Тоорчыктар чүми үргүлөп,
Табынча тымый берди.
Таандар дезе чуркурап,
Тамак үни там кениди.

Түндө менин жардак үним
Тоорчык чүмине жетпес.
Тан атса, айса, сүүнчим
Тын жаңарлаар, не бүтпес!

Сүүнчиде кожон чүмдү,
Сүүнер улус оны угуп.
Јаһар сөстөри јараш үндү
Јүрекке томылар јайа учуп.

Ак-јарыкта алтай јонго
Агару сөслө чын айдыш:
«Амыр, ырыс!» - деп, ороонго
Азыйдан айткан - ого алкыш!

2000 ј.

ЫРЫСТУ, СҮҮНЧИЛҮ ЈҮРЗИН

Соок туманга тўн
Сыркыраган таң атканча.
Суркураган јарыгын кўн
Сары таңла ўрўстеп чыкканча.

Јер сүүнчиге алдырды.
Јүрўм, јүрек јарыды.
Јўзўн ўндер јанырады,
Јер-тенери јангырды.

Јон-калык иштерде,
Јайым, ырысту сүүнчиде.
Меге де јайым, сүүнчи
Мендеп келген немедий.

Јаңы таң, кўн, меге чи,
Јайаачыдан берилгендий.
Јонго, јайымга мак.
Јаңы таңга, кўнге мак.

Тўнде болзо, туманга,
Тўней ле калтырашка
Катап алдырбазын,
Катап јайымла чалытсын.

Кожонго, сүүнчиге
Катап кўннен кўнге

Кан-Алтайда күн тийзин,
Кижн ырысту, сүүнчилү жүрзин.

2000 j.

ЖАЖЫНА МӨНКҮЛИК АРТАР

Жылдыстарга сүзүлген тууларда
Жарыкка чыккам, чыдагам.
Жаштаң ла ала бу мында
Жоннын жанын тооп жаңдагам.

Чын, мөштин жажыл бүриндий
Мөнкүлик болорго күүнзейтем.
Кырлардын мөңүн суузындый,
Каран, онбос болзом деп шүүйтем.

Чын, мөшкө, жойгонго, чибиге
Кутук, онбос сууны кудай,
Чирип келгенче, үргүлжиге
Мөнкүлик жүрүмди берген эмей.

Арчын да агаш бүриндий
Артабас болзом деп санайтам.
Алтын Алтайдын суузындый,
Аймабай жүрер деп шүүп туратам.

Же жүрүмде, жетен жажымда,
Үргүлжи не де жок деп билдим.
Жер, Тенери, Суу, Кей, чын да
Үргүлжик деп бүдөдим.

Чын, мөш бүри чилеп, кожоным
Чактарга онбос болзо, кайдар.
Же билерим: төрөл жерим, жоным
Жажына онбос, мөнкүлик артар.

2006 j.

АЛТАЙДЫ ЈАЖЫНА МАКТА

Албатынын, эки кылду,
Агаштан ойгон топшууры
Амыр-энчү жаркынду
Алтайды мактап туры.

Мактап туры жайымды,
Мактайт жайым кожонды.
Мактайт бу ла ончогорды,
Мактайт кайчы бойымды.

Мактайт бийлер басканды,
Мактайт жайым алганды,
Мактайт жаңы маанынды,
Мактайт жарык амадуунды.

База мактайт гимнинди,
Буурдан күүни, кожо түнүрди.
Башкаруда жамылуларды
База мактап баштады.

Жок, башкараачы неме беди!
Жүрүмде олор улай эмес эди...
Жаңды макта, топшуурым,
Жон - ол башчы деп айдарым.

Албатынын, эки кылду,
Агаштан ойгон топшууры
Амыр-энчү жадынду
Алтайды макта, ол бу туры!

14.05.2007 j.

АЖУЛАР АЖЫРА

Кандый да јоткон
Кырларда болбозо,
Таң атту јорткон
Мени јолдо
Буудактар, шыралар,

Озодо сакыйтан.
Кижендеп саларга,
Кызалан ажуларга
Көчкөлөр чачып,
Салым туратан сакып.
Je ажуда агаштар -
Чек ле агару најылар, -
Корым таштардан,
Ончо буудактардан
Корулап алатан.
Көчкөлөр күзүрөп,
Кулакты тундуруп,
Куштардын үнин,
Кожоннын күүзин
Үзерге ченешкен...
Je келишпеген...
Күч те болзо,
Буудакту јолдо,
Коркып ойто
Кайра алтап
Качан да баспагам.
Көчкөлөргө алдырбай,
Салымга салдырбай
Ажуларды ашкам.
Эн бийик ажуга
Јүк једип аларга
Јүрүмде амадагам,
Ичкери алтагам.
Јеримнин элбегин
Көрүп аларга,
Јайым јүрүмнин
Јаңарын угарга,
Өткөн јолдон
Токтомы јоктон
Ичкери барарга
Јаштан амадагам...
Не сүүнбес!
Не бүтпес!
Омок ар-бүткен
Кижиге јендирткен.

Тенеризи көгөрип,
Туулары энчейип,
Жалаңдары жайылып,
Кайдан ла көрүнөт.
Көгүске сүүнчилү,
Качан да иженчилү
Оморкоп айдар
Ойгор сөс бар:
Кижинен де күчтү.

1978 j.

ТҮНЕЙ ЛЕ КЕЛЕР ЭДИМ

Сен, өскөн жерим, -
Эрте келген жас.
Кышкы жерден, билерим,
Бачымдап келдин, жас.

Канча жүс чечектерин
Кырда болзо, жерим,
Кырга чыгып, сенин
Чечектерин сүүр эдим.

Жаңыс ла кайа-таштан
Ак-жарыкта бүткөн турзан,
Мен түней ле ыраактан
Келер эдим, уксан.

Жаан талай ортозында
Кичинек ортолык та болзон,
Эжинип, чөнгүп, качан да
Једер эдим, ондозон.

Өзүм јок чөл дө болзон,
Суузы ас та јер деп адалзан,
Түней ле, өскөн жерим,
Сеге једип келерим.

Энем де јок болзо,
Эл де сенде јоголзо,

Энезеп, тўней ле сеге
Эбирип келерим эригерде.

Көс тө жок болзын,
Колло тудуп көрөрим.
Бут та жок болзын,
Тоолонуп, жылып келерим.

Ак-жарыкта жаньс ла сен,
Акту кўўним сеге - јерим.
Качан да меге - уулына - ижен,
Сен учун јүрерим, өлөрим.

1979 j.

КИЖИ БОЛГОН АДЫНДА

Сен, кижн болгон адында,
Элбек јериннинг јаланьнда
Јаньс та ағаш отургьссан,
Бир де ууш аш чачсан,
Онон јер јаман болбос,
Кўчин де астап коробос.

Төрөл јерин неге ле чьдамкай:
Уур, јенгилди бойьна алар унчукпай.
Иженип ўрендеген јаскьда ажьн -
Кўскиде сўўнип быжьрар калажьн.
Је ашты јуубай карга бастьрзан,
Эне јаландар бурулу ба, айтсан?

Јок, эне јерин јебреньн бери
Јалакай јанду, ачык-јарьк кебери.
Ташту туулары чечектеп те турар,
Јажьл јаландарь кўйгекке де алдырар.
Јаан суулары кичинектеп агар,
Јарт јерден кожого до чьгар.

Је сен, кижн, бу ак-жарькта
Кайда аш, ағаш өскўрерин аьькта.
Онын сўрин саска, чалканга бастьрба,

Энчүзин ээнге, жуу-чакка алдырба.
Көк өлөн, ару суу канла будылза,
Өскүрген аш, агаш күйүп, не туза.

Жок, сен кижиге болгон кийинде
Акту жүректен телекей үстүндө
Жажарып өзөр агаш отургыссан,
Жарым да ууш аш чачсан,
Төрөл жерин жаман көрүңбес,
Акту күчин артап түгөнбес.

1980 ж.

КОЖОННЫНГ ТУУЛГАНЫ

Талан-келендий
Талбынып,
Талдама үнүндөй
Үнүм жаныланып,
Тенериге учуп
Чыгатан болзом,
Тенеринин көгүн,
Кыйузы жок түбүн,
Тоозы жок жылдызын
Канайып мактабайын!
Чечектүү жериме,
Чак берген элиме
Жажына мен быйанду!
Жүректен кожонду!
Кожондор күүзүн
Көдүрезин -
Шуулашкан суудан,
Жаш агаштардан,
Билинер жаштан,
Бу алгам, уксан.
Тенерини көрөр,
Чүмдөөр болуп,
Тегин сөстөр
Айтпаска болуп
Санандым.
Талан-келендий

Тенериге учпадым.
Чүмдү үниндий
Ұнимди жайбадым.
Же самолетло
Чанкыр тенериге
Учуп чыгарга
Меге ой келиштирди.
Төрөл жеримди,
Азыраган ада-энемди
Көнөгөш кейде
Көгүске алдым кенерте.
Төмөн көрдим.
Төмөн - жерим.
Чечектеген,
Жайым чөйилген
Кыйузы жок жаландар,
Учуктый көрүнген
Улу ла кичинек суулар;
Ийиндери бийик, кийик.
Булутка жеткен туулар;
Жүзүн үндү,
Куркунду куштар,
Жүстөр өңдү
Жайылган чечектер.
Ұним - шуулашкан
Суулардан,
Жайканышкан
Жерлик агаштардан.

Онын айткан,
Кайлаган чөрчөктөри
Ончозы көксимде,
Менин кайымда.
От-жалбыштый сөстөри
Онбой арткан -
Бу бойымда.

Табышкак таптырар
Каргандар
Түней ле менин

Санаамда.
Жүрүмнөн эрте
Баргандар
Жүректен ырабас
Качан да.

Чүрче ле мен
Чыккан, өскөн
Жериме једип
Баратан болзом,
Јаш тушта
Анда өскөн
Жүрүмди эске
Алар эдим.

1983 j.

* * *

Менин адым ичкери јортот,
Күн јаркыны көстөринде суркурайт.
Јалын көрзөн, торт ло от,
Јалбыш чылап, јайылып турат.

Туулу јеримде ат јогынан
Јебреннен бери јоным јатпаган.
Ат ла кырында күн чогынан
Очокто одын камызып алатан.

Өбөкө балдарынын балдарынан мен,
Јеримде чөрчөк ундыбай јадарым.
Бу да өйлөрдө атту јүретен,
Мал тудатан јанымды таштабадым.

Алтай јерим туулар турлузындый,
Ўр малдый тыгылыжып калган.
Јажына озор амырап тургандый,
Јажыл мөшлө јылузынып јабынган.

Мөнкү тайгалар баштарынан
Мызылдап суулар шуулап агат.

Соок чырайлу кайа таштарынан
Олордын жаңары өдүм жаңыланат.

Кайда ла, эбире, туулар ортодо,
Күйген оттордын жарыгын көрөрүн.
Адым бышкырат орто жолдо,
Ичкери бараат. Анда оду менин.

1987 ж.

КУУЛЕЛЕР ЧИЛЕП

Ээлгир корбо жаш туштан
Элимнин чөрчөгүн мен уккам.
Ак-жарыкта канатту куштан
Ал санаамла түргөн учатам.

Калык учун калжу өштүле
Кайра баспай согужатам.
Баатыр чылап, сом үлдүле
Бастыра черүзүн мен кыратам.

Күчтү, жалтанбас баатырла
Камык буудак өдүп чыгатам.
Кулда жонды жайымдайла,
Кайран жерине жандыратам...

Ээлгир корбо жаш туштан
Эл чөрчөгүнен эзелү чыдагам.
Аткан октон, учкан куштан
Ак-жарыкка түргөн учатам.

Ада-Төрөл учун жууда
Албаты өштүни антара чачкан.
Ададан жашта ач айылда
Аргаданып, өлбөй, бис арткан.

Бу ла баатыр жонло кожо база ла
Бастыра өштүле удур согушкам.
Бу ла кай чөрчөк учурыла
Бу ла мынайда чадырда чыдагам.

Эмди албатым эзен-амыр,
Эмди мен эр, күчтү-чакту.
Эл-жонум жажын-чакка баатыр,
Эмди мен мындый күүн-тапту.

Тон каларда менин үлгерим
Чаазыннан күүледи учатан болзо,
Жаштан эзелген чындык сөзүм
Жоному жозок эдетен болзо.

1987 ж.

ТҮНДЕ

Карангуй, карангуй түнде
Камык агаш бүринде
Канча бар куштар
Көс жумуп уйуктадылар.

Жаш бүрлө шулурбай,
Жылу эзин унчукпай,
Кушкаштарды ойгоспой
Канайып тымыды болбогой?

Жулук тартынып агаштар
Күнге үстүгип жадылар.
Жиит, жажыл ойинде
Үргүлебей эм түнде.

Жайгы эзин куштарды,
Жайым жакшы амырды
Үргүзинен ойгоспой
Араайынан ла сокпой.

Чын, ончозы уйкуда.
Ончо тындулар амырда.
Жаңыс ла чакпынду суу
Жаңарлайт: шуу-шуу.

1980 ж.

БИЛГЕН КИЖИ

Ўргўлеп турала,
Ўргўўм учты кенерте...
Эртен туранан ала
Кўзим кайкал ширтте:
Кайдаар ла аҗарзам,
Кажы ла тудам јерде
Јўзўн чечектер! О, балам,
Ырыс, сўўнчи кўксимде!
Је ончо улус мендий бе?
Чечектеген јерде сўўнчилў бе?

20.11.80 ј.

* * *

Мен койлоп јўрўм,
Бийик туудан кўрўдим:
Ўзўктў улус кўрўнет,
Јўзўн иштер бўдўрет.

Бирўзи бала кучактанган,
Бирўзи малын айдаган.
Бирўзи кийим кургаткан,
Бирўзи одын јарган.

Ол туку таныш
Айылдан чоргыйт ыш.
Байла, айылчы келген,
Ээзи оны кўндўлеген.

Эмеш ајыкта ыраада,
Туку сары кырада
Комбайн аш јуунадат,
Јолдор тоозынға бастырат.

Бийик чанкырда турналар
Быйанду амыр јанадылар.
Ичкери сунган суулар
Ўйдежип, чакпынла јаныйдылар.

Мен дезе бийикте,
Койлорым булутла тенде.
Өзөктө улус амыр иште,
Кандый жакшы түбек түшпесте.

1979 ж.

АЛТАЙ ЖАРЫК ЖАНАРЫН

Алтай жарык жаңарын
Албатынын жүрүминде.
Акту жүрген жылдарын
Агару санаа-көксинде.

Канчын жиит тужын
Карыкпас кожон күүзінде.
Кырларда бийик учужын
Калыктын канатту сөзінде.

Төрөл тилин тууларда
Түни-түжи эрмегинде.
Тамыр ошкош сууларда,
Табышту куштар үнинде.

Жиит үйелер жаңарынды
Жылдар өткүрө жаңарлайт.
Жүреги ачык жоинды
Жүзүн үндер адаалайт.

Айана кызыма

ЖЕРИСТИ СҮҮРГЕ ҮРЕТКЕН

Жап-жажыл жалаң
Жүзүн чечектериле - кебис.
Жүзүн учуктарды не жайган,
Эрке, жалакай энебис?

Жука баскан бу кийиске
Учукла чечектер көктөйдин,
Онон оны бу ла биске
Жайа салып көргүзедин.

Чичке, эрке сабарларын
Чек ле алтын ийне ошкош.
Чололоп көктөнгөн учуктарын
Чалыган күннинг чокторы ошкош.

Чын, эне, жажыл жалаңды
Будуктарла журап болбозын.
Кайкамчылу чечектерди
Күүле көргүзип кайкатпазын.

Кайтса, кожон сөстөриле
Чүмдеп, айдып берерин.
Же жүзүн учук өңдөриле
Жердин жазын көргүзедин.

Жап-жажыл жалаң
Жүзүн чечектериле кебисте.
Сен бисти эрте жаштаң
Жеристи сүүрге үреттин жүрүмде.

1979 ж.

* * *

Ала-Тооны көстөп,
Айана кызым атанды.
Көксимди кунук өртөп,
Ач-амырым бузулды.

Узун жолды өдөлө,
Ундыбас эмей жерин.
Ала-Тооны көрөлө,
Сананар ада-энезин.

Энезинин эрке сөзи
Эбире туулардан бийик.
Не керек өскөзи -
Эзен ле жүрзин күлүк.

16.01.83 ж.

* * *

Алтайдан Алма-Атыга
Айылдап келдим наҗыларга.
Јастын баштапкы айын
Јаскы талада уткыйын.

Јажы јаан таада казах
Јараштыра ойнойт домбраны.
Бажырганыс кудай ла аллах,
Башказын таап кайдар оны.

Домбра үнинен бирде чөлдөр
Кыйузы јок көрүнет.
Толкуланган чанкыр көлдөр
Казах кожондо сүрленет.

Көс јетпес чөлдөрдө
Күргүлип жүрет жылкылар.
Космоско до учкан өйлөрдө
Коркышту керек аттар.

Аттар јогынан чөлдөрдө
Амадап казах кайда барар.
Јаштан чөлдө өзөрдө,
Јорголор эмди де табылар.

Бистин де Алтайда жылкылар
Кобылар сайын, наҗылар.
Айылдап келигер, сакыйын;
Јеримде тан аттарлу уткыйын.

1983 15.04.84 ј.

* * *

Бронтойго

Москва. Переделкинодо.
Сагыжыма кирет, энирде
Карагайлар үнин угуп,
Куучындажып, јериске кунугып,

Качан да мында жүргенис,
Кайра жанарга мендейтенис...

Бүгүн катап ла Переделкинодо.
Барбак карагайлар төзинде
Кар артпаган, үзе кайылып,
Кайда ла жер борорып,
Көк чыгарын керелейт...
Көпти айдар күүним келет.

Жар-жаак үндү улусты жууп,
Жарлу, жар жок үлгерчилерди кууп,
Топшуур согуп, кайла дейтен,
Мениле жажытту оморкоп жүрөтөн.
Жалтаныш билбес сениле оморкоп,
Кай чөйөтөм, топшуур ойноп.

Эбире карагайлар, кайындар,
Элден эн артык жайалталулар
Эпсинип, элистин кайын угатан,
Эңир өткөнин билбей калатан.

Элдин алдына эр бойын
Эмди де андый, не ундыырын.
Бүгүн де мен Переделкинодо,
База ла топшуурлу, энирде
Эске алып, карагайларга,
Ак кайындарга
Алтай жонымнын күү, кайын
Кайлап, сени санандым, туйкайын.

1987 ж.

ТЫМЫК БҮКТЕ

Айдын түнде тымкы бүктө
Аттын бышкырганы угулат.
Айылдын жанында, эжикте
Ат чакызы айга суркурайт.

Айдын жеңил жарыгы бүкти
Алтындап, мөнүндеп ол чалыйт.
Ач-амырын алынган өзөкти,
Айтпаза да, уул не ајыктайт?

Анда койчынын чыдаган кызы
Амырап, өскөни не сананзын.
Ак-жарыкта онын канатту ырызы
Ак куудый учкан болбайсын.

Аккан суу шуулт үниле
Ак куудый айга, айса, жаңарлайт.
Ай дезе оны, сүүнип түниле
Алтындап бийиктен жарыдат.

Анчы уул кујурдан көрөт:
Агарган бүкте амыр, амыр.
Анда, өзөктө, турлу көгөрөт, -
Араай таң келееткен болтыр.

Ай дезе суунын шуултын
Ажарга жетире соныркап тындаган.
Амыраган койчы кыстын уйкузын
Агарган таңга жетире буспаган.

1983 ж.

КЕЕН ТУУЛАРДА

Бийик туулар
Ары жаанынан
Кеткин куштар
Келер ыраагынан.
Жаскы агаштар
Жүрексиреп сакыйдылар:
Уйалап куштар
Балдарын чыдадар.

Үндер жогынан
Олорго кунукчылду.
Жүзүн жаңардан

Жүрүм жыргалду.
Жажыл бүрлер
Жанарлап жайылат.
Жанган үүрлер
Жер сайын таркайт.

Эмди эбире
Эдиски үндер
Энирге жетире
Чек серибейдилер...
Андарга, куштарга
Кеен тууларда
Угын өскүрип жүрөргө
Кандый жакшы үргүлжиге.

1978 ж.

* * *

Түс эмес жолынла
Түней ле баргам.
Кижини тоор жанла
Кайда ла туштагам.

Жолдо кара чачым
Жылдар сайын кажайган.
Жүрүмгө үреткен качым
Жүрүм ле деп адалган.

Ол ло узун жолдор
Ончозы мандай чырышта.
Жолыккан эл-жондор
Жаркынду сагышта.

Канча кийим эскирген
Кыйузы жок бу жолдо.
Калыкты сүүп жүрген
Күчим бу ла ороондо.

Кеп кийимим элезин,
Кем жок ло жолдо.

Кату жолдор тизилзин,
Күчтү эмей колдор.

1995 ж.

ИШКЕ БАЧЫМДА

Жер жарыды, чайлап, эбире көрдим:
Улус ишке бачымдап бараадат.
Сүүнүп бу жолдыктарды бичидим.
«Ишке бачымда!» - деп, үйүм айдат.

ЖЫЛДЫСТАР

Түште, эбире көрзөн, улус
Түмөн тоолу, кыймыражат.
Түнде, тенериге көрзөн, жылдыс
Түжүне түнөп, эм мызылдажат.

УЛАЙ ЖАРКЫНДАЛАТ

Чын, улус, түжиле иштеп,
Чагы чыгып, түнде уйку салат.
Чын, санандым, тенери ширтеп,
Чанкыр жылдыстар улай жаркындалат.

ТИЛДЕР БИЛЕДИН

Аданын, чын, уулы болуп өстин.
Ала жаштаң алтай тилин билдин.
Англий тилле кожо орус тилди
Арт учында тын билип үрендин.

ТООМЖЫЛАП АЙТКАНЫ

Алтай улустын балдары
Ада-энезин «слер» деп байлаар.
Арасай калыктын балдары
Ада-энезин «сен» деп айдар.

* * *

Чечектү төрөл жаланым,
Чечеги чек онбозын.

Кижини тоор жаным,
Калык сени ондозын.

Кан-Алтайда эл-жаным
Кемге де жаман сананбас.
Кандый ла укты тоогоным
Качан да бек, сыныкпас.

1995 ж.

КОЖОНДЫ ЭЭЧИЙ

Монгол чөлдөрдин
Элбегин, элбегин!
Кайкалга сөстөрдин
Жетпезин, жетпезин!..
Ол туку монгол
Атту чаап барадат!
Учы көрүнбес жол
Алдында карарат.
Чөйө кожонг
Омок то, жуук та угулат,
Атту жүрер жанг
Лебреннен ала
Эмдиге артат.
Күүлү кожон
Чөлдөрдөн элбек,
Туулардан бийик,
Тындап учурын
Ондозон, чөкөнбөзөн,
Кожонды ээчий
Кожондоп барарын.

ЖАҢЫДАН ЖАҢЫЛАНГАН

Баян-Кол,
Бистин кожондо
Качан да ол,
Найылар ортодо
Жаңыланбаган.
Баян-Кол,

Улан-Батордо
Жорыкта жобол
Жок болордо
Жаңы угулган.
Баян-Кол,
Бистер конордо,
Ырысту жол,
Күүлү кожон болордо,
Жүрекке чагылган.
Баян-Кол,
Нөкөр монголдордо
Бистер ол
Биригип кожондоордо,
Күүге жараган.
Баян-Кол,
Бистин кожондо
Жаңыдан ол
Найылык ортодо
Жаңыланган.

1983 ж.

УЛАН-БАТОР

Тола деп эне суу
Туулардан туулган.
Монголдорго ол кару,
Эне канла колынган.
Улан-Батор жайым,
Улуркак турат жаратта.

Ырысту, жарык салым
Кажы ла монгол аратта.
Тола суунын жаңары
Төп, чөйө жаңыланат.
Городтын жаңы туралары
Эне сууны тындаалайт.
Онын чөйө кожоны
Алтай, Хаңайга торгылат.
Лебрен Тола жиит, жаңы, -
Жүрегиме күүзи торгылат.

Улан-Батор алтын чечектий,
Улуркак баатыр өргөөзиндий.
Тола суу ого энедий,
Телекейге угулган үниндий.
Тола деп эне суу
Тууларда туулган.
Монголдорго эн кару,
Эне канла колынган.

1983 j.

ОНОН

Онон - улуркак, терен суу,
Учы-кыйузы жок толку
Бып-быжыраш, агынду,
Шылырашкан куучынду.

Жараттар жажыл талду,
Жүрүм эбире жыргалду.
Ононды кечире салду
Кечип отурыс чойо кожонду.

1983 j.

АЛТАЙ КАЙ БАДЫШТА

Мен једип келгем Парижке,
Мендеп-сандрап, кандый бир ишке
Кирерге келген јокту кижидий,
Кирдим бир турага - өргөөдий.

Бу өргөө - кееркедим туразы.
Бого улус јуулган, је башказы:
Алтайлар эмес, - французтар
Алтай кайды угарга јуулгандар.

Түлкү јакалу тоным изү,
Тудуш ла мандайым терзү.
Кезе курчанган курым кайга
Кен бербейт, күркүреп чыгарга.

Je уйалбай курды кениттим,
Jенле тер арчып, үн кениттим.
Топшуурым јынғырай ла берди,
Тажылгандап алакандар күзүреди.

Өргөөдө јык толо французтар
Өкпөөрип кайымды уккандар.
Кай ажыра кеен сүрлү Алтайым
Көрүнген ологго, база алтай јоным.

Бадышта баштап ла алтай кай
Парижте анайда јынғырап турбай...
Јастын баштапкы күнинде
Јынғыраган кай бадыш јеринде.

Париж, 01.03.85 ј.

АЛТАЙ КАЙ ПАРИЖТЕ

Јаскы, јалакай
Күнерик Париж
Биске сыраңай
Таныш-көриш.

Өргөөлөр эжигин
Кайра ачып,
Өдүгер деп төрин
Көргүзет кычырып.

Бис, кайчылар,
Ээлү Алтайдан.
База айылчылар
Туулык Тывадан.
Кожо кожоңчылар
Чөл Казахстаннан.

Баштап ла Париж
Бисти тындайт.
Јуук билиш
Кайдан башталат.

Кай ороонго
Тенеридий кўркўрейт.
Француз жонго
Жасла кўндейт.

Кай кўўледи.
Кўўнзеп уккандар
Жылу сўстўрди
Чыгара айдадылар.

Топшуур ўнинде
Мўштўр шуулажы.
База бирде
Ўлдўлер чабыжы.

Жуучыл аттардын
Ачу, ачу киштежи.
Бозу, уйлардын
Ўткўн, ўткўн мўўрўжи.

Кезикте кўўден
Улустын онтожы
Чактар тўбинен
База ла болотон
Туру деп,
Ондоп жон
Айдат кўўнзеп.

Же кўнў кайдан,
Топшуур кўўзинен
Жўк арайдан
Сўўжи угулат эмештен.

Баатыр олјодон
Жонды јайымдаган.
Согушту јолдон
Ырыска бурылган.

Ўлўндў јерине
Малын салат.

Одынду тергеезине
Жонын тургузат.

Жиит баатыр
Жүректен кунугат. -
Кижиге алар
Жолго атанат.

Бараадып, жолой
Буудактар өдөт.
Жана болбой
Ичкери көрөт...

Кысты тапкан,
Ол учун тартышкан.
Маргаан алган,
Кысты алып жанган.

Жеринде той,
Жыргал башталат.
Ырысту оной
Жүрүм башталат.

Анайда Парижде,
Баштапкы келиште,
Кайлаган эдим, -
Оморкогон элим.

Алтай элимнин
Кайы эмес болзо,
Кайчы менин
Адым чыгар ба, бодозо...

Билерим: мени эчий
Парижке айылдап
Эчий-деечий
Жииттер келер кайлап.

Бадыш алтай кайчыларга
Бастыра эжигин кайра

Буурдан ачат, кай угарга,
Парижке барыгар кайлаарга.

Париж, 01.03.85 ж.

ЖАСКЫ ПАРИЖТЕ

Жеримге жас та келзе,
Же кар жаңы ла кайылат.
Же мында, Парижте дезде...
Жаңмыр жалакай жаап жат.

Жеримде ак кайындар
Жаска жаңы жүрексирейт.
Же Парижте кыстар, уулдар
Жаскы чечектий чечектейт.

Жеримде кар алдында
Жүрексийт чечектер тазылы.
Же Парижти эбире жалаңда
Жажыл өлөн жайылып чыкты.

Жеримде уулдар ла кыстар
Жаскы карла ойноп, адыжат.
Же Парижте уулдар ла кыстар
Жаскы чечектерле сыйлажат.

Жеримде жаскы шүүрек кар
Жаан удабас ла кайылар.
Жылу, жылу жааштар
Парижти эске алындырар.

Жеримде уулдар ла кыстар
Жаскы чечектерле сыйлажар.
Жаскы Париж көскө кереес,
Же жерим жажына жүрекке кереес.

Париж, 01-02.03.85 ж.

ПАРИЖ - ЖЕНЕВА

Парижтен Швейцарияга
Пароход-поездде бараадыс.
Швейцариянын кырларына
Шунуп, шонкордый учадыс.

Франциянын жаскы жаландары
Жасла жажарып жатканы эрке.
Россиянын кайчы уулдары
Рона жарадына мендейт жедерге.

Жолой көс жаландарга, кырларга,
Жаан ла кичү кырлык сууларга
Жажалганча ајарат: солун, жараш;
Жаңарлаар керек, карындаш!

Бирде топшуур, бирде домбра
Буурдан ойнойт поезд ичинде.
Алтай кай, сыбыскы, каркыраа
Анда угулат бийик кеминде.

Поезд шунуйт ичкери.
Бийик кырлар, баштары кар.
Туннельдер көп, карануй ичтери,
Ойто поезд олордон чыгар.

Поезд бисти Женевага экелди,
Рона аржан суузыла уткыды.
Кай, кожон јаныдан чечектеди,
Уккан улус алкыш јетирди.

Женева, 02.03.85 ј.

УНДЫБАЗЫМ СЕНИ, ЖЕНЕВА

Женева, Женева, Женева.
Эбире кырлар ак кар башту.
Рона суу чек Россияда Нева,
Агыны јаан, шуулт табышту.

Бу табыштан тенери үнин,
Кырлар жаңызын мен угадым.
Калыгына алтай кай күүзүн
Карамы жоктон омок кайладым.

Топшуур колымда жыңырады,
Толкулар Ронада жымырады.
Калыгына «Жаңар баатырды»
Кайлаганыма жабыс бажырды.

Комыс та мында ойнодым,
Комыргай шоорды да шоорлодым.
Көгүстен чөйө жаңар кожонды
Кеелеп чөйдим, база жарады.

Жыгылза да, узун агаштан
Жыгылбай деп мен санангам.
Онын да учун ала жаштан
Ончо билгемди жайа салгам.

Женева, Женева. Ундыбазым:
Сенин улузынды, тууларыңды,
Кадык жүрзем, айланарым.
Ундыба кожон, чөрчөк кайымды.

Женева, 02.03.85 ж.

ФЛОРЕНЦИЯДА

Италия, онын талортозы.
Италия, онын жон-албатызы
Музыканы ала жаштан
Сүүйтен деп уккам улустан...

Сүүр бе, агаш топшуурымды?
Тоор бо, кулузын шоорымды?
Угар ба, темир комызымды?
Тындаар ба, чөрчөк кайымды?..

Анайда сананып, Флоренцияга
Айылдап келгем ижемчилү.

Албаты алдына, сценага
Алтай кайды кайлаарым ийделү.

Сценага чыккам, топшуурды
Суна согуп, база кайладым.
Экинчи бөлүкте бу шоорды,
Комысты ойноп, кожондодым...

Кожондодым, кайладым.
Флоренция тын, тын уткыды.
Катаптап катап ондодым:
Бийик жайалталу деп жонымды.

Алтайым, албаты-жоным,
Алкыш слерге байлык учун.
Кайды болзо үренчик кайчыларым
Кайда ла кайлап, бийик көдүрзин.

Италия, 03.03.85 ж.

ӨС, БУДАПЕШТ, ЖАРАН, ЧЕЧЕКТЕ

Мун жүс жылдар мынанг озо
Венгерлер Бадышка ууланган.
Олордын эмди айдыжыла болзо,
Россия ичинде, кайда да жаткан.

Олор Бадышка не ырбаган?
Сананган: мында жадарга жарамык.
Ончо Бадыштын једимин алынган,
Ол јанынан эмди айдыжат ачык.

Онызы, байла, чын өзөргө.
Је эмди Россияга, Чыгышка көрөт.
Керек дезе кам да јолын өдөргө
Јебрен Алтайга көрөт, өкпөөрөт.

Билимчи Диосега Кан-Алтайга
Камдар жүрүмин шиндеп жүрген.
Камдардын бичилген сөстөрин Венгрияга
Кармай согуп, жүктенип әкелген.

Айткан: алтайлар камдар жүрүмин
Венгрияга келип шиндеп иштенер.
Анайда кылынып, бойынын сүнезин
Блааткан Эрликке, ого не сүгүнер!

Мун жүс жылдар да өтсө,
Венгерлер Бадышта ырысту ла жадыры.
Мынан да ары чечектеп өссө,
Билимчи кылыгы ундылбас туры...

Өс, Будапешт, Алтайды жүректе
Алып жүр, болбос кинчек, шыра.
Өс, Будапешт, жаран, чечекте;
Россиядан алар байлык толтыра.

12.06.94 ж.

ЖАРЫК КҮҮНЗЕШ

Бис кала Миланда, -
Россияга учуп жанарга
Белен турус бу мында,
Белен кейге учуп чыгарга.

Ончобыс ырыста, -
Ойын көргүскенис мында.
Итальяндар жаныста,
Олор омок куучында.

Сүүнчи, ачык-жарык
Болгон бу ла Миланда...
Көгүсте жаан карык:
Капшай жанар бу жаскыда!..

Ойногом Флоренцияда комысла,
Шоорло, эки кылду топшуурла.
Кайлаган эдим сыбыскылап,
Көөмөйлөп, каркыралап.

Күүлеген күүлер арткан
Күүнзек итальяндар көксинде,

Күүнзеп озор айдышкан:

«Келигер катап биске кийнинде!»

Жакшы жадыгар жүрүмде,

Жарык санаалу итальяндар!

Чын, келерис кийнинде!

Жүрүмде айылдажып жадактар.

Италия. Милан, 03.03.85 ж.

СЕУЛ

Түштүк Корея, жайгыда

Једип келдим төс кала Сеулга.

Кандый тын изүлер мында

Кызыдып турат, торт калы сууга.

Је корейлер эжинбейт сууга,

Изүге озор бек, чыдамкай жажына.

Кирип барзан чы тураларга,

Сүүнерин серүүн болуп турганына.

Кайчылар керегинде ончозына

Конференцияда куучын айттым анда.

Топшуур согуп, ончозынын алдына

Кайладым, изү Сеул калада.

Күрлерин жүктенген Ханган суу

Терен, табыш жок, жымырап агат.

Туралар бийик, ныкта, чек ле туу,

Ончолоры, ак аястый, агарат.

Корейлер куучындайт тилиле,

Англий де тилле эрмектежерге тын.

Кайлап айткамды топшуур күүзиле

Ондодыс дешкенин чек кайкаарын.

Түштүк Корея, Сеул кала, -

Ачык-жарык кайлагам мында.

Јаңы көп корей наҗыларла

Айылдажар болдыс келер жылдарда.

Сеул, июнь, 2006 ж.

ТӨРӨЛ СУУ

Көс карарып, баштап ла
Көргөн суум - Ылегем.
Жайгыда жажыл жарадыла
Кармактап, ойноп жүрөтөм.

Көнкөрө жадып, суузынан
Күүн жеткенче тынатам.
Ўзүги жок шуултынан
Туулар үнин угатам.

Кезикте сайлу жаратта
Карануй киргенче ойнойтом.
Төрөл Ылегем ол журтта
Суунын ээзиндий болотом.

Ичкери сунган жылдарда
Кандый жерлерде жүрбөдөм.
Же Ылегемнин жарадында
Журтыма жүрөксип, эбирөдөм.

Баштап ла ичкен суу
Эди-канымда, тамырда.
Онын учун, байла, төрөл суу
Шуултыла, туулар үниле кожомымда.

1980 ж.

БИЛЕРИМ

Жуук, төрөл, кару жерим,
Жаштаң ала өскүс өстөм.
Жаңыс ла сен энем чилеп
Жалакай болгон, меге килеп.

Жаштаң ала жаскы чечектий
Сени кееркедиң, мөштий өскөм.
Онын учун күүним бүктий
Кеен ле элбек, же омок, өктөм.

Эрте јаштаң кандык, саргай,
Көгөзин казып, мен азыранбай,
Тилге салар ашты таап,
Тизе јабар кепти јамап.

Кандый да болзо, кару јерим,
Көк тенеринин көгин билерим.
Кандый да болзо, бу жүрүмим
Кырлу јеримле колбузын билерим.

Јуук, төрөл, өскөн јерим -
Јаштаң ала сен энейим.
Јаңыс јаштаң јалакай өскөм,
Је менин кылыгым омок, өктөм.

Онын учун, эне јерим,
Сениле оморкоп, јаркынду жүредим.
Кандый да болзо, эр күчим
Калык күчиле күчтүзин билерим.

1979 ј.

* * *

О, менин чанкыр јерим -
Оморкоп жүредим сениле.
Сенде кезилген киним,
Салымым колбулу сениле.

Ўйден ле сүүнип чыksam,
Ўргүлји тенери үстимде.
Чалынду өлөңлө бассам,
Чалыйт сүүнчи жүрегимде.

Шерделе туткан чеденге
Чыгып, ыраакка көрөдим.
Јаштаң ала бу өйгө
Јондо жүрүп, көпти билдим.

Билгеним, айтса, јаңыс:
Бу ла өскөн јерин энедий.

Байла, ончобыстың магыс
Жеринге тудуш кўндий.

О, менин чанкыр жерим,
Агару жоннын турлузы.
Бийиктеги көк тенерим, -
Бу жеримнин жылдысту бўркўзи.

1994 ж.

УНДЫЛБАГАН

Ыраак, ыраак жаш тужым,
Ынаары сени тутпаган.
Ылгый жажыт најыларым
Ылгажы жок чыдаган.

Ол ло тушта кызылгатту
Ойбоктор сайын жүретенис.
Кызылгаттан кызыл жаакту
Кыстарла жүрерин сўўйтенис.

Тўўстерин озор толтырып,
Ойбоктоң озолоп жанатан.
Уулдар чала астыгып,
Уксын деп кыйгы салатан.

«Э-эй» деген жаңылга
Ээнди ээлеп ийетен.
Кыстардын ўни карууга
Сонду угулып келетен.

Кызылгатты төгө, төгө
Кырды төмөн уулдар сунатан.
Тўўстерди карап көрөргө,
Тен-туй ойноорго тудужатан.

Же кызылгатту кыстар
Жаактары кызыл будукту.
Көстөри биске удур
Көрзө, бороноттый кара.

Једижип келзен, айылдарына
Јенил тумандый таркайтан.
Кемзингендий, бой-бойларына
Көрүжип, уулдар унчукпайтан...

Кыр бажында садымнан
Кызылгат терип, санандым:
«Кайран јаш тужымнан
Кандый коркышту ырадым».

Ыраак, ыраак јаш тужым,
Ынаары сени тутпаган.
Кыйгы салган тууларым,
Кыстар, најылар ундылбаган.

1981 ј.

АЙЫЛДА

Мен айылда,
Балдарым јанымда.
Јорыктап јүреле,
Јанып келдим үйге.
Балдардын алдына,
Эркелеердин ордына
Јаш баладый
Отурым ыйлагадый.
Олорло узакка
Чечектү акка
Көбөлөктөр сүрүжип
Ойнобогом жүгүрип.
Ат болуп
Аркама отургызып,
Айылдын ичине
Өнмөктөбөгөм ине.
Јанып келзен,
Эжиктен ле кирзен,
Конфет суражар,
Каптырга ајарар.
Кандый јакшы

Балдардын оогожы:
Бел-арканы кырлаар,
Жүктен деп айдыжар.
Чын, эди-канына,
Эки кулагына
Олордын табыжы
Шинигени - жакшы!

1980 ж.

ОЧОКТОГЫ ОТ

Очоктогы отты өчүрбеске
Ондый ла күч эмес биске.
Жаштан онын жанына
Өзөр керек бу жажына.

Жаш агаш отко жүт,
Жалку эр жүртка жүт.
Бу ла кеп сөсти
Билбей кем өсти?..

«От эне» деп элин
Озодон айткан, билерин.
Эне кичеет очокты,
Өчүрбейт ондогы отты.

Ол, уйуктаардан озо,
Кичинек те кос арткан болзо,
Оны тагла көнжүдерге
Көмөт изү күлге.

Караңуй түн түнөп өтсө,
Калганчы жылдыс эрте өчсө,
Эртелеп эне уйкудан турар,
Косты чыгарып от камызар.

Одус башту от эне
Ойто ло ойной берер ине.
Удабай кара казанда чай
Борлоп, кайнап ла чыкпай...

Онойып эне айыл ижин
Оттон ло баштап ийбейзин.
Бистер оттын јанына
Отура тўшпей байдастана.

Очок айландыра ончобыс
Отты карап отурадыс...
Онын учун оны өчүрбеске
Ондый ла кўч эмес биске.

1980 ј.

ОТ ЭНЕ

Очок была оронгон
Одус башту от эне.
Тўдўн ышты ойлоткон
Төртөн башту тос эне.

Төрди болзо ээлеген,
Тонды јаза эргискен.
Чын, айылды јарыткан,
Чыйды жазап быжырган.

Ак торко кўл төжөктў
Ала бойы алкышту.
Кызыл кос төжөктў
Кижиге кўўндў кызыл от.

Одын бажы кўй келзе,
Одус сўўнчи јыргалду.
Турун учы туда кўйзе,
Төртөн ырыс ойынду.

Темир төрт кулакту
Темир казан најулу.
Кўл-кубалын кўбүреткен
Кўч ого берилген.

Ўч бутту очогын
Ўргүлјиге ээленген.

Жарып турар жарыгын
Жалкын туштан энчилеген.

Көс жаманга көргүспес,
Көстөри курч от эне.
Күүн жаманга күүнзетпес,
Кыйа көрбөс жалбыш эне.

27.11.82 ж.

* * *

Кебистий кееркедилү
Жерим,
Кемди де ундыбаган,
Билерим.
Фашисттерле жуулашкан
Жылдарда
Баатырларын жыгылган
Тартыжуда.
Бирүзи жыгылган Москва
Жанында.
Бирүзи Сталинградтын
Бойында.
Женү алган бирүзи
Берлинде,
Жанып келген жүри
Жеринде.
Бир жуучылдын сурузы
Лок.
Же Ады бистин тирү жүректе
Ок.

05.10.85 ж.

ЖЕРИМЕ ЖАНАР КҮҮНИМ БАР

Чүрче ле мен чыккан, өскөн
Жериме ле једетен болзом,
Јаш тушта анда өткөн
Јүрүмди эске алар эдим.

Јашта шыңыраган ўнимди
Ару суудан угуп аларым.
Баскан, жүгүрген изимди
Бодолдоп, сүүнип табарым.

Марал чырайлу болгомды
Чейне чечектен таныырым.
Комыдаган, ачынган тужымды
Кара чалканда туштаарым.

Је комыдал, карык не керек?
Јеримде ле жүректе арткай.
Јонго јакшы сөс керек,
Јүрүмди жүрерге ол болушпай.

Энемнин энчилеген эркезин
Јеримнин энчүзинен билерим.
Адамнын алкышту сөстөрин
Ашкан ажулардан сезерим.

Айылдардын турган ордынан
Айылдашкан јон эске алынар.
Кожончы улус ортозынан
Кайчы акам канай ундылар.

Онын айткан, кайлаган чөрчөктөри
Ончозы көксимде, менин кайымда.
От-јалбыштый сөстөри
Онбой арткан - бу бойымда.

Табышкак таптырар каргандар
Түней ле менин санаамда.
Јүрүмнен эрте баргандар
Јүректен ырабас качан да.

Чүрче ле мен чыккан, өскөн
Јериме једип баратан болзом,
Јаш тушта анда өскөн
Јүрүмди эске алар эдим.

1983 ј.

ЈАШТАҢ АҢДАП ӨСКӨМ

Элбек јаландар алдымда
Эне јеримде јайылбаган.
Энеден чыккан бу адымда
Эр болуп өзөрим јайалган.

Эңчейишкен кийик кырларда
Элестелип аңдар мантажатан.
Эки колдо мылтык барда,
Эрлер иженчилү аңдайтан.

Ээчидип алып аңчылар
Элик агыртып апаратан.
Эр кемине кирген уулдар
Электеп, меге айдатан:

«Э-э, чаалта, уулчагаш,
Эжер анды арттырып сал.
Эне јеринде агаш-таш
Ээн калбазын, сананып ал!»

Эмди нени сананар?
Эр болгондо эликтеп жүрбей.
Эбирip айылга куру јанар
Эмди аңчыда јан јок эмей.

Э-э, уулдар, эрте јашта
Элбек јаландар чек көрбөгөм.
Эбире кийик кыр-ташта
Эрте јаштан аңдап өскөм.

1978 j.

* * *

Мен төрөл јеримле
Мендештү ле баскам.
Түргедеп ле жүреле,
Кандый ырыс тапкам?

Бирде өлөн чаап,
Бирликте ле иштегем.
Эмезе тайгалап,
Онын малын күткем.

База бирде одындап,
Контора, клубты кичеегем.
Ўстине бачымдап,
Түниле де иштегем.

Иштен бош ойлөрдө
Ўлгерлер де бичигем,
Ыраак чөлдөрдө
Төөлөр дө өскүргем.

Кайда да болзом,
Күйбүреп иштегем.
Бир ле ондонзом, -
Неге једингем?

Ўлгерлер чүмдеп,
Ўргүлер де көргөм.
Је ишке мендеп,
Јүс ишке чөнгөм.

Је эмди карып,
Јүрүмим санандым.
Ырызым деп,
Су-кадыкты ондодым.

1994 ј.

УЛУСТЫН КАЙКАЖЫ

Јажына јажыл бүрлү мөштөр
Јанарын мен јаштан угатам.
Јайы-кыжы јаан чөрчөктөр
Јанарлап айдарын танийтам.

Мөштөр үни өзөк-буурыма
Ол ло өйдөн јууктан јуук.

Јанылгалу јалан көк тууларыма
Оморкоп, сүүнип билбейтем кунук.

Тууларда алтын, мөңүн көп,
Эрјине де таштар толтыра.
Је јаштан оморды мен көөркөп
Экелбейтем, билбезим андый шыра.

Өбөкөм дө ол алтын-мөңүнди
Өнөтийин јуубас, базатан ажыра.
Јүзүн чолору кандый ла кебистерди
Обоолоп чокпойтон айылга толтыра.

Ак-јарыкта ак-чек, ару санаа
Алтын-мөңүннен баалу дежетен.
Анайда озодо балдардын балдарына
Ачыркак болору өлүм дежетен.

Мен де кызыма, эки уулыма
Јүректен айдадым, чын угыгар:
Алтын-мөңүнди бу јажына
Јүрүмде байыырга, калак, тутпагар.

Бу јажын-чакка мөңкү мөштөр
Јаңарыла, өскөн јериле меге кару.
Чаңкыр тууларда кандый ла чөрчөктөр,
Јоннын јүрүми неден де ол агару.

1987 ј.

КОЖОН, ЧӨРЧӨК ЈУУП ТУРАРЫМДА

Јалан кумак, салкын
Чөлдө изимди јоголткой,
Ичкери јолымды, чын,
Чөкөдип кем токтоткой.

Јайым учкан кожоным
Јолымда тайак болгой.
Јана баспай бу бойым
Јол аларым, күч јоголгой.

Јаантайын јолдо мен,
Јыртылган эдегим керелеер.
Јаңыс јерде јүрген
Јүрүм јок, бүдигер.

Јастанганым јен эди,
Јууркан төжөгим эки эдек.
Јигеним курсак беи, -
Је алдырбас, чек жүдек.

Јолдо кумакту салкын,
Ичкери барарга уур.
Кожон сөстөри кайтсын,
Күчимди олоу куур.

Кем јок, јурт туштаар.
Кайчы, кожончы болор.
Кайды бичип алар
Күч меге бурылар.

Јайым учкан кожонгым
Јолымда тайак болгой.
Јолдо аштап, суузаган бойым
Јон ортодо өлбөс болбогой.

Јүрүп, жүрүп јан келзем,
Билемде ырыс толгой.
Јаскы чечектий чечектезем,
Јерим ле јараш болгой...

1994 ј.

КАТАП ЛА ЈОЛ-ЈОРЫККА

Кажы ла јуртка,
Каан ла јутка
Кезикте учурап, учурабай
Келетем, чек јалкуурбай.

Каргандарла мен
Кайда ла түрген

Көгүстен сөс алыжып,
Куучындаш турбай ондожып.

Кем де кокырчы,
Кем де кайчы.
Кем де коркышту кожончы,
Кем де жарлу топшуурчы.

Кем де чечен,
Кем де ичеген.
Керек беги јолыгарга,
Көгүстен сөс алыжарга.

Каргандарла, чын,
Кайкалду куучын!
Канчын јииттерле тен
Каткы, сүүнчиде мен.

Кокырчыла - кокырчы,
Кайчыла база кайчы.
Күч, чеченле чечеркежерге,
Күч эмес аракы ичерге.

Калыктын кеп сөзин,
Кай, тегин чөрчөктөрин
Күч кемнен де сураары,
Кандый күч јууп алары...

Калбакчадан јуу, -
Качан да болор туу.
Калыктын чүмдү сөстөри -
Калыктын ла келер өйлөри...

Кажы ла јуртка
Көгүстен јорыкка,
Калыктын оос чүмдемелин
Катап ла јуурга көндүгейин.

03-04.11.93 ј.

СЕГЕ АЙДАДЫМ

1

«Сен кайда кожондорды
Коолодо кожондоп көндүккөн?»
Койлоордо кожон
Байла, угуп сен жүргөн.
Сеге айдадым: тойлордо,
Куда-белкенчекте болордо.
Калык жуулган жыр
Кожончылар маргышканда.

2

«Сен кайда шоорды
Жүзүн-башка ойноп баштаган?»
Соныркап, менин ойынымды
Чачын жайылып, сураган.
Сеге айдадым: жайгыда,
Жүзүн чечектү кобыларда,
Өлөн чабаачылар ортозында,
Өнөтийин амыраар тужында.

3

«Сен кайда икилини
Чөйө тартып таскаган?»
Күүнзеп, икили тарткамды
Жалакай үндү сураган.
Сеге айдадым: билер улустаң;
Энир түште жагыстан
Айлында ойноор тужында,
Икилини берген соңында.

4

«Сен кайда топшуурды
Айтыра согуп үренген?»
Кичееп, топшуур соккомды
Каचारын кызарып жилбиркеген.
Сеге айдадым: айылда,

Баштап ла эне-ада
Жүректен ойноп турарда,
Көгүсти ойгоскон соңында.

5

«Сен кайда көнү кайды
Күркүреде кайлап жайалган?»
Каа-жаада сен кайымды
Калык ортодо, байла, уккан.
Сеге айдадым: кайчы акадан
Тогус жашта кайлап үренгем.
Жайалга, байла, Алтай-кудайдан,
Өскөн жерим Кичинек-Үлегем.

1992 ж.

АКТУ СӨС

Аракыны иче, иче
Ар сыным уурлады.
«Акыр, ичпес» - деп, кече
Айдынгам санаамды.

Жаскы чечектү жердий
Жиит тужым болгон.
Күүктинг өткүн үниндий
Көгүсте үним коологон.

Айлым ак жарыктый
Айан, жайым болгон.
Аракы, чын, аштый
Акту бойыма бодолгон.

Чөөчөйлөп, чөйө мен
Чөкөдү жок кожондогом.
Коо жараш чөйилген
Үним онбос деп ондогом.

Үйим үшкүрип, ачу-ачу,
Үйде сагып, кородогон.

Ичкеним дезе корон. Ичкеним
Кандый ла аракы болгон.

Коркыган балдар октолып,
Калагы менен жажы,
Көөркий уйим оптолып,
«Көрмөс, ол!» - деп арбанат.

Айаң, жайым айлым
Арт-учында меге тапчы.
Чын, уйим, балдарым, -
Мен сүрекей аракыч...

Чечектий жиит бойым
Чек онуп калтырым.
Чөлөөзи жок жутканым
Чек олум деп ондодым.

Калык-жон, эрке балдарым!
Калганчыда слерге айдарым:
Кабак ичип байыбадым,
Кабактан кенеп карыдым.

1994 ж.

ЭНЕ АРЧЫН ЖЕРИМ

Мен городто, өргөөдө
Көп жылдарга жадым.
Кандый бир чөлөөдө
Жериме барып турадым.

От, очок өргөөмдө
Кайдан ол табылзын.
Журтта оны көргөмдө,
Жүрегиме жакшызын.

Жыды жараш ышты
Жылына сен көрбөзінг.
Казанга аскан ашты
Ыш жыдыла ичпезинг.

Je жажыл-көк арчынды
Jerимнен аладым.
Айыл ичин, балдарды
Аластап саладым.

Арчын жыды jerимди
Эске ол алындырат.
Алтай, кудай, элимди
Улай ла санандырат.

Эл жаңы, тамчы каны
Эт-канымда, байла, бар.
Европа ла Азияны эбирзем де,
Jerим кайра тартар...

Мен городто, өргөөдө
Көп жылдарга жадым.
Кандый бир чөлөөдө
Jerиме барып турадым.

* * *

Ала жаштаң ала мен
Ада-энеден чек өскүс.
Ака айлында өскөн, жүрген,
Арка-тууда да мен - шулмус.

Ан-куштар үни
Ала жаштаң меге таныш.
Албатынын чыны, төгүни
Ар көксиме толгон, тыгыш.

Эне jerимнин jаражы
Эки көзиме jуралган.
Элимнин jиген jер ажы
Эмилдү кузук, талкан.

Агаш-таштын, ан-куштын
Алтын үндери көксимде.

Анайып, јаш туштын
Агару ўнин уккам јўрўмде.

Јўрўмде озор ончозы
Јурук, кожон болуп арткан.
Јеримнин ончо талазы
Јўрегимди кўндий јарыткан.

Јаркынга ачу шыра
Јаштан өчкөн јеримде.
Јўрўмим кожон ажыра
Јолдо өткөн јер ўстинде.

1000

* * *

Узун чачту кыс кижн
Узун бууларга кийимдер илет.
Ол кемнин сўўген эжн?...
Јажытты билер кўўним келет.

Кырдын кылыкту сергек эзини
Онын чачын јайылта ўрет.
Энеден эрке эки эрини
Маралдый кызарып меге көрўнет.

Алакўнге чыккан ол кийимдер
Анда бууларга илбектенип, керилет.
Эх, канчын јииттер, эрлер!
Сўўрге ле сўўшке биске өй берилет.

Је бу тууларда кезикте бис
Јалакай, эрке. Эликтий јобош.
Кезикте дезе чек ле ирбис,
Көргөнин божотнос ан ошкош...

Илўде чамчаны көрўп ийеле,
Чачы јайылган кысты ундыдым.
Јаш тушта будакка селбектенеле,
Эне јанында ойынды санандым.

Томира җыртылган чамча эзеген
Туулар эзини туура тартатан.
Көктөнүп отурган кижинин энезин
Көксине таптап, эркелеп туратан.

Кајуда кункајы, жүзүн чечектер
Жай байрамында, жаан җыргалда:
Жажы кичинек уулчак бестер
Жажыркап жаңыс эне жанында.

Же эне сүүжинен, онын эркезинен
Биске сүүш, эрке шингилген.
Онын да учун кижини энезинен
Жер үстинде не кереес?

Ончозы - эне сүүжинен,
Омок, жалтанбас кижини болоры.
Онын эткен айыл ижинен
Ончо ишти иштеп болоры.

25-28.05.84 ж.

ЛҮРЕК КОЖОҢЫ

Жиит тушта ала көстөрүм
Жаркынду, чокту, билерим,
Жаш та, жаан да улуска
Жалакай көрөтөн, чек башка.

Жаандап келеримде, көскө,
Жакшы ла жаманнан өскө,
Жаантайын көрүнер чок
Жылтырап күйбейт, эп жок.

Жажым жаандап, кайттым мен
Жалакай жылайтып түргөн!..
Жаңыс изү санаа көгүсте
Жаңыс терең чырыштар жүсте.

Же изү санаа улуска
Жетирер кожоңым, ол - ырыска.

Je өдөр јакшым, бай
Јеткер ошкош јаманым, јогол!

Јаш тушта ала көстөрим
Јаркынду болгон, би
Je көгүсте санаа изў, ойгор,
Јүрек кожоҗын кожоңдогор.

02 11 1999

КЫРЛАРДА

Кырларга!
Кырларга!..
Качан да канымла,
Кинимле тудуш өбөкөм
Канатту аттарла
Кырларда жүрген деп,
Кай чөрчөктөр угуп
Кичинектен ала өскөм...

Кырларда аң,
Кырларда жаң.
Кырларда јайым,
Кырларда кудайым.
Көгөргөн өзөктөрдө
Көлзөп отойт мал.
Кеен, кен чөлдөрдө
Кожонымды угуп ал.

Кырлардын көксине
Кожоным жаңыланат.
Кырлардын
Кай чөрчөгине
Канатту сөстөр
Кожулат.

Кин тудуш өбөкөм,
Кожон,
Кайын угуп өскөм.
Кырларда чыксаң,

Кырларда жан.
Кемиске ле жайым,
Кемзинбей айдадым:
Кырларга!
Кырларга!

23.11.90 ж.

ЈАШТАҢ АНАЙДА ӨСТИМ

Ышту, кааза айылда
Ырыс сеспей мен өскөм.
Адамды одус жети жылда
Апарган түрмеге, көрбөгөм.

Энемди де ол тушта
Ээчиде өлүм ал барган.
Онон, ол ло ала жашта,
Оймокчы сыйным жада калган.

Је аканын билезинде
Јүректен килеш ас билгем.
Кышкы соок белимде
Кезикте ойнойтон, эндебегем.

Өскүс, жабыс жүрүмимди
Өлүмтик, жаман жүргем.
Өңзүрек, онту көксимди
Өйкөйт, өрүмдейт деп билгем.

Ончо ишти үйде эдетем,
Ойын, бош ой билбейтем.
Ойнозом, кажызы ла соготон,
Орой уйкум иргеде болотон.

Ыйлазам, ыйлаба дежетен,
Каткырзам, каткырба дежетен.
Онойып, тегин ыйлабайтам,
Онойып, ырыс билбей чыдагам.

1999 ж.

АЛКЫШ АЛАРЫС

Чанкыр Кичинек-Ўлегемде,

Кичүдең өскөн јеримде,
Каскак кыр бар - Тошту-Коо.
Катап ла келедим мен ого.

Ташту, корымду онын көксинде,
Көксимек таштын төзинде,
Сызылып чыккан аржан бар,
Сыстап оорыган көсти јазар.

Је сан башка јажыды бар, -
Јаан-јаш улус сеге айдар:
Кезикте кыйралу да ого келзегер,
Аржан чыкпазын ол көрөригер.

Соок аржанду Тошту-Коо,
Сыстайт көзим ойто.
Арчынду, кыйралу келерим сеге,
Алкыжын јетсин бу меге.

Көстин оорыган тамырларына
Эмин тарказын улайына.
Кырдын киндик тужы кирезинде
Кудайдаң бүткен сен бу жүрүмде.

Чанкыр Кичинек-Ўлегемде,
Кичүде өскөн јеримде,
Оорыган көскө эм аржан бар,
Ого келип, менле алкыш алыгар.

2001 j.

НЕДЕН ДЕ КЕРЕЕС

Ыраак, ыраак јылдарда
Кааза айылда,
Ырыска, эне-ада барда,
Өскөм азыйда.

Кааза чадырларда
Ол туштарда,
Уккам топшуур ойынын,
Кайчылар кайын.

Жиит, омок жылдарымда
Журт клубта
Шоор, икили, комыст...
Уккам ол тушта.

Жаныс ла кайкаганым -
Фортепиано клубта.
Жүректен кайкап укканым -
Аппассионата!..

Алтай, жиит, жараш кыс
Бетховенди ойногон.
Көдүрингилү күүни ончобыс
Укканыс, солун болгон!

Же кудурлу ол ло ойын
Топшуурга жетпес.
Жаан-жаш кайчылар кайын
Кичүден уккам, ол кереес.

2001 ж.

АЛКАП JAДЫМ БАЗА ЛА

Көп жылдар, туман чылап,
Көрүнбей калды тууларда.
Той тужында слерди алкап,
Тойлогон эдим ту алдында.

Жаңы келиннин изүү чайын
Башпаадыда ичкен ле эдим.
Жиит улуска көп алкыжын
Жон айткан, ундыбай жүредим.

Чыга конуп, мал көргөнөөр,
Кире конуп, балам дегенеер.

Балдар слердин бай јөөжөгөр,
Буурдан сүүнип јүредигер.

Көп, көп балдар азырап,
Көпти көргөн эмтиреер.
Баркалар эбире кыймырап,
Ұйге кирерде, сүүнедигер...

Јапонияга барып, амырап,
Јанган јереер төрөл Алтай,
Америкага да бу айылдап,
Айланып келетен слер турбай....

Алкап јадым база ла:
Амырагар, јүргер кайда ла.
Баркалардан кем-кем той этсе,
Бачым келерим, кычыру келзе.

14-18 ноябрь, 2005 ј.

АЧЫНБА МЕГЕ

Јиит тужыста јурт тутканыс,
Карыганча кожо јуртадыс.
Јүректен балдарысты чыдаттыс.
Карып, олорло оморкойдыс.

Кеп, акча да једишпей турган,
Кородоп меге ачынбаган.
Кемдер де ўстиске коптор урган,
Коптон мени сен корыган.

Кемдер де меге тын каткырган:
Кеп-кийими јаман, уужалган.
Кем јок, эскини эптеп кий деп айткан,
Килеп, жаңы да кеп алатан.

Курсак ассан, меге көп уратан,
Көптөн балдарга салатан.
Кичинек, асты бойына арттыратан,
Кийнинде ончозынын ажанатан.

Кайда ла ойын-жыргал болзо,
Капшай ла бисти ийетен.
Казан-айак јунуп, иш божо
Кийнистен једип ле келетен.

Канайдар, меге эш болорго
Келишкен кўч, оны билерим.
Кайтса да мен ўлгерчи, је ого,
Ке, ачынбагар, балдарым, эжим.

Май, и

* * *

Эх, карындаштар!..
Эм јетен јаш толордо,
Берген слерге сурактар,
Бербедер каруулар толо...

Билбес эмтиреер мени,
Билбес тураар јўрўмимди.
Билбездер эркени,
Билбездер јўргемди.

Канайып чырбагалды
Кўксиме жыга јўктенгем.
Канайып аштаганымды
Куучындап та беретем.

Канайып тўнўштўрди
Кыптап, одынга экелгем.
Кўгўске уур јўктерди,
Кўс мелтиреп, јўктенгем.

Толо суулу кўнўктўрди
Тудуш ла ўйге тажыйтам.
Бозуларды, ийнектерди
Бозомнон бозомго кабыратам...

Эх, слер, карындаштар,
Эрмек те айдарга кўчсиндеер...

Эмди де болор тушташтар,
Эртеден сананып жүригер.

07.11.07 j.

ЖАСКЫ ЧИКЕ-ТАМАН

Жаскыда айас күндөр,
Жаңжыккан аайынча,
Жериме мени кычырат.

Жүзүн угулган үндөр
Жарык таңнаң күн ашканча,
Жеримде жаңыланат.

Жеримде Чике-Таман,
Жаскы Чике-Таман,
Жалакай Чике-Таман,
Жаан ажулу Чике-Таман.

Жаскы күндөрдө
Жүзүн чечектү бүктөрдө
Жииттердин үни жүрөктө,
Жүрүми, сүйүжи чечекте.

Жаскы Чике-Таман
Жаңгары жаңыраган.
Жаан, Кичинек-Жаламан
Жалаңдарын жайа салган.

Жаан, Кичү-Ийин
Жараш сүрлү кебистерин
Жеңил жайып, жииттерди
Жүрөктөн төргө өткүрди.

Жаскы, кеен Күпчечен,
Жодра, ыраак Инеген,
Жол жанында Өлөтү
Жалакай уткыйт көрүштү.

Жерим, Кичинек-Үлегем,

Жаскы байрамыңа келгем.
Жапсып, жаан-яш жерлештерим,
Жаңыдаң уткыйт, сүүнедим.

Жаскы Чике-Таман,
Жалакай Чике-Таман,
Жаскы жараш байрамду,
Жүрүмде једим-ырысту.

2003 j.

АГАРУ АЛТАЙДА

Алтайдың чанкыр
Жабынтызы алдында
Агару јерлер, аржан суулар
Көп лө эди.
Көптөн дө жүр, жаңыскан да бол,
Мында
Көп табыштанбас, быјар жүрбес
Јаңду эди.
Ончо јерис көс чоғындый
Биске кереес эди.
Оостулар оноры-тескери алкабас,
Чүмдү эди.
Эриндүлер аржаннан
Амзап ичетен эди.
Эрмектүлер эне јерине
Күүндү жүретен эди.
Эртеп минген
Јорго эрјине адым
Эрте јаскыда бого
Озодо туулган эди.
Эриндерин тийгистирип
Сугаратан сугадым
Эки өзөктің ортозыла
Сунуп аккан суу эди.
Эгүдий курч тиштериле
Эм јулукту өлөңди
Экчей согуп отогон јери
Агару Алтай эди.

Эл бойыстын эрте чактан
Эмдиге байлаган јери
Энедий эрке, өзөк канла колболу
Алтай эди.
Алтайдын чанкыр
Јабынтызы алдында
Агару јерлер, аржан суулар
Көп лө эди.
Ажулар да ашса, суулар да кечсе
Бу мында
Алкышту ла быйанду жүрер
Чүмдү јер эди.

16.06.82 ј.

ЫРААКТАН

Таң. Боро туман,
Туулар унчукпайт.
Анда Кичинек-Јаламан
Санаамнан чыкпайт.

Јаскыда бу јуртта
Јарыжып өскөн мал.
Јайылып, суу јаратта
Јажарган эди тал.

Чечектеген маралга
Каскактар кызарган.
Чегендү айылдарга
Энем кийдирип, чыгарган.

Кураандардын үни
Кулагыма жаңыланган.
Јастын јылу эзини
Јаңарысты жаңылткан...

Эмди мен ыраакта,
Санаама кирет Јаламан.
Артып калган бу јуртта
Артпаган эди јаман.

18.07.81 ј.

ЧӨЛДӨ

Мен чөлдө. Түн. Жылдыстар.

Оттор эбире жок.

Санаамда журтта жиит кыстар

Кожондожот омок.

Ыраак-ыраак жылдыстар чогы

Жарытпайт жерди.

Жаңыс ла таннын ак жарыгы

Түн өдөрдө көрүнди.

Жатсам, кезердин таш сүри

Турганча ла эмтир.

Канча чактарга чичке көстөри

Жумулбай күйүптир.

Он колында алтын чөөчөйи

Эмдигече ичилбеген.

Байла, чак токтогон чөлөө өйи,

Энчү жүрүми келген.

Же өштүлөр ыраак талада

Бүгүн де бар.

Онын учун кезердин курында

Кылыш турар.

Мен де канду жууда турушкам,

Төртөн бир жылда.

Жеримди, кезерди корыгам, -

Эмди бис амырда.

Энчү, элбек жалаңда кондым,

Жылкылар жанында.

Жүрүмди сананып, көс жумдым

Жүк таң алдында.

Чөлдөги журтта жиит кыстар

Тымып калдылар.

Чӱӱчӱй тудунган кезер таштар
Чӱкӱнбӱй лӱ турылар.

Жылкылар бышкырып, оттозай
Корымдар кийнинде.
Тейлегендер теерип учкулайт
Чӱлдин ӱстинде.

22.08.84 ж.

ЭСКЕ АЛЫНЫШ

Мухор-Тархаты. Школ.
Мында балдар ӱреткем.
Менин жиит тужым ол,
Мен ырыска ӱскедегем.

Мухор-Тархаты журт
Мактулу улузыла бай.
Мында школ ширее торт,
Мӱнкӱдий, чек толо ай.

Мен балдар кӱйбӱредип,
Мында кӱкип ӱреткем.
Мак, ойгорго ӱредип,
Мендеп ичкери жӱткӱгем.

Билгирге жол ачык, жарык.
ӱредер иш женил эмес.
Же уур, кӱчти кайдалык,
Жаңы ӱйе биске кереес...

Мухор-Тархаты, школ.
Мында балдар ӱреткем.
Олорго мен элбек жол,
Су-кадык, ырыс кӱӱнзегем.

20-21.11.2002 ж.

ЧЕЧЕКТЕП ӦС

Эски Белтир азыйда
Эн артык журт аймакта.

Эмди келзем, ол та кайда?
Эли көчтир бу жуукта.

Јерсилкиниш жуук жылда
Јеткер түжүрген бу мында.
Јарт чөлдө Јаңы Белтир
Јараштыра тудулган эмтир.

Јалаң чөлдө эзин, салкын
Јаңы Белтирдин коо жаңарып
Јайа согот јараштыра,
Јон кожоңыла колыштыра.

Јаңы школдын јаражын
Јаш үйе мактап тургажын,
Јаңыдаң јер силкинбезин,
Јон катап түбекке түшпезин.

Эски Белтирден јаңызына
Эрте келгем - онын улузына.
Јаңы Белтирдин јаңы школы -
Јаңы жүрүмге келер јолы.

Јаңы Белтир бийик аймакта.
Јаңары башталган бу жуукта.
Јаңы үйе чечектеп башта!
Јайылып өс чөлдө, макта.

2005 ј.

ЧӨРЧӨКТӨГИ ЈЕРДИЙ

Кош-Агаштын чөлдөринде
Көп-көп катап јорыктагам.
Көк чырайлу көлдөринде
Кайлаган үндер де уккам.

Чаңкыр тенериге туулар
Чек сапталып калгандый.
Мөңкүден түшкен суулар
Чөйө жаңарлап тургандый.

Ирбистү туунын салкыны
Ийиктелип сыбыскылайт.
Мухор-Тархатынын жоны
Мыны жажына тындаалайт.

Кажайган кыш башталза,
Кажы ла көл кайлап жадат.
Калыкта кайчы кайлаза,
Кырлар, суулар, улус угат.

Кош-Агашта жалаң чөлдөр
Коо кожонго ончозы кирген.
Калын жаткан эл-жондор
Кай чөрчөктө чүмделген!..

Кош-Агаштын чөлдөринде
Кожондор улай жаңыланат.
Кажайган кыш бу келгенде,
Кажы ла көл кайлап жадат.

22.11.2002 j.

* * *

1.

Ўстиги Оймон.
Ўстиги Оймон.
Кадыннын жанарын
Канайып ундызын.

Тўни-тўжи Кадын
Тууларын алкайт.
Олордын агаш-тажын
Ойгор сөстөрлө мактайт.

Кадыннын кўчтў агынын
Кўннин чокторы кайыктайт.
Кечерге келген айылчызын
Кеме-кабай жайкайт.
Кадыннын он жанында

Ўстиги Оймон.
Онын чўмдў жағарында
Оймон, Оймон.

2.

Кадынды жакалай
Кўрен-жажыл карагай
Канча чактарга
Арыбайт турарга.

Жаскыда толкулар
Жарадына толодылар.
Жағыс ла карагай
Жайканат унчукпай.

Жайгыда Кадын
Жағылу жағарын
Ўни тунбай
Чўйилтип ле турбай.

Жағыс ла карагай
Кадынды жакалай
Ажыктап турарга
Арыбайт чактарга.

3.

Ыраак-ыраактан,
Ынаары ары жанынан
Жылу, жылу эзин сокты,
Тамыр-тумур жааш жаады.

Селт эдиш чагана жыды
Көксиме толо эрке согулды.
Амыр турган ағаш-ташка
Кўўктийн ўни томылды узакка.

Жажыл өлөн жалаң-бўктерге
Жайа өсти, сўўнчи бистерге.

Энчү бу төрөл јериме
Эбирди јас, сүүнчи элиме.

Ыраак-ыраактан
Ынаары ары јанынан
Арчын јытту
Јас келди ырысту.

1979 ј.

ГУРКИН КАЧАН ДА ОН БОС

Чорос-Гуркин бойын
Јиит тужында јурабаган.
Чочыдулу ойдө јадынын
Јүректен бичип салбаган.

Јурукчынын чырайын
Сүрсогоочылар арттырган.
Јоннын јаан быйанын
Солун үйе алынган.

Јаңы үйе жүрүминде
Оны јаңыдан керелеер.
Јииттер шинжү ижинде
Јаңыны таап кереестеер.

«Кан-Алтай» качан да
Калык жүрүмин көргүзер.
Канча ойлөр солынза да,
Гуркин јаңыдан көрүлер.

Чорос-Гуркиннин ижи,
Јүрүми биске ле кереес.
Чактан јаңыс та алтай Киж
Чакту артса, ого онорго бербес.

07.08.94 ј.

* * *

Сериги жок салкынду
Сибирьдин телкемин!
Салымы бек жонду,
Сананадым жүрүмин.

Мында көп орустар,
Кайда жогын айдар.
Олорло шор, татар
Узактан нак жададылар.

Үлгерчи Люба - шор кыс,
Журанат, кожондойт - омогыс.
Эне Сибирьдин телкеминде
Эрјине жон бек жүрүминде.

03.02.05 j.

КОРРЕСПОНДЕНТ АРУТАЙ

Туулу Алтайдын
Тогус талазын
Тоолу жылдардын
Туркунына ончозын
Корреспондент Арутай
Эбирген турбай.
Жеристин бийик
Ажулары ажыра
Тамчыдан табыш
Жууры шыра.
Же газетчи Арутай
Тым отурбай
Кажы ла кижиге
Сүүнчи эдерге
Машинала мантадат,
Самолетло учат,
Атка да миген барадат.
Ол жаантайын жолдо,
Жон ортодо.
Же јерин ундыбай

Арутай
Дедип ле келет,
Улуска көрүлет.
Улегемнин нак улузы
Улгерлейт ого алкышты:
Ырысту жүр жүрүминде,
Мактулу иште ижинде

1992 ж.

Михаил Бабаковты эскерүү

* * *

Яштаг ала бу жүрүминде
Яткан јери эне болгон.
Онын ады Кичү-Улегемде
Улуска оттый чоктолгон.

Кажы ла айылда јуругы -
Кемге кереес, кемге кебис.
Јериндеги јол-јорыгы -
Јилбилү журуктар, билерис.

Чыккан күннин, айдын көзи
Чаазынга чүмдү јуралатан.
Көгүстен айткан онын сөзи
Јурукта өңдөрлө айдылатан.

Тын јуранар јиит ойинде
Тыныжы токтогон ол кенерте.
Чыккан јери Кичү-Улегемде,
Јурукчы ады бистин жүректе.

Ас та эткени көпкө түней,
Алтайда јон билер эмей.
Эр ады узак ундылбас,
Эл ижинен ижи айрылбас.

Кабай кептү Кичү-Улегем
Көп јииттерин элге ийет.
Јүрүмде журукчылар, о Улегем,
Јаныдан өзөр, жүрек иженет.

1992 ж.

* * *

Жаңыс ла јерди ол сүрүп,
Жалаң аш салар эмес.
Јуранарын да эмди сүйүп,
Јүректен журап билинбес.

Јурукта: аңчы от јанында,
Арыган кўчи јоголот.
Кырлу мылтык коштойында,
Аңчы топшуур бу согот.

Кайлаза, аңчыга аңдар
Кудай берзе, эм јолыгар.
Канчазы керек, ол адар,
Артык атса, буркан чуугар.

Агаштан, жүзүн тазылдан
Аңдар, куштар база эдилет.
Албаты жуулган өргөөгө барзан,
Анда ончозы көрүлет.

Анда, чын, жүзүн эдимдер:
Ээрлү ат, топшуур, комыс.
Тегин тракторист, кем бүдер, -
Кандый онын колы ус!

Андый улус Кичү-Үлегемде:
Аңчы, койчы, кырачы.
Эмди де келер элбек жүрүмде
База болор үлгерчи, журукчы.

1962 j.

* * *

Јиитте иајылар көп,
Јалбыштый јалбырап жүргенис.
Јетенге једип, өөркөп,
Јаш баладый жүредис...

Жылыйган најылар көп,
Жонго жардак кожондогонуыс.
Жыгылып, улай өкпөлөп,
Жүрүмде бис кынзыбаганыыс.

Жүрүмде баркылар көп,
Жалбыштый жалбырап жүргүлейт.
Жетенге једип, бис јөп:
Жүрүмди, ырысты озор билгилейт.

04.02.05 ј.

НАЈЫНДЫ КАЧАН ДА ЖЫЛЫЙТПА

Уулым чыда, өс деп
Улу таадам айткан күүнзеп.
Улус најылык жүрзин деп,
Улай айдатан кереелеп.

Улусты буурдан чын сүүзен,
Жүрүминг учурлу өдөр деген.
Улус најылыгын сен үссен,
Уулдан уулга уят деген.

Ак жарыкта бек најылык -
Үйеден үйеге тайак деген.
Алтай јеринде төрөл калык
Үргүлјиге сеге кереес деген.

Ончо јолында орус јон -
Оморкоор, иженер најын деген.
Орчылан ичинде мун јон -
Ончо башка санаалу деген.

Тенери түби тенг ајас
Тегинде бир де болбогон деген.
Телекејде јонды үзе алзаас,
Текши најылык јатпаган деген.

Је јеринде сенин төрөл јонын
Жүрүминг, ырызын болор деген.

Жер үстинде адын онын
Жаркынду ишке көдүр деген.

Күүзи жаркынду жаңыс та кожом
Калыкты өрө көдүрер деген.
Калыктар ортодо жабыс, жожон
Качан да жүрбе, уят деген.

Эл ортодо эзирик жүрбе,
Элин элекке түжер деген.
Эбире ондобос сөстөр үрбе,
Элди уятка салар деген.

Калак уулым, чыда, өс деп,
Кару таадам айткан күүнзеп.
Карындаш, нажылык тыныт деп,
Карыганча айдатан ол керееlep.

Жеринде сенин төрөл жонун -
Жүрүмин, ырызын, ижемжин деген.
Жер үстинде адын онын
Жаркынду ишле көдүр деген.

19.10.95 j.

АЙТКАН ЭДИГЕР

Күски ай, Улаган, Тужаар.
Күүнзеген ачык куучындар.
Көгүстен, көстөн айдыжар
Көпти билер кижн болдыгар.

Кажы тайгада жылкылар,
Кажы кобыда бозу, уйлар
Лайыла кандый одордо семирер,
Жүрүмде жакшы билер эмтиреер.

Лаянды, жашты ойгор башкарып,
Лалаң-бүктерди, жонды айланып,
Жүрүмди сүүп, иштеп жүргенеер,
Жүректен улус слерди сүүгендер...

Күски ай, өзөк Тужаар.
Куучындашкан ол тужаар
Көксимде арткан, ачык куучындар
Канайып эмди бу ундылар.

Малчылар байрамын өткүрип,
Менин кайыма оморкоп, сүүнип
Айткан эдигер: «Бисте де кайчылар
Слерден үренип, кайлап чыдаар!»

Ачык-жарык чын айтканыгар,
Бүгүн ииттер кайлайт, тыңдагар.
Иженигер: жондо улу кайчылар
Эмди де бистен өзүп чыгар!

28-29 май, 1998 ж.

МАКТУ КЕРЕЕС

Балыктужул, күски ай.
Болгон үйде күндүү, чөөчөй.
Чүмдеп туткан айлыгар,
Чын, санаадан не ундылар.

Мында көгүстен изү куучын,
Маргаанду кай өткөн, чын.
Кајуда өргөөдий айлыгар
Катап улусты жууган, ајыктагар...

Мында Арсентий Васильевич јаткан,
Мында балдары өзүп чыдаган.
Мында эрке үни јаңыланган,
Мында төрөөндөр јуулатан.

Мында балдар, олордын балдары, -
Мында токтобойт үн-табыштары.
Мында кажы ла слердин алтам
Слерди эске алындырат, уксам.

Чеденнин кажы ла кош казыгы -
Чек жуучыл, јурт каруулчыгы.

Турада иштеген частын табыжы
Торт ло слердин жүрек согужы...

Балыктујул журт. Күский ой.
Болгон үйде күндүү-күрее, чөбчөп.
Мында эмди көп жон жуулган,
Макту кереести слерге тургускан.

02.06.1998 j

АЛКЫШ БОЛЗЫН СЕГЕ

Бијечи балам, Айана,
Биједе бол сен озочы.
Күчтерден баспа јана,
Болбо жүрүмде эн учы.

Бијечилер көп Алтайда,
Бирзине де күйүнбе, иште.
Күйүнчек болзын учында!
Күй, балам, иште, сүүште.

11.05.07 j.

АТ-НЕРЕЛҮ КҮРЕШЧИГЕ

Анчы Самтаевке

Јаштан ала көп уулдар
Јарыжатан, күрежетен эмей.
Јерге чачтырып, ойто тудар
Јүткү сенде болгон сүрекей.

Курлаадан тутса, бек ле ошкош,
Кайра да мергеткен туш болгон.
Тегелеп те билзе, чек ле бош
Тын уулдардан көп тоолонгон.

Белден капса, күчтү уулдар
Бөкөйип, тыкыра јыга базатан.
«Бескези түнейиле тартыжар» -
Бирде бирлик јөп чыгатан.

Je кажы ла кўреште, маргаанда
Jeнў аларга Jeнил эмес.
Jeннен, Jиткеден, курлаадан тутканда,
Jeндиртпес дегени сўрекей керес

Кўрештен кўрешке эп-сўмелер
Кўп жылдарга кўптўгўни Jакшы.
Он Jeти Jажында алган Jeнўлер
Ончоосты сўўндирген, ол Jакшы!

Теремнеде кўрежип, кўч алала,
Телекей кўреште Jeнўчи болдын.
Баштапкы Jeрге анда чыгала,
Баатыр деп ат-нере алдын.

21-22. 01. 1999 J.

БОЛБО КЎРЕШТЕ КАЛГАНЧЫ

Баатыр, Самтаев Анчы,
Болбо кўреште калганчы.
Бол Jaантайын кўреште,
Бол Jалбышту кўйўште.

Баатырлар кўп Jeр ўстинде,
Баатыр ла арт Jўрўмде.
Jўр Jарык, ару сўўште,
Jeнўчи бол ончо кўреште.

20.05.07 J.

Эзен Уланкинге

JОННЫҢ МАГЫН ЧЫГАРГАН

Куу туман, куулар чылап,
Кырлар ажып, ўн Jок Jылайды.
Кичинек Jуртта Эзен чыдап,
Кўрештин марын кўреште алды.

Уулчактардый ла уулчак болгон,
Улу болор деп кем бодогон.

Jaан-Чаргыда калык ортодо
Jaандап, эмди jaан тоомjыда.

Биледе көп балдар бары
Байлык деп албаты айдатан.
Jеринде үренип, онон ары
Калада үредүге ол атанган.

Колледжте үренип, кичинек кыпта
Көп уулдарла кожо ло jаткан.
Je күч үредүден, бош ло тушта,
Катап ла күрешти ол улалткан.

Койлор өтөгине ол күрешкен,
Кебиске де тудужарга келиш
Jерге jыгылары астап туратан,
Jедип тудары, чын, тыныйтан.

Кичинек jурттан jaан телекейге
Күреште жеңүлү чыгара баскан.
Телекейлик күреште күчтүни жеңеле,
Телекейге jоннын магын чыгарган.

22.01.1999 j.

КАРИМ

Каримди садикке
Кайда да албаган.
Jажы, айлыжат, үчке
Jетпеген, чыдабаган.

Уулчакка не болзын,
Улу jүрүмин jүрет.
Jүрүмде керек ойынын
Jүректен ойноп өткүрет.

Адазагы коркышту,
Айтканынан кыйышпас.
Энезеги де коркышту,
Эрмек учурын jаспас.

Je кажы ла кўреште, маргаанда
Jeнў аларга Jeнил эмес.
Jeннен, Jиткеден, курлаадан тутканда,
Jeндиртпес дегени сўрекей кереес.

Кўрештен кўрешке эп-сўмелер
Кўп жылдарга кўптўгўни Jакшы.
Он Jети Jажында алган Jeнўлер
Ончоосты сўўндирген, ол Jакшы!

Теремнеде кўрежип, кўч алала,
Телекей кўреште Jeнўчи болдын.
Баштапкы Jерге анда чыгала,
Баатыр деп ат-нере алдын.

21-22.01.1999 j.

БОЛБО КЎРЕШТЕ КАЛГАНЧЫ

Баатыр, Самтаев Анчы,
Болбо кўреште калганчы.
Бол Jaантайын кўреште,
Бол Jалбышту кўйўште.

Баатырлар кўп Jер ўстинде,
Баатыр ла арт Jўрўмде.
Jўр Jарык, ару сўўште,
Jeнўчи бол ончо кўреште.

20.05.07 j.

Эзен Уланкинге

JОННЫН МАГЫН ЧЫГАРГАН

Куу туман, куулар чылап,
Кырлар ажып, ўн Jок Jылайды.
Кичинек Jуртта Эзен чыдап,
Кўрештин марын кўреште алды.

Уулчактардый ла уулчак болгон,
Улу болор деп кем бодогон.

Жаан-Чаргыда калык ортодо
Жаандап, эмди жаан тоомжыда.

Биледе көп балдар бары
Байлык деп албаты айдатан.
Жеринде үренип, оной ар
Калада үредүге ол атанган.

Колледжте үренип, кичинек кыпта
Көп уулдарла кожо ло жааган.
Же күч үредүден, бош ло тушта,
Катап ла күрешти ол улалткан.

Койлор өтөгине ол күрешкен,
Кебиске де тудужарга келишкен.
Жерге жыгылары астап туратан,
Жедип тудары, чын, тыныштан.

Кичинек журттан жаан телекейге
Күреште жөнүлү чыгара баскан.
Телекейлик күреште күчтүни жөнеле,
Телекейге жоннын магын чыгарган.

22.01.1999 ж.

КАРИМ

Каримди садикке
Кайда да албаган.
Жажы, айлыжат, үчке
Жетпеген, чыдабаган.

Уулчакка не болзын,
Улу жүрүмин жүрет.
Жүрүмде керек ойынын
Жүрөктөн ойноп өткүрөт.

Адазагы коркышту,
Айтканынан кыйышпас.
Энезеги де коркышту,
Эрмек учурын жаснас.

Адазын таада-жаананын
Адакы уулы деп билер.
Кайын жаананын, тааданын
Уулы эмес деп кезер.

Кийимдерин ол чачпас,
Кичееп, бир жерге салар.
Артык сөсти чек айтпас,
Артык каткырба, ачынар.

Каримди садикке
Калада чек албаган...
Ўренер ол бичикке,
Айса болор башчы, каан.

2006 ж.

ОНДЫЙ ЛА БОЛЗЫН

Жаңар шулмус,
Жарык санаалу.
Улусты башкалабас,
Уулчактарла најылу.

Согужарын билбес,
Соктырза, өштөшпөс.
Жаан-жаш улус
Жүректен айдат: шулмус.

Ойындарын жажырбас,
Ойноорго кысканбас.
Балдарла нак,
Буурдан најызак.

Каргандарла нак,
Куучынзак.
Кичинектерле ойынзак,
Киске, ийтле најызак.

Сөөгин онын суразан,
Сагал деп айдар.

Энезинин суразан,
Иркит деп јандыар.

Јанарды улус
Јүректен айдат: шулмус.
Ончозыла ол нак,
Омок, куучынзак.

2006 ј.

ТАНЫСПАЙ

Мерген, башкы уулым,
Јаан билелү, балдарлу.
Јүректен сүүнип, кайкадым:
Төртинчи уулы Таныспай деп атту.

Айылда ла ойноор,
Айылда ла отурар.
Эртен тура школдоор,
Эрте јанза, бичиктер кычырар.

Онын кылыгы төп,
Оноор ло балырабас.
Ага-карындашла јөп,
Ачынып, кемге де кыйгырбас.

Альмира сыйынын
Алып јакшы отурар.
Азыраган адазын
Айылга јанарын тын сакыыр.

Таадазынын адыла -
Таныспай деп адаткан.
Та бијечинин јолыла,
Та кожончы јолыла баратан?

Ырысту ла чыдазын,
Ырыска үредү алзын...
Ай, Таныспай, Таныспай,
Адымды алганына сүүнип турбай.

2006 ј.

ЈЌРЌМДЕ НЕ ЈАНЫС?

Көгүске
Көдүрү сананза,
Кудай деп биске
Күнүн бажырза,
Болор:
Бычу жагыс.
Болор:
Быркан жагыс.
Болор:
Санаа жагыс.
Болор:
Салым жагыс.
Болор
Бирлик бисте.
Болор
Ырыс жүрүмисте.
Болор:
Көгүске
Көндүрө сананза.
Болор:
Кудай деп биске
Күнүн бажырза.

1999 j.

КИЖИ

Изү түшсе,
Поп дебес.
Ўлү келзе,
Лок дебес.
Салкын
Түшсе,
Соок дебес,
Салым келзе,
Лок дебес.
Јер ўстинде
Јүрүминде
Кижі жүрет,

Иштенет.
Жүрүмде
Не ле келзе,
Көксине
Жүктенет.
Ондый болгоныс,
Онойып ла
Артадыс.

1999 ж.

АЛА JAШТАН МҮРГҮҮЛҮС

Ак-жарыкка чыгарымда,
Кинимди кайанын тажыла,
Багырып, кызыл эт жадарымда.
Кезип, жунгандар жанмыр суузыла.

Сур жанмырдын суузыла
Сүүнип, энем оной жунатан.
Киндик кескен ташты арчынла,
Кудайга бодоп, аластайтан.

Билдим: ак кайанын тажыла
Киним кескен энейим деп.
Бистен ыраак чактан ала
Калык кожондогон оны чүмдеп.

Билдим: ак жаштын суузыла
Кирип жунган Бырканыс деп.
Көп чактардын туркунына
Жон кожондогон жүрексирей.

Билдим: бүк, жалаңду жерлер
Малыстын одоры, серүүни деп.
Кайа-ташту ончо жерлер
Канду чакта куйагыс болгон деп.

Анайып, агаш-ташту Алтайды,
Аржан сууларды көдүредис.

Ала-энени, ак Быркан јанды
Ала јаштан байлап, мўргўйдис.

2007 ј.

* * *

Јок, мен кудай эмезим. -
Јокту, јойу кижии мен.
Кандый ла байыыр сезим
Кўксимде јок, ого ижен.

Јок, мен ойгор эмезим,
Тегин ле ишчи мен.
Јўректе, чын, ўчпўс сезим
Јокту-јойуны сўўйдим, ижен.

1995 ј.

ЈАРАШ БЕРГЕН АЛТАЙГА

Кырларды кўр, баштары
Кўк мўнкўде, јадат кары.
Тўмўн бўктерде, јалаңдарда
Тўмен чечектер јараш јайыларда.

Мыны кўрўп, кўкип чыктым!
Мўнкў карлу агару тууларым,
Мўргўп айдадым мен кудайга:
Мак, јараш бердин Алтайга.

22.05.07 ј.

БЫЙАНДУ ЈўР ДЕП АЙДЫЖАТ

Јалакай кылыкту,
Јаан ийде-чакту,
Јаан Алтайда јоным,
Јаан алкыш сурайдым.

Јаан алкышла ажуны
Јана баспай ажайын.

Кечүни таап, сууны
Көмүлбей кечип барайын.

Аттаң мени жыкпагар,
Арташ жерден ажыраар,
Чакпынга сабатпагар,
Чак-күчимди чыгарбагар.

Жалакай, нак кылыкту,
Жаан көгүс чакту
Жон, улус алкыш берет,
Жаан ырысту бол дешет.

Жоным, тууларым,
Жаан, оок сууларым,
Көк тенерим, жылдызым -
Куйак болгон курчууларым.

Суркураган жылдыстан
Судур сөстөр, уксан,
Төбөмгө түжүп, урулат,
Төс угымла сөс алыжат.

Бойын, балдарын Алтайга -
Бастыра тууларга, сууларга
Быйанду жүр деп айдыжат,
Бырканга мени бажыртат.

1999 ж.

САРЫ БҮРДЕ

Бу сары бүрде бастыра жерде
Бистин жүрүмде бис мүргүүлде.
Белдерден сындырган быжыраш арчын
Мүргүүлге жайган чанкыр ыжын.

Жок, мен албатынын жайаачызы эмезим,
Күкүртеп онын жалкыны болбодым.
Жуу өйлөринде жуучылга жүрбедим,
Уур жеңүзінде макка кирбедим.

Je көк көгөзіндү жалаңында жүргем,
Жарык көгүстү жоныла иштегем.
Жаскыда ашты жалаңга чачкам,
Күскиде ашты сүйүніп жуунаткам.

Эмди арчынду эне жеримди
Тагыл арчынду мен көдүредим.
Ботконы, сүтти - бастыра жерге!
Алкылу сөсти агару Үлгенге!

Ак Буркан - албатынын кудайы.
Ай, күн чыккан агару Алтайы.
Мен алкайдым: азыраган балдар
Өскүске калбазын, ончо эне-адалар
Кемге де бакпазын.

Жажына жеринде ырысту жатсын,
Бастыра жоным Буркан балазы,
Бек болзын талазы.

Кырларда кыстадар кул жаңын ундызын.
Бурканга бажырап бек жаңын жандазын...
Сары бүрде сүтти, ботконы
Сүйүген жеримде үрүстейдим Бурканды.

АЛКЫШТУ ЖОН

Жайгы өйлөрдө
Жаш агашты жакалай
Жылкылап, чөлөөдө
Жанарлап жайлагам улай.
Жажын чакка
Жанары үзүлбес жоным
Жыргап жарыкка
Жаткан жер - Алтайым.
Же күс келерде,
Жажыл арчын күйдүрүп,
Тагыл, күрееде
Жүргем, Алтайды көдүрүп.
Кыш түжерде,

Карарган мөшти жакалай,
Өзөк жерлерде
Жылкылап турум улай.
Элен чакка
Мөңкү жанарлу жонум
Жыргай, жарыкка
Жаткан жери бу Алтайым...
Ак-жарыкта
Ак-Буркан жанду жонум
Арткан чакта
Алкышту жатсын, о кудайым!
1994 ж.

* * *

Жер, тенисти
Кудай жайаган,
Жайгыда жаш,
Кышкыда кар
Жаадырган.
Жүзүн тындуны, кижини
Онон жайаган.
Жүк ле кижини
Жер, тенериге,
Кудайга бажырган.
24.06.05 ж.

* * *

Ап-тап абыс
Алтаң-бултаң келеедет.
Акту бистен адабыс
Акча аларга келеедет.

Айылга жууктап келерде,
Аайы жок ийт үрет.
Албаты түрөп жүрерде,
Азыраган ийдис үн көдүрөт.

Акту бисте ўн жок,
Актажарга абыс омок.
Акча, серкпе ондо бар,
Акту бисте крест ле бар...

Ап-тап абыс
Айылдап биске келеедет.
Абыска берер акчабыс
Айлыста кайдан келет.

1995 j.

ТЕКШИ КӨӨМӨЙ КАЙ

Көк тенери ўстимде,
Көп жылдыстар тўбинде.
Көк Алтайга келеримде,
Көкип жүргем жүрүмде.

Көк жылдыстар күүледе
Көөмөйлөп кайлаган тенериде.
Көк Алтайда жүрүмде
Көөмөй күүлейт көксимде.

1999 j.

КАМ ТЕРЕК

Жарык шилдү
Көзнөк алдында
Жүзүн үндү
Куштар жайгыда.
Жажыл терек
Бүрлери ортодо
Ўзүги жок
Болгон кожондо.
Жүректе сүүнчи
Канатту куштый
Чаңкыр кейде
Кейтип учкандый.
Кажы ла бүр
Эзинле нажы,

Чек ле тўнўр
Согул турганы.
Куштар ўни
Торт ло кўзўни,
Терек бўрлери
Чек манжак бойы.
Терек бойы -
Камнын бойы,
Јастын, јайдын
Јылу кўндери -
Јаан камнын
Камдаар ойлори.
Је јарык сўўнчи
Јаантайын болбос,
Јажыл ондор
Не онбос.
Једип келди
Јиит кўс,
Јаан, јаш эмди
Чек оскўс:
Кўски салкын
Кўўлеп, сыылап,
Теректин бойын
Силкийт јайкап.
Сары јалбрак,
Орбо чылап,
Соокко калтырап,
Тўжет шылырап.
Орбо јалбрак
Чалкойто тўжет,
Бисте оору јок,
Кадык деп кўргўзет.
Кем јок, су-кадык,
Бис јакшы билерис.
Турзын кам терек,
Кожо ишти оtkўрерис.
Турзын кам терек
Кўзнўк алдында,
Камдазын јажарып,
Келер јаста, јайгыда.

1992 ј.

* * *

Кажылар айдыжат:
Жакшы райда!
Карыганча билбезим -
Ол рай кайда?..
Көп иштегем, жүргем,
Эмди билерим -
Рай - ол ак-жарык,
Өскөн жерим.

23.06.05 ж.

КҮС БАШТАЛАТ

Жеп-жеңил ак туман -
Женестү аркадан.
Јети айры мүүзин јайган
Аң чыкты анаң.
Јыш арка ичинде
Женестү сугады.
Айры туунын белтиринде
Айаң одоры.
Койылган ак туман
Кыр өрө јылат.
Амыр отоп турган
Аңга табарат.
Аң јети айры мүүзиле
Челий чачат.
Јаан туулар үстиле
Туман ажат.
Одош-тедеш айаңдарда
Аңдар амыргылайт.
Байла, бистин талада
Күс башталат.

1981 ж.

ҮЛГЕРЛИК САНААЛАР

Катап ла алтын күс
Жаркынду тура берт.

Кунукчыл меге: чек өскүс,
Кереги жок ошкожым торт.

Кырлар үстиле турналар
Изү түштүккө ууланат.
Көгүсте үлгерлик санаалар
Алтын күсле жаркындалат.

1994 j.

ЭБИРЕ АК-БОРО ТУМАН

Күски тамыр жааш,
Тууларда ак-боро туман.
Жаскыда чачкан аш
Каны кирип бышкан...

Айазар күски жааш,
Жогор ак-боро туман.
Жуунадылар кырада аш,
Улус анайда табышкан.

1994 j.

* * *

Куран ай куу туманын
Кууй тартты кырларда.
Курандардын элес мағын
Көрбөй каларын тозуда.

Кырлу мылтык мажызын,
Калак, тартпа сен, аңчы.
Курандар ажар ажузын
Кетебе сен, адучы.

Келер үйениң мағын,
Калак, сен токтотпо.
Кырлардын жобош ағын
Кыра аттын, токто...

Куран ай, ак туман.
Куран багырат тууларда.
Кырлу мылтык тудунган
Калапту анчы тозуда.

Куру жанары, чын, уйат.
Куруга туура сен ат.
Калык сеге каткырбас,
Кудай сени ундыбас.

1994 ж.

СЫГЫН АЙДА

Сыбыскы үндү
Сыгын ай
Сыылаган эзиндү
Сындарла учкай.

Соолгон ичтү
Сыгын солыктап,
Согоон кептү
Сунат мантап.

Силү мыйгактар
Сүрлү, үүрде.
Сыр манташтар
Сыгынду ла жерде.

Сыгын айда
Сыгындар үни
Сары сындарда
Сүреен өткүни.

Сында амыргыны
Сүмелү тартпа.
Сыгыннын тыны
Сүреен ачу, атпа.

Сыбыскы үндү
Сыгын улай

Сыылаган эзиндү
Сындарла сунгай.

1993 ж.

КАР ЖААЗА

Бийиктен бийик кырлар
Бай агажыла карарат.
Борорып, борорып кар
Булуттан жаап, кажайат.

Күски кар күп эдет, -
Көбөн кардын жымжагын!
Ак кар калын көрүнөт,
Андап базарга жакшызын.

Карарган жыштан андаза,
Көөдий кара киш адарын.
Кандый бир анчы туштаза,
Артыкты үлежип аларын.

Алтай жондо андый жан.
Алтыннан баалу ол жан
Улалат үйеден үйеге,
Учурлу биске үргүлжиге...

Бийиктен бийик кырлар,
Көр, англа бай агажын.
Бүркеп салды жерди кар,
Андап базарга жакшызын.

1992 ж.

КЫШКЫ ТҮНДЕ

Кайда да ыраак кобыда
Карануй тымык турат.
Соогы сынырап, кышкыда
Күндөр там кыскарат.

Түнде кар кунукчылду,
Чычкан да чыгып мантабайт.
Арыган койчы уйкуда,
Койлор до кыймыктабайт.

Сескир ийт жылдыстарга
Сыңар да көзиле аярбайт.
Түнде турлуга жууктаарга
Торо бөрү де сананбайт.

Карануй, соок тууларда
Кажызы ла уйкуда...
Je түней ле таң адар,
Жадыннан ончозы омок турар.

18.07.81 j.

УДУР КОЖОНТ БОЛОР

Суу тош алдында
Сүрекей бек базымда.
Ўнгүр онын кожоңы
Угулбайт, айтсан оны:
Ўзүги жок кожондозын.
Ўргүлөп, табыш жок акпазын.

Мен топшуур ойноп берейин,
Суунын кожоңын угайын.
Je суу каруун берет,
Тош алдынан үнденет:
«Удабас жас келер!
Уур тош оодылып сөгүлөр!»

Бу үн мени сүйүндирет,
Топшуурым тын үнденет:
«Тош алдында суу ойгонор,
Тыңыда биске кожондоор!»

1999 j.

КИЖИНИ СҮҮНДИРЕР

Удабас ла, удабас ла
Узак сакыган јас келер.
Узун тўндер катап ла
Узун тўштерге солынар.

Јүзўн чечектер јалаңда
Јасты кееркедип јайылар.
Јап-јажыл агаштарда
Куштар ўни јаныланар.

Чаңкыр кейде таленко
Чынкырак ўнин јайылтар.
Әбиреде энчў кожонго
Кижии јанары кожулар.

Јажыл јаска чечектер,
Ўндер ончозы биригер.
Чечектеген, ўнденген кўндер
Кижии ырысту сўўндирер.

ЈАҢЫ ЈАС

Әрте јас
Әм кунукпас:
Әскини
Әлтертер,
Әдиски ўни
Чўйилер,
Чечектеер.
Агашта,
Корбо сапта
Бўрчўктер
Јарылар.
Чечектер
Јайылар.
Јастың јангы:
Јажарар,
Јүзўн кожоңы
Јайылар.

Жаңы жас, -
Кунукпас...

20.11.90 ж.

ЖАСКЫДА

Өркөлөр ту качан
Ичегендеринен чыккан.
Ұндери чакылдашкан,
Удура-тедире манташкан.

Чакпылу уулдар төндө,
Чакпырабай, көргилейт.
Чакпыга түшсе, кандый өңдө.
Чек кара эмезе ак дешкилейт.

А бийикте тарбагандар
Анда база отогылайт.
Каруулчыгы таш үстинде
Сергек, омок аяктайт.

Таленко деген куштар
Табышту анда учкулайт.
Төндө турган уулчактар
Торгылган үнди тыңдаалайт.

Жаскы жүзүн ол үндер
Жаңыланат ончо жерде.
Тулуғы узун келиндер
Тым отурбайт үйлерде.

Тырмакту андар эрте
Тың уйкудан ойгонгон.
Кыстар, келиндер сүүште,
Жүрүм ырысла бу толгон.

2001 ж.

* * *

Менин јаскы садым
Бийик, каскак јалбакта.
Ӗскӱрген јиилек агажым
Ап-апагаш бу јаскыда.

Кӱрӱ-кӱрӱ, сӱӱне-сӱӱне
Бажым оорып айланды:
Кӱннин курч чокторы мееме
Кенете тын чачылды.

О, јаны чечектеген садым!
Јаш тужындый тенек эмтири...

21.11.90 ј.

* * *

Бу кандык айда
Бастыра Алтайда
Јӱзӱн чечектер јайылза,
Јӱректен кел, айылза.

Бу кандык айда
Бастыра јалаңда
Ӗлӱн ӱзӱп јажарза,
Ӗнӱтийин кел, айылза.

Бу кандык айда,
Бу чӱмдӱ јалаңда,
Тенери эдип јызыраза,
Јолыгак, јӱрек кычырза.

Бу кандык айда
Буурдан айылда,
Јӱрекке јӱрек ачылза,
Јолыгак, кел, айылза.

Бу кандык айда
Бу сенин салымыңда

Жүректен жүрек ачылза,
Жүрүмге кел, айылза.

1995 ж.

ТӨРТ КАТАП

Бир катап
Бурулу көрдим
Көрбөгөн садыма.

Бир катап,
Иштейле, көрдим
Жаңырган садыма.

Бир катап
Кайкап көрдим
Көпөгөш садыма.

Бир катап
Оморкоп көрдим
Түжүмдү садыма.

21.11.90 ж.

* * *

Жасла кожо эриген жерден
Жассып жаш өлөн жайылат.
Жаңылгы жаскы үндерден
Күүлер эбире жаңыланат.

Эрте адарулар оозында мөт, -
Эки канады күүлеп кожондойт.
Күүктер үнин тууларда чөйөт,
Жастын элчизи деп улус ондойт.

Жүзүн чечектер өлөн ортодон
Жүзинде ырысту эбире аяктайт.
Жаңыс ла тайгаларда жер тоң,
Же мөнкүлөр сүүнчилү жалтырайт.

Айлымнын жаны өтөксип жытанат,
Ак жалаңда бозулар, уйлар, ат.
Төстөктө дезе уулактар ла кураандар
Текшилеп күйбүрейт. Ойнойт балдар.

19.05.82 ж.

КҮКҮРТТИҢ КИЙНИНДЕ

Кагылышкан кара булутка
Күкүрт ачынып кизиреген.
Ар-бүйкенге, жон-калыкка
Күн көзүн көргүс деген.

Адылтан булуттар анан
Жаңмырлап ыйлашкан.
Күн чогынын жолунан
Сайап-таркап, жылышкан.

Жажыл өлөңгө, чечектерге
Жаш балдардый ол көрүнгөн.
Ак чаазында бу үлгерге
Сөстөр, күкүрт, жаш үнденген...

Көк теңеринин булудынан
Күкүрт жаадырган жаш.
Алакүннүн каткызынан
Солонг тийгени жараш.

05.05.84 ж.

МАЙДЫҢ БАЙРАМЫ

Жаскы жалбракты жаш тужымда,
Жаткан, өскөн кичинек журтымда,
Сагымжа эмди чокым кирет -
Улус канайда сүйүнөтөн эт:

Бүгүн майдын улу байрамы,
Майдын жаан нажылар байрамы!
Жаңыны кий, эскини чач,
Жонго, жыргалга эжигин ач!

Јуук јаткан айылдаштар
Јүректен эжигин сеге ачар.
Јүрексиреп, чек карындаштар,
Јуулып, конторага баргылаар.

Колдорында кызыл күнкајы,
Көк-таман, чечектеген марал.
Кемге ле кем нак, најы.
Кажызына ла май! Жыргал!

Кыралаш, аш чачыш божогон,
Кызыл мааны эзинге ойногон
Конторанын үстинде
Калыкты сүүндирет бу күнде.

Улус јүзи кызыл өрттий,
Улу байрамды јенүлү уткыйт.
Јуулып, жаңыс биледий,
Эт, калаш јип, мүн ичкилейт.

Бирлик байрам, бирлик ажаныш, -
Балдар болгоныс, ол биске таныш...
Көп-көп өйлөр оноң өткөн,
Калык јүрүми жаранып өскөн.

Бүгүн база ла майдын байрамы!
Айландыра торгылат улустын алтамы.
Майдын баатыр эзин тыныжына
Маанылар јанарлайт кол бажына.

Колдордо - жаңы јайылган чечектер,
Коолодо кожондогон канчын јииттер.
Каткызы чалыган ончо улус,
Келген байрамла уткып турус.

Уткып турус: јенүчи ишмекчини!
Колхозчыны, јаланда аш өскүреедини!
Ўренчиктерди, иштеген јиит үйени!
Бала азыраган јаан-јаш ада-энени!

Ончогорды, ончогорды - майла!
Орчылан ичиле келген байрамла!
Эзендик болзын, улу байрам!
Энчүге, ырыска бистинг ичкери алтам!

23.04.86 j.

ӨБӨКӨЛӨР ҰНИ

Жастын жылу күндерине
Жүрегим сүгүнет жакшызынып.
Жажарган жалбрактар күүзине
Жангыдан жүрим тармададып.

Өзүмдер жажарып көзиме
Өйдин жииндин көргүзет экелип.
Кубулгазынду үндер көксиме
Күйбүреп шинийт эбелип.

Күн чогынын кылдары
Чүмделик күүлү эбире, -
Кандый ла тындулар жанары
Чөйилет энирге жетире.

Өбөкөлөр сүнези элбендеп,
Меге көрүнип тургандый.
Ұнибистен билзен деп
Өзүмдер, тындулар үниле айткандый.

Онон улам жастын күндерине
Жүрегим сүүнет жакшызынып.
Жажарган жалбрактар күүзине
Жангыдан жүрим тармададып.

1987 j.

КЕЛИНДЕР

Жутта улус үйде.
Жажы жаандар үргүде.
Жуулып, жиит келиндер
Жиркиреп, сүүнедилер.

Жакшы айас күндөр
Жайымжыырга бербес.
Жаныс ла жутта келиндер
Жыргалынан билинбес.

Чадырлар түндүгинен
Чоргып чыгат ыш.
Чак ла олорго кирзен,
Чуурым турар таныш.

«Канчазын балдар ајарар,
Канчазын кийим јунар» -
Анайда олор айдыжат...
Арајан уруп, ууртажат...

Катап ла айас күндөр,
Калык өлөн ижинде.
Ижи түгенбес келиндер
Иштеп ле јүрет јеринде.

1994 j.

ӨБӨКӨЛӨР АЙТКАНЫ УНДЫЛБАС

Бирде орой энирге јетире
Күүктер кожоны чөйилет.
Каргандар улуска билдире
Каан болор деп јетирет.

Каан болор деп белгелейт,
Каргандар оны билгилейт.
Канчын јииттер кайкаалап,
Кайдан бүтсин каткыргылап.

Је каткы, кайкал болзын,
Јаандар анан не ујалзын!
Јебреннен анайда ончозын
Өбөкөлөр айтканын не ундызын.

Күүктер дезе кожонын
Сары таннан орой энирге

Канайып та бир токтодорын
Сананбайт ошкош бу үйеге.

Жок, ыргалдын өйи - жай,
Күүктер кожоңы жайылгай.
Өбөкөлөр айтканы ундылбай
Үйеден үйеге чүмдү улалгай.

1987 j.

* * *

Сенин эрке колдорун
Катап ла тўжиге кирди.
Кап-кара койу чачын
Көксинге жайылып, эжилди.

Кару үнин кулагыма
Күүк үниндий томылды.
Кунук жүрген бойыма
Кенерте сүүнчи чагылды.

Күркүре суунун жанында
Карарып сомын көрүнөт.
Быркыраган чакпында
Бойынды не сүүндирет?

Көстөрүн эрке карарып,
Кирбиктериле типилдейт.
Колдорунды меге чөйпөп,
Күлүмүн ырыс экет.

Кандый да кыйгазын жок,
Карузып коштой турадын.
Кайтса да, мен сүүнчилү, омок.
Күчти жүрүмдө сенен аладым.

Сенин эрке колдорун,
Сүүнчилү жарык чырайын
Катап ла тўжиге кирди,
Койу чачын жайылып эжилди.

1987 j.

* * *

Сенин эрке кеберинде
Сезилип калды кунукчыл.
Чечек ошкош эрдинде
Кан ойнойт кызыл.

Кып-кызыл күнкајы
Кожондойт кеен јаланда.
Сен, байла, быјыл
Сүүген оны јаскыда.

Көгүсте јаскы кожонду
Кебистий јеринге баскан.
Јыргалду ойди онду
Јыргап, байла, албаган...

Эмди дезе сары күс ине.
Күстин кере түжине
Јанган куштарды үйдежип,
Јанбай турун эригип.

Ајас, јашту күндер
Ајланбай жүре бердилер.
Эбире көрүнбейт чечектер,
Эән артты јалан, бүктер...

Је сенин ай кеберинде
Јоголып калды кунукчыл.
Чечек ошкош эрдинде
Кан чечектий кып-кызыл.

1978 ј.

* * *

Араай, төп үнин
Араай көксиме шиниген.
Чач јайылган ийинин
Чечектеп тургандый көрүнген.

Сўўп кийген кебин
Сўр кеберинди чўмдеген.
Улус ортодо эбин
Улуга сени кўдўрген.

Сенин эрмек, сўзин
Ару, агару, тўп, чечен.
Кап-кара кўзин
Кўксимде сўўш кўйдўрген.

Оны, байла, сеспезин...
Сестиреринен коркыйдым.
Сессен, жаман этпезин,
Сысты сысла жажыарым..

Араай, тўп ўнин
Араай кўксиме шиниген.
Жиит, жараш кеберин
Кўксиме сўрлў жўрген.

Сен жиит... Кўўнин
Сендий жиитке ўргўлжиге.
Кўзўнидий ўнин
Меге ле агару энчиге.

Кунукту жўрзем, кеберин
Кўн жаркынду болор меге.
Кўч жўрзем, сўстўрин
Кўчти берер жўрерге.

Комыс чўмдў ўнинди
Кўомўй кайла кайлаарым.
Кўгўсте чалыган сўринди
Кўдўре жўрўмимде чачпазым.

Араай, тўп ўнин
Араай кўксимди ээлегей.
Кеен сўрлў сўстўрин
Кўп ўлгериме шинигей.

1993 j.

ТЕЛЕКЕЙ СЕНЛЕ БАЙ

Кап-кара таш јолло
Капшайлап сен барадын.
Көрүп ийеле, он колло,
Көөркий, меге јаныдын.

Көөркийимнинг эзенин
Көрдим, уктым, сүүндим.
Эртен турагы эзин,
Эрикпей сени мен сүүдим.

Чечектү јенил платьезин,
Чачын кожо, эзин јайылттын.
Бастыра бойы эркезин
База ла меге чалыттын.

Јол кечире жүгүрерге,
Јолыгарга күүнзегем.
Је колды чөйип берерге
Јүрүм бербеем, ой экем.

Кап-кара таш јолло
Капшайлап бараадын сен.
Сүүп, сүрнүгип ол ло
Јаныскан арттым мен.

Је эртен турагы ару кей
Эрдинди оком эткей.
Эбире чаңкыр телекей,
Эркем, сенле бай эмей...

1994 ј.

КЕБЕРИН ЎЛГЕРИМЕ ШИНГИЕЙ

Тўниле соок эзин
Тымык јок согот.
Көөркийдинг кеберин
Катап јылу ойгозот.

Кара чачы эзинге
Карангуйда жайылат.
Көөркийдин эрдине
Соок тийип кайылат.

Эрке, жалакай үнин
Эмди эске аладым.
Кажы ла эрмек, сөзин
Көгүске жуук угадым.

Көстөри онын карарып,
Карангуй өткүрө көрөт.
Койу чачы жайылып,
Кебер, кеби көгөрөт...

Соок эзин соксын,
Сообос ого күүним.
Сүүштин көгүсте сызын
Билзе билзин көөркийим.

1993 j.

ЖҮРЕК

Тип, тип, типилдеп
Тыг согулат жүрегим.
«Не, не?» - деп, килеп
Менен сурайт эжим.
Ала жаштаг бойымнан
Андый сурак сурабагам узак...

Эмди жүрек - чек жүдек,
Неге сыстайт? Нени ыралайт?
Кижини кижини каралаза,
Колында ижи коомой деп каралаза,
Катап ла жүрек кадалып согулар.

Нени эдерин? Жүк ле эжин
«Ачынба» - деер, мекелеер.
Өй өдөр, ачыныш өчөр.

Тип, тип деп типилдеп
Араай жүрек согулар чек.
Катап ла айдар кару эжим:
«Не ачынар? Андый жүрүм».

Лок, эжим, билерим:
Жаманды жакшы жентени жакшы!
Жүректин энчикпези -
Жүрүмнүн жөнүзи.

1987 ж.

* * *

Көк-боронун
Көбөн жалы
Кейге, көрзөн,
Жайылып турганын!

Көзөр салган
Кежим-токым
Көксине жараган!
Көрөргө жаражын!

Көк-бороны,
Көксине минип,
Күүним жеткенге
Келерим желдирип.

Көк чечекти
Көөркийге берип,
Кару сости
Айдарым өкпөйөрип.

Судурлу салымда
Санаа жаңыс болзо,
Кудалаш, той
Болбой база.

* * *

Бис экү атту, -
Аттарыс семис.
Не мында жажытту?
Жайым, ойноп жүрбейис!

Бис экү атту,
Алтайыс та жаңыс.
Жолды ман жарышту
Жергелей өдүп баргайыс.

Бис экү атту,
Коштой жортуп жүрелик.
Жонго не жажытту?
Жыргап, ырыска жүрелик.

Бис экү атту,
Аттарыс семис.
Жүрейис жайым, ырысту,
Жыргап, журтап жүрбейис.

1994 j.

* * *

Мен сени ич санаамда
Көөркийим деп айткамда,
Озолодо сезетен ошкожын,
Ойто келбес ошкожын.

Уйуктап жада, араайда
Учурлап сени адагамда,
Ыраактан угатан ошкожын,
Ырысты сүүбес ошкожын.

Кара көстөрүн карагуйда
Кокту оттый чек санаамда.
Адазам, укпас ошкожын,
Алдыртсам, келбес ошкожын.

Тип, тип деп типилдеп
Араай жүрек согулар чек.
Катап ла айдар кару эжим:
«Не ачынар? Андый жүрүм».

Жок, эжим, билерим:
Жаманды жакшы жентени жакшы!
Жүректин энчикпези -
Жүрүмнүн жөнүзи.

1987 j.

* * *

Көк-боронун
Көбөн жалы
Кейге, көрзөн,
Жайылып турганын!

Көзөр салган
Кејим-токым
Көксине жараган!
Көрөргө жаражын!

Көк-бороны,
Көксине минип,
Күүним жеткенге
Келерим желдирип.

Көк чечекти
Көөркийге берип,
Кару сөсти
Айдарым өкпөөрип.

Судурлу салымда
Санаа жаңыс болзо,
Кудалаш, той
Болбой база.

* * *

Бис экү атту, -
Аттарыс семис.
Не мында жазытту?
Жайым, ойноп жүрбейис!

Бис экү атту,
Алтайыс та жагыс.
Жолды ман жарышту
Жергелей өдүп баргайыс.

Бис экү атту,
Коштой жортуп жүрелик.
Жонго не жазытту?
Жыргап, ырыска жүрелик.

Бис экү атту,
Аттарыс семис.
Жүрейис жайым, ырысту,
Жыргап, журтап жүрбейис.

1994 ж.

* * *

Мен сени ич санаамда
Көөркийим деп айткамда,
Озолодо сезетен ошкожын,
Ойто келбес ошкожын.

Уйуктап жада, араайда
Учурлап сени адагамда,
Ыраактан угатан ошкожын,
Ырысты сүүбес ошкожын.

Кара көстөрүн караңуйда
Кокту оттый чек санаамда.
Адазам, укпас ошкожын,
Алдыртсам, келбес ошкожын.

Колдо чечектү, јаланда
Кожондоп сен турганда,
Кычырзам, укупас ошкожын,
Калак, кылыкту ла ошкожын.

Мен сени ич санаамда
Көөркийим деп айткамда,
Озолодо сезетен ошкожын...
Ойгорлоп келер ошкожын.

1995 j.

* * *

Кап-кара чачту
Кайран көөркий
Кара көзин чокту,
Көрзөм - күндий.

Көксимде күүним
Качан да өчпөс,
Көрбөзөң дө сүүжим
Калас ла өтпөс.

Көөркий деген сөс
Көксимде эзен,
Кайда ла жүр, өс, -
Кунукпазан сен...

Көөркий, бу ла мен
Каран кунукту,
Көгүстен билзен сен,
Көстөрин чокту.

Кап-кара чачту
Кайран көөркий,
Көксимде сүүш чокту,
Көрзөң, ол күндий.

Кандый шыра мени
Кенеткен дежер,

Көгүстен сүүгем сени...
Кем ого је бүүдер.

1995 j.

* * *

Кара көстү сүүжим,
Кырлар баштары ак.
Кожо жүрер эжим,
Көгүстен айдыжак.

Мен сени жалаңдарла
Кожо базып сүүндирейин.
Жүзүн чечектин кажызы ла
Сүүйт сени деп билейин.

Кара көстү сүүжим,
Кайыр кырлар карлу.
Кунукту, сүүштү эжим,
Калыкта сүүжингле жарлу.

1995 j.

* * *

Узак ойгө үнинди
Угарга келишпеген.
Узун эмес үлгеринди
Ундыбагам, сен ижен.

Учуры онын элбек,
Улу сөстөр ондо бар.
Уксаң мени, көөркийек,
Улу сүүш не ундылар.

1995 j.

* * *

Колдорун кичинек,
Корон соокко тонбозын.
Кайда, кару көөркийек,
Колунды үрүп, жылыдайын.

Тонунды топчылап берейин,
Көксинг соокко өтпөзін.
Энемнинг түүген меелейин
Катай кий, колын үжүбезин.

1995 j.

* * *

Чанкыр тенериде
Чачылып күйген жылдыстар.
Чалыйт эбиреде,
Чын, көрүгөр, жиит кыстар.

Чак ла бу энгирде
Чачылып жайылат чачаар.
Чын, бу жүрүмде
Чокту, сүрлү, сүүштү слер кыстар.

1994 j.

СӨС БЕРЕРИНГДЕ

Карайлаган Кадын кечире
Карагайдан күр салгам.
Кожондожып, оны ээчире
Күр кечкенис, - ундыбагам.

Комыргайла шоорлоп, сеге
Агару күүнимди айткам.
Сөс береринде, ада-энеге
Сени аларын айдып салгам.

1994 j.

* * *

Тоолоп болбозын
Кыстарла жүрген туштарды.
Жандырып сен албазын
Жаркынду ол туштарды.

Учына чыкпазын
Кысты сүүген жылдарыңды.
Ырысту деп айтпазын
Сыста, сүүште күйген бойыңды.

1994 ж.

* * *

Ак ла чоокыр,
Ак ла чоокыр
Ак аястын
Кайындары, -
Ай ла дезен,
Ай ла дезен
Ар-бүткеннин
Кыстары.

Байры ла бүрлү,
Байры ла бүрлү
Бисте байлу кайындар.
Айайым-ойойым кожонго
Кирген кайындар,

Тойлу ла жерде,
Тойлу ла жерде
Түндүкке оморды
Кондырар.
Айыл төринде,
Айыл төринде
Ак кайынды
Тургузар.

Кысты ла экелзе,
Кысты ла экелзе,
Кайынду көжөгөлө
Экелер.
Кайын эбире,
Кайын эбире
Кажайганча тан
Кожон чөйилер.

Алышкан јииттер,
Алышкан јииттер
Ак кайыңды
Одынга кеспес.
Аймаганча экү,
Аймаганча экү
Албаты јанын
Тудар кереес.

Ак ла чоокыр,
Ак ла чоокыр
Ак аяастың
Кайыңдары, -
Ай ла дезен,
Ай ла дезен
Ар-бүткеннин
Агару кыстары.

1987 j.

БУ ТҮНДЕ

Көк тенгериде
Карануй түнде
Көп жылдыстар
Эрке шымыражат.
Ол шымыраштан
Мен туйказынан
Јүрүмнин, сүүштин
Јалбыжын сезедим.

Ол јалбышты,
Ол шымырашты
Качан да үспезим,
Мен бойым да
Көк тенгери алдында
Каскак кырлардан
Сүүш керегинде
Бу түнде шымыранып,

Жажытту куучын
Өткүредим.

1981 j.

УЙКУ ЖОК МЕНДЕ

Түн. Эбире тымык...
Тенериде камык
Мызылдайт жылдыстар,
Кандый жылдыстар!..

Эбире тымык,
Je ол камык
Сөстөр көгүсте -
Сүрлү сүүште.

Тенериде камык
Жылдыстар тымык.
Көгүсте сыстар...
Мызылдайт жылдыстар.

Тымык түнде
Уйку жок менде.

29.07.94 j.

УЗАК КҮЙҮШ

От изүзинен турун
Очокто күйүп калар.
Ончогорго онын учун
Оны айдар күүним бар.

Оттон изү от бар, -
Ол жүректеги сүүште.
Отто турун күйүп калар,
Je сүүш узак күйүште.

1994 j.

ОЛ ЛО БОЙЫН

Јеримнин сол, оны
Јүзүн чечектү жаскыда.
Јети өңдү солоны
Јеримди чүмдейт жайгыда.

Јиит тушта солоныга
Једер амадулу болгоныс.
Јиитте солоны бойына
Јетпеген эдим, кыс.

Кандый көп жастар
Көмүлген эди чечекке.
Солоны сүрлү жайлар
Сүрлү арткан жүрекке.

Ол ло јиит өйин
Ойто чүмдү бурулбас.
Мени јектеген өчин
Мееге катап урулбас.

Эмди чек арыдын, -
Солоныдый болгоныс.
Јүрүм жүрүп ырадын, -
Јүректе сен ол ло кыс.

1994 ж.

САМАРА

Јакшы!
Јакшы ба?
Алты туу
Ары јанында,
Он суу
Ол ажыра
Сени санандым.
Сөзинди,
Ўнинди угарга
Самара

Салып жадым.
Айдадым сеге:
Мендеп меге
Самара ий,
Санааң ий.
Санааркап,
Сеге
Самара чийдим.
Сары танла
Почтала ийедим.
Сок жаңыс
Сүүгеним.
Сок жаңыс
Көөркийим!
Самара ий,
Санааң ий.
Ижемјим,
Сүүгеним.

1999 j.

ТӨРТ, СЕГИСЈОЛДЫКТАР

* * *

Јаңы јыл
Бу быјыл
Алтан јашты
Ажырып баштады.

* * *

Сеге сүүжимди мен
Солоңыла сүрлеер эдим.
Солоңы ошкош бу ла сен
Солоңыдый жараш, о, эжим!

2.01.1996 j.

* * *

Эмеш отурган, чырай соок,
Эмеш куучындашкан, омок.

Эрү жүзинде, көрзөм, жок!
Эмди канайдар, ол ло соок.
3.01.96 ж.

* * *

Кудай, мен сеге алкышту, -
Килеңкей, төп сен сагышту.
Көгүстен сеге күүнимди мен,
Көөркий, жажыргам, бил сен.
4.01.96 ж.

КУНЕЕРИК ЭНЕ ТӨРӨЛИМ

Кеен, күнеерик эне Төрөлим,
Күчимди, жүрүмимди сеге бередим.
Керек болзо, жүрегимди де берерим,
Жүректеги сүүш - сеге энчим.
5.01.96 ж.

* * *

Жаңы жылдын жаңарын
Жазап чөйө мен кожондойын.
Жүректен чөйгөн жаңызын
Жон, улус кожо улалтсын.
8.01.96 ж.

* * *

Жиит болзом кайдат,
Жараш болзом кайдат.
Жүректен, айса, сүүр эди,
Же мен карган бу ла эмди.
9.01.96 ж.

* * *

Кунуксам, сеге ол не?
Кунукчылду бойын ине!

Сүүнчилү болбойдын, - не?
Сүрекей меге ол ачу ине!

10.01.96 j.

* * *

Качан туралу сен јадарын?
Качан тудуш кунукпай јадарын?
Качан көстөрдө кунук јоголор?
Качан көстөринг ырысту болор?

11.01.96 j.

* * *

Сени бедреп
Уул келет эдреп.
Келбезинде ачынып,
Кайра чыгат јанып.

12.01.96 j.

* * *

Сен јок, -
Сен омок.
Сен соок, -
Сүүш јок.

15.01.96 j.

* * *

Та сени сананып,
Та неге мен ачынып,
Күүнимди чек бичибей
Кунукту мен бу јүрбей...

16.01.96 j.

* * *

Јер ижи башталды,
Јиирге картошко салар.

Јерди кўрекле тееп баштады
Јаан уулым, аш салар.

Јўрўмге не комыдаар,
Јерге сал јўрзин ашты.
Јай божозо, јуунадар
Јерге салган јўзўн ашты.

20.04.96 ј.

* * *

Тўрўндўр келбес,
Тўргў чыгар дезе.
Туштаза, эзендешпес,
Тўрўнзип јўрейин дезе.

Је ого комыдабас,
Јўргўлезин, не дезе,
Јўрўмде куру калбас,
Једип келер тўрўгўн дезе.

21.04.96 ј.

КЕМ ҚОРЫҢЫР БИСТИ

Сеге кўўнзеп турганымды
Сескен улус чек кайкажар.
Караннаг кунуккан бойымды
Карам каралап, каткырыжар.

Кайтты јокту кижидежер,
Кўўнзебеске кўўни јеткен.
Қарын јиит сеге килежер,
Каткырап меге: чек јўўлген.

Сен чилеп мен сўўнчилў
Јўректен канай јўрерим.
Айса, чын, сўўжим билдирлў,
Оны јажырып билбезим.

Көргир эбире улустан
Канайып оны аргадаар.
Күүнзежип, айса, бойыстан
Корыйтан бек күч чыгар?

Алдырбас, мени ондозон,
Аргадап аларыс сүүшти.
Каткыга бүдүп, сондозон,
Кем корыйтан бу ла бисти?

09-10.06.98 j.

* * *

Көк тенгериде
Көп жылдыстар,
Көрүп ийеримде,
Көлзөп турдылар.

Меге көргилеп,
Меге имдегилеп,
Ырысту дешкен,
Ыраактан сүүшкен.

Je ыраактагы сүүш,
Jүректен шүүш,
Ырым эдер бе?
Ырыс экелер бе?..

Ырым да этпес,
Ырыс та экелбес...
Жылдыска - жылдыс,
Жердеги кыс - ырыс...

Көк тенгериде
Көлзөйт жылдыстар.
Je эне жеримде
Jүректен имдейт кыстар.

Олор - ырымду.
Олор - салымду.

Олор - жүректү,
От-жалбыш сүүштү.
02.01.06 ж.

* * *

Алдырбас. Көк тенери үстимде
Алдындагы чылап жылдыстарлу.
Азыйда, жиит тужымда, жүрүмде
Ай ашканча базатам кыстарлу.

Бир-бириүзиле терек төзине
Бүрлер шылыртын угатам.
Бүдүмчилү кыстын көзине
Буру жоктон аъектайтам.

Жүстүктү колынын эркези
Жүрек тебүзин көдүретен.
Айткан сөстөрдин сүүнчизи
Алыс кунукты өчүретен.

Таң кажайза, көөркийди
Танылу айлына үйдежетем.
Тудаган, казыр онын ийди
Тутпазын, үрбезин билетем.

Журттын көп кыстарын
Жиит тужымда мен сүүгем.
Же жаш жаандап, карыырын
Жүрүмде, күйүште билбегем.

Бир ле көрзөм, жиит кыстар
Бозомдо меге удур чыкпайт.
Бийикте дезе чанкыр жылдыстар
База ла озогыдый мызылдайт.

Алдырбас. Көк тенери үстимде,
Ай чалыйт, суркурайт жылдыстар.
Алтын бүрлү терек төзінде,
Ажыкта: өскө уулдар, өскө кыстар.

Жаңы үйе жарык сүүште.
Бой-бойларына эркези чечектейт.
Жиит тужы сүүш, күйүште,
Карыыр ойди сүүш те сеспейт.

1994 ж.

АДАЛАР МАГЫ

Ак-жарыкта не баалу?
Неден не жаан учурлу?
Жарык чырайлу балдарга
Не кереес көп чактарга?

Төрөл жериске чак түжерде,
Улу тартыжу өдөрдө,
Албатынын ончо керегинде
Адалар магы кереес жүрүмде.

Оны, балдар, ундыбагар:
Үйеден үйеге чебер апарыгар.
Мун жылдар өтсин, жастар келзин,
Жүзүн чечектү кожондор чүмделзин.

Бышкан ашла таңдакталып жалан
Бастыра талада көрүнер айан.
Жаңы керептер орчылан түбин
Жылдыстар ачып, сунуп өтпөйзин.

Же адалар жыгылган жерлер
Женүнин жанарыла чүмделер.
Кан төгүп алган женүзи -
Канча үйенин амыр энчизи.

Женү учун жууда жастыккан
Түмөн мылтыктар амыраган.
Жаңыс ла жыгылган адалардын
Жерине жанбазын кайдарын!

Жок, олордын магы, женүзи
Бүгүңги, эртенги үйенин энчүзи.
Бу бийик мактын маанызын
Өңжү өң жазына жарытсын.

Жиит үйелер адалар магын
Жаңы жеңүлерле байыдар, чын.
Не десе, ак-жарыкта ол баалу,
Неден де кереес, жаан учурлу.

1980 j.

ЧУМГУМ*

Чумгум көк тенериде
Теерип учат.
Чугаанду бу жүрүмде
Тындап нени угат?

Канатту болзом, тенериге
Көдүрилер эдим!
Жайым чумгумла теериирге
Кейле жүзер эдим!

Чумгумнын кейде үни
Үнимге бириксин.
Чүрче де болзо жеңүни
Жоктуга күүнзезин!

Жайым кожон, күүн-тап
Жондо болзын!
Байларды жоголто жулдап,
Жон жөөжө алзын.

Чын, чын, байлар, бийлер
Жонды жоксыраткан.
Жетен жылга эткен эдимдер
Олордын бол калган.

Чумгум, көк тенериден
Көңкөрө көрөли.
Жокко бастырган жон-элден
Ырыска кожон чүмдейли!

21.05.07

* Чумгум - орустап: орёл.

КЕП-КУУЧЫН

Кемдер Коңырай-Саңрайда,
Кажы бир эрте чактарда,
Кезедүлү жан тудуп жатты не?
Кандый укту улус болды не?

Кандый кожондор озор чүмдеп
Көгүстен санаазын айтты не?
Комысты сулап, үн кеелеп,
Кандый жыргалду жатты не?

Кандый агаштан топшуурды
Кагып эткен, канайда соккон?
Күүзи күнерик чичке кылдарды
Канайда күүнин айдып ойногон?

Кандый укту мал тудуп,
Кандый жүрүмде макту болуп,
Коңырай-Саңрай деп жерде
Кемдер, канайда жатты не?

Кем болды не Нааш деп кижиге?
Күчтү баатыр ба, кандый ижиге?
Кул болуп жүргөн бе, олжодо бо?
Каан ба, кожончы ба жон ортодо?

Коңырай-Саңрай дегени не?
Каргандар жартажы мындый не:
Коңырай дегени коо күүлү кожон,
Коолодор, сынырадар күүлү кожон.

Кайыр кырларлу, айса, Алтай
Кандый бир өйдө кунукту турган.
Канду чактан сүүнчи артпай,
Калганчы жоны карыкту жаткан.

Каргандар куучынында Нааш
Коңырай-Саңрайдан атту качкан.

Качкан ады - јети тиштӱ јеерен бее
Келип, Алтай јерине токтогон.

Кырлу, кӱркӱре сууларлу Алтайга
Кӱӱзи коо кожон ол эжелген.
Комысты согуп ойноорго албатыга
Кагып ойноор топшуурла база эжелген.

Канча јон ортодо бӱгӱн алтайлар
Кайкамчылу эдип комызын согодылар.
Кайлап, баатыр јӱрӱмин кайчылар
Кылдаган топшуурын ойноп, айдадылар.

Коо кӱӱлӱ кӱгӱсте кару кожондор
Кырлу јеримде бӱгӱн кеен јангыланат.
Комысты да, топшуурды да согор
Калыкта кӱп-кӱп улус аныланат.

1987 ј.

* * *

Туулар бийик,
Туулар кайыр.
Кылыгым кийик,
Кубулып канайдар?

Кӱксимде санааар
Калыкка килемјилӱ.
Кай чӱрчӱктӱ баатырлар
Калыкка кару, ижемјилӱ...

Туулар бийик,
Туулар кайыр.
Кылыгым кийик,
Кайчы болгомдо,
канайдар?

2001 ј.

ТҮШ ЈЕРИМДЕ

Токумды төжөнип,
Ээрди жастанып,
Байбак мөштин төзінде
Уйуктап жадым бу түнде.

Түжимди түженип,
Учы-кыйузы жок сүүнип,
Баатыр кептү, ижимде
Иштеген эмтирим жүрүмде.

Малым киштежип,
Одорлуда үүрлежип,
Кыймырап өстир јеримде,
Көс јетпес телкемде.

Је өштүлөр кетежип,
Амыр мени истежип,
Ак малымды айдаарга
Ууланыптыр Алтайга.

Одындуда элим
Омок, бирлик - билерим.
Канча табарган өштүлөрдү
Кайра согуп, јендеген эди...

Ойгоно чарчап,
Түжимди кайкап
Мөнкү мөштин төзінде
Сананып јаттым бу түнде.

05-06.05.84 ј.

ЈЕБРЕН КАЙ

Улу Алтайдын тайгалары
Аң-куш үндериле јаныланат.
Улузынан јангы үйе кайчылары,
Анда-мында чыгып, адалат.

Туулзын, адалзын кайчылар,
Олор - алтай калыктын омогы.
Макталзын жаңы баатырлар,
Олор - жаңы үйенин куйагы.

Бүгүн Туулу Кан-Алтай
Телекейде иле жараш көрүнөт.
Жаңар кожон, жүзүн кай
Угаачылар кулагын сүүндирет.

Бу сүүнчиде озогы кай
Жаңы, курч учурлу угулар.
Бистин калык чөрчөгиле бай,
Чактар сайын оныла байланар.

Топшуур ойыны токтобос,
Өйлөр өткүрө жаңыланар.
Жүзүн кай бир де онбос,
Көп калыктар соныркап угар.

Алтай кай Кан-Алтайдан,
Айлаткыш айланып, жарланат.
Жебрен кай албатыдан
Жүрүмдө күнүн тын бааланат.

Улаган, 13.07.07 ж.

ЖАҢЫ КАЙЧЫ АДЫ АДАЛАР

Жайгы күндөр изүзине
Туулар терлеп тургандый.
Олордын ийнине, төбөзине
Туман, тыныш болуп, жайылгандый.

Улаганда чак бу журуктар
Кандый иле, жарт көрүнөт.
Улу да, жиит те кайчылар
Кайдан ла келген, олор сүүнөт...

Бис, кайчылар, бу мында
Баатырлар керегинде кайлаарыс.

Туулар да, агын суулар да
Кайды уксын, кайда маргыжарыс.

Маргыжарыс: кем жакшы кайлаар?
Сөстөрдү туманнан чыгара айдарыс.
Кажы ла жерден келген кайчылар
Чечен сөстү кайлаар, бүдүп жадыс.

Туулар тыныжы туман болгой,
Тер, кай тужында, мандайдан чыккай.
Маргаанда жиит кайчы тоолгой,
Кайлары калыкка ла жарагай.

Жаан изү ай кызыткай,
Жаан-жашту кайчылар кайга чыгар.
Туман тууларда таркагай,
Маргаанда жаны кайчы ады адалар.

Улаган, 12.07.07 ж.

КАТАП ЖОЛЫГАРГА

Койчылар койлорын бу тайгада
Жажыл турлуда ол откорот.
Таскылдардын эзини тыгыда
Серүүн тыныжыла эм согот.

Мында мөнкү кар изүге
Жүк ле кидим жайда кайылат.
Айылдап, орой келген меге
Орой дежип, чечектер жайылат.

Күүни жарык жалакай койчыларга
Ижи, жүрүми учун быйан айдадым.
Чечектер жайылган таскылдарга,
Эзен жүрзем, ойто бурыларым.

Ак женестү жырааларда
Агуна куштар каткызы угулат.
Эзини соок бу айандарда
Эрте танды куштар мактайт.

Јаңыс јерден булут чыгып,
Јеңил кейге јайыла бергендий.
Түнеген койлор одорго јайылып,
Тойынарга бачымдап жүргендий.

Орой јажарган тайга өлөни -
Ончо малдын јулукту курсагы.
Эрте келген куштын өңи -
Көс кылбыгар жаңы кардын агы.

Тайга эзини мында јыргалду,
Ончо тындуларга јолы бачымду.
Ару кей кижиге чек эм-томдый,
Јараш јытла улай соккондый.

Агуна куштардын каткызын угарга,
Эм-томдый кейди келип тынарга,
Чын, эзен жүрзем, койчыларга
Катап келерим эрте јолыгарга.

9-12.08.81 ј.

БАСНЯЛАР

ТЫРМУУШ ЛА БОРСЫК

Жаштан ала кобыда Борсык
Жүзүн иштер бүдүргөн ине.
Колдордон болгой, эки торсык
Коркышту оору - ончо жүрүмине!
Өлөн чапкан, бугулдаган.
Онон обоолоп, чедендеп салган.
Агаш, темир айрууштарды
Ала жаштан бери тудунды.
Андар ортодо Борсык анылу;
Иштенкей, атту-чуулу.
Өмөликтин жааны болзын деп,
Жамыга өмө туткан чикелеп.
Борсык кара портпельдү,
Бүктелбес, түс арка-белдү.
Оору колдоры, торсыктары,
Сыстажат балтыр-учуктары.
«Же, Борсык, меге ат керек» -
Одын тартарга сурайт Ийнек.
«Эжим оорыйт» - деп, жоон Бука
Төө сурайт аймак барарга.
Койлор чеден керек дежет,
Эштектер жайым, бош сурайт.
Жылкылар жайым одор некейт,
Же Борсык олорго аяру салбайт.
Жаңы портпелин алганча,
Өлөн ижине Борсык барды.
Тырмаушты танып турганча,
Мизине басып, сабына тың соктырды.
Борсык, жаан жамылу да болзон,
Бил: жонды тоор керек.
Тырмаушты да сен ундызан,
Ого до сабадып, чачыларын жамыдан.

ТОРКО ТОН СЕЗИКТҮ

Бай жаңы торко тонду,
Бастыра калык кайкалду:

«Байга бу тон жарамыкту,
Бай кижі жүрүмде јозокту!»

Бастыра улус көр турза,
Бир јокту торко тонду база.
«Торко тон ого јарабайт» - дежет,
Толык сайын каткы көдүрет.

Онойып улус үн алыжат,
Он башка јоктуны кайкажат:
«Байды торко кеп јарандырар,
Баскынга ол кайдан табылар?»

Бай кижі торко тон эдинзе,
Улус Буркан берген дежет.
Јокту торко тон кийзе,
Кайдан оны алган дежет...

(Је бу баснянын учурын
Јон бойы ондозын).

1996 ј.

ЈОКТУ ЛА БАЙ

Бай Арсланга Јеекен келди,
Аш-курсак асты онын келди.
Арслан ажанат, Јеекенге айдат:
«Албаты чынды билзе кайдат -
Түни-түжи иштеер керек;
Кижини иш көдүрер деп билер керек».
Јеекенге курсак та урбадылар,
Јүрүмде канайда иштеерин айттылар.
Јеекен онон јокту Кумдуска келди,
Једикпестү де болзо, онын келди
Чай-чуй асты, курут салды, -
Јеекен тойо ажанып алды.
«Бисти катап айылдагар!» - деп,
Јеекен јанарда, Кумдус айтты күүнзеп.
Билигер: бай куру сөслө күндүлеер,
Бар-јок курсагыла јокту күндүлеер.

1996 ј.

БАЛЫК

Суркун суулу коол-жикте
Кем билбес јулмай Балыкты.
Ончо аңдар јуун-шүүште
Оны јамыга кече тургусты.
Јамы Балыктын јаңы јаандап,
Јүзүн аңды булгап баштады.
Башчы Куранды јамандап,
Бодоп ло ижинең чыгарды.
Албанла Буланды ордына,
«Эликтерди сен башкар» - деди.
Ач бөрүлердин јаанына
Айуны ол јамыга көстөди.
«Кер-балыктардын јамызына
Акула тың јараар» - деди.
Кан-кере куштардын башчызына
Кускунды күүнзеп јөптөди.
Өйлөр өдөт,
Булан арып-чылап
Эликтерди јакарат шыралап.
Ач бөрүлерди башкарып,
Аайланбайт Айу, улай огырып.
Кер-балыктар ла акулалар
Көрүшпей, туура барадылар.
Кан-кеределер ле кускундар
Көрүшпезин Балыкка угускандар.

Билигер кеп сөсти, ундыбагар:
Балыктын бажы, чын, озо јыдыыр.
Бу да өйдө Балыктый јамылулар
Булгап јонды башкарадылар.

1996 ј.

ТҮЛКҮ

«Ой, нөкөрлөр,
Торо бөрүлер,
Тууларда чек көптөди» - деп,
Туунын кызыл Түлкүзи мендеп,

Андар ортозына јар салды,
Араайынан оноң тындап турды.
Койчы көөркийлер
Бүде бердилер.
Койлорын ыраак одорго божотпойт.
Јылкычылар малын јайа одорлотпойт.
Јамылу Кара-Кулага сарлыкчылар,
Јылкычылар, койчылар келип турдылар.
Уй саачылар,
Чечен анчылар
Тууларда бөрүлер көптөгөн дежет.
Тудунарга мылтык-бычак некежет.
Түлкү кастарды јийт, талайт, азырайт,
Тудуш ла Кара-Кулага туштабайт.
«Торо бөрүлерди
Кемигер көрди?
Тудуш ла келип, меге иштеерге бербейдигер.
Түлкүни сүмелү, төгүнчи, мекечи дейдигер.
Төгүн!» - деп, Кара-Кула чугулданды.
Түлкүни бойына болушчы эдип алды.
Чын, Түлкүни јаантайын сүме, меке,
Төгүн, куурмак аргадайт ине.
Оны көскө улай көрүнбейтен јанжыгу
Јаантайын аргадап алатаны быжу.
Оны ончогор
Улай ондогор.

1996 ј.

АЙУ ЛА БӨРҮ

Јайалталу Тоорчык туујы бичиген,
Јаан јышта Айуга бүдүмчилү јеткен.
«Туујымды өскө тилге көчүрзегер» -
Айуны сурап ол айтты.
«Је, иженигер...» - Айу айтты.
Тоорчык тын иженген,
Туујыны чүмдеп ле јүрген.
Эки јылдан ойто јышка јеткен,
Эрмектешкен Айуга јолыккан.
Айу Тоорчыктын көзине көрбөйт,

Алаканла мандай-јүзин бөктөйт.
Тоорчык сезип ийтир:
Туујыны көчүрбес эмтир.
Айудан сурады: «Не болды?»
Айу унчукпай узак отурды.
Самара ачып, Айу ого јартаган:
«Слерди Бөрү көчүрбезин деп јакарган.
Туујыгарды алыгар,
Тургуза ла, табыш этпей, јаныгар!»
Јарт: Бөрү деп јамылу тушта
Тоорчыкка ол јол бербес амадулу.
Айу ла Бөрүдий улус, чын, эм тура
Акту бистин ортобыста толтыра.

1996 ј.

БИЛИМЧИ НОМОН

Балбак, је чичке јүстү Номон
Бастыра керекте билеркейт.
«Билимде мен - јарык чолмон,
Билерим көп, элбек» - дейт,
кертендейт.

«Јанар-Куш» деп јаан чөрчөкти
«Јондо јок» - деп туурјыйат*.
Билимчи болгон эр Кескишти
«Бу чөрчөкти сүүбеген» - деп айдат.

Јаандарга јүрүп, кара Номон
Јамандайт кайчы Койонды.
«Јанар-Куш» деген чөрчөкти јон
Јебреннен айтканын ондободы.

Јиит билимчилер бу ортодо
Кескишти мактайт, база бойын.
Чөрчөкти чийген Агасты ол тоодо
Чек көрбөйт сайгак, копчы Номон.

«Јок, јок! «Кара-Куш» чөрчөкти
Кепке баспас. Јондо јок болгон!» -

Мындый кирлү коп эрмекти
Кескишти ээчий жайат Номон.

Билигер: Кескиш, Номондый чек
Билимчилер бисте бар, күйүнчек.
Солун чөрчөкти бис чийбедис деп,
Кайчыны, бичиген Агасты коптойт төгүндөп.

2-3.08.97 ж.

АНЧЫ ЛА ИЙТ

Жиит Анчы андап барды,
Жышка једиң, оду салды.
Тийин, киш үрүп табар
Тайгыл Ийдин кожо алтыр.

Укса, аркада анчылар
Улай ла мылтык ададылар.
Ийттери де көп үргилейт,
Жиит Анчынын ийди үрбейт.

Кара киш, тийин кырган
Канча анчылар одуга келет.
Јүк ле эки-үч тийин аткан
Жиит Анчы энирде эбирет.

Таң алдында андап барза,
Такып ла Ийдин тойо азырайт.
Амыр билбей тўжине де андаза,
Аткан алузы алтыдан ашпайт.

Билигер, жиит анчылар,
Бир кеп сөс јоныста бар:
Андаар алдында ийтти азырабас;
Анды таап, тойу ийт үрүп барбас.

12-27.12.05 ж.

*Туурјыйат - тыыдынып, нени-нени эдерге кўчин салып турганы.

КОЙЧЫ КЕРЕГИНДЕ КЕП-КУУЧЫН

Бедиреген койды
Буурайган койчы.
Бүрүнкий жоткон
Буудак болгон.
Жоткон онтогон,
Бөрүдий улыган.
Шуурган ойногон,
Шуулты тыңыган.
Каскак кайадан
Кыпталган таш
Бийик туудан
Тоолонот, карындаш.
Эки, үч күнге
Эрмек жок койчы
Бүрүнкий түнге
Багынбас чы.
Жоткон өткүрө,
Жыгыла, жыгыла,
Кобылар кечире
Бедирейт база ла.
Же үчинчи күнде
Жүк өлбөгөн
Карануй энирде
Жанган өрөкөн.
Токтобос жоткон
Койчыны сабаган,
Төжөктө онтогон
Койчыга каткырган.
Эжик токылдады,
Эрлик өштүдий,
Карганды кунуктырып,
Каран өчөгөндий.
Жок койлорды
Эске алып,
Катап ла чайды
Ичет карыгып.
Кунуккан үйи
Көгүстен айдат:

«Кой бедирешти,
Калак, кайдат.
Колхозто омор
Мундар ине.
Бедиреш болор,
Беш ле кой ине.
Бу мында сенин
Буруун бар ба?
Сен билерин:
Колхоз жоксыраар ба?
Көр, жоткон,
Кырда салкын
Качан токтойтон?..
Токтоор, сакы учын!
Сен сүреен арыган,
Жадып, амыразан.
Жоткон тымыза,
Бедиребей база.
Кожо бедиреп
Койлорды табарыс.
Же колхоз түрөп
Калбазын ондойдыс» .
«Ондыйы ондый ла, -
Койчы айдат үйине. -
Мундар мундар ла,
Чын айдадын не:
Жылдан жылга
Колхоз жаранат.
Камык малга
Одор жетпей турат,
Же койлорды меге
Жон берген кабырарга.
Ол ижемчиге
Канай турбаска.
Койлор жоголгоны
Куйун бурулу ба?
Калак оны
Калас куучындаба!
Бил, көөркийим,
Жон ончозын таштаар.

Je жаңыс билерим -
Уйаттан не ундылар». .
Токназы жок уйкуга
Карганак бастырды.
Катап ла кайага
Чыкканын түженди.
Кой бедиреп жүрзе,
Куйун оны сабайт.
Күч жок, билинзе,
Койлор, же, табылбайт.
Жерлик андый
Жоткон улыйт.
Түш андый,
Орык жолдор унчукпайт.
Түниле карганак
Улаарат, эдирейт.
Таң аткалак,
Адарга жууктайт.
Катап ла койчы,
Кара чай ичеле,
Удура чыкты
Куйунга, эзинге.
Койнына курсак,
Лиирге, сугат.
Тайанарга тайак
Колына алат.
Үйден чыкса,
Жоткон, салкын
Таң атканча,
Билди, токтобогонын.
Катап ла кар
Куйунга куйулган.
Карганга канайдар?..
Күчке удура баскан.
Төшкө кайра
Тын согот салкын.
Базарга шыра,
Карган өчөш карын.
Колхозтын койлоры
Кырлардан табылбайт.

Канча кобылары
Кынгыс унчукпайт.
Унчугу жоктон
Учукты эбирет.
Жалтанбай онон
Жаланга да тўжет.
Жуукалар караган,
Төндөргө дө чыккан.
Орык жолдор
Көрүлбес болгондор.
База ла кырга
Базып чыгарга
Келишкен карганга.
Көрүнбейт не де
Шуурганга.
Болгон орык жолдор
Бу жажына таныш.
Эмди жотконго оло
Көмүлген, тыш.
Карганнын алдында
Кар айланып турган.
Кажы ла ажу анда
Күрт карга бастырган.
Таныш орык жолдон
Карган чыгып, эндеген.
Буурыл койчы
База ла ичкери
Базып, беш койды,
Чогулганын көрди.
Кайа алдында,
Канча алтам анда
Тургандарын көрди,
Торо деп билдирди.
Түн-түш койлор
Соокко чыдашкан.
Жоткондо оло
Ол жерден чыкпаган.
Канча ла айдаган,
Канча бойына кычырган.
Кыймыктанбайт койлор

Кайа алдында, - не болор?
Олорды карган
Эркелеп сыймаган.
А карлу јоткон
Айланып онтогон.
Кышкы кўн кыска,
Карануй кирген.
Канайып от салбаска?
Куйун - кўйдүртпеген!
Салкын сыылайт,
Сыгырат агаш баштары.
Јанарга сананбайт;
Колдоры тонуп туры.
Көстөри јажалат,
Кийими тоштолот.
Эт соогы јайылат,
Кол-буды тонот...
Уйку тын согот,
Таш алды ыжык.
Кенерте куйун токтойт,
Койлор түги чык.
Куйун өткүре
Не де кўркүреген.
Көчкө кар көнкөрө
Куйулып түшкен.
Карган койчы
Куйунга алдырган
Беш койды
Таап анда јыгылган...
Эртен тура булуттар
Эмди анда јылыйды.
Карла шуурган салкындар
Болбогондый болды.
Таңдак айас,
Таңдалган јенил.
«Бийик кырларыс,
Јаркынла кенидил», -
Анайда эртен тура,
Јаңыланат айландыра.
Күзүңилү таңдак

Күзүңилерин ойноткон.
Жаңыс койчы таадак
Тандактан ойгонбогон.
Койчыны жаныста,
Улус айдат: көрөдис.
Ол бистин кожонгыста,
Кожондоп жол өдөдис.
Эң бийик кайрал -
Эрте тандак ого.
Жүрүмде бу учурал
Кирген жүзүн кожонго.

1965, 1971 жж.

ТУУЖЫЛАР

ЛИИТ ТУЖЫМНЫНҢ ЈАҢАРЫ

Эне болгон
Ўлегем суунын
Эрке кажады
Ыраак эмес
Кара агашту
Кара-Суунын
Кузукту мөжи
Меге кереес.

Кара-Суунын
Кејимдий белтири
Качан да меге
Кабайдый эди.
Кижинин чыккан,
Өскөн јери,
Кайда да јүрзе,
Ундылар ба эди.

Јаштан ала
Эне јерде
Јылкылар кабырган
Менин адам.
Јаңы ла ойноп,
Јүгүрип јүреримде,
Јыгылган эди
Эне-адам.
Је јаан акалар
Не ундылар:
Малчы Бөдөс,
Анчы Теңзе
Јаш мени
Чыдадып алгандар.

Јаштан мени
Эмдик атка
Миндирип үреткени

Качан да ундылбас.
Тензе ака
Биледе улуска
Кайлап туратан
Ўни там жарыйтан.
Баатыр керегинде
Канча кўнге
Топшуурлап айдатан
Тўннен тўнге.
От айландыра
Отурган биске
Ончозы солун,
Шинийтен кўгўске.
Карамай, Талат
Бистин жаанактар
Кайкамчылу чўрчўктўр
База айдатандар.

Ол тушта
Јаш јўрекке
Топшуур ўни
Томылган эди.
Кылдар кожоњи
Кару, эрке, -
Кайлаар јолго
Баштаган эди...

Мўшлў бай
Мўнкў јерим,
Эмди де болзо,
Чыкпайт санаадан.
Арыскан тууга
Амадап чыгала,
Кара-Сууны
Карап кўргўндў,
Јажыл торконы,
Јазап јайала,
Јайап салгандый
Чек ўскўртў.
Ўлегем сууны

Анда жараттай
Улашпаа көрүнип,
Айылдар ышталар.
Калыкты көрүп
Бир де унчукпай,
Кыр бажында
Кижиги сананар:
Улустын ижин,
Ырысту жүрүмин
Ўлегем суу
Кожондо чүмдезин!
Онын учун
Топшуур ойноп,
Кайлаар күүним
Туулган оморкоп.

Чечектеп бүткен
Жеримди көрзөн,
Жонуп койгон
Таш билүү ошкош.
Курч башту
Агаштарын көрзөн,
Кезердин эткен
Окторы ошкош.
Жараттай турган
Айылдарды көрзөн,
Жыш агашту жерде
Чымалы уйазындый.
Чур табышту
Улузын көрзөн,
Чубажып кыймыраган
Иштенкей чымалыдый.
Жаланда күдилген
Малын көрзөн,
Жаскыда келген
Таандый көбизи.
Суузына ичетен
Сууларын көрзөн,
Суркурап агат
Кобыларла көбизи.

Кийик толголып,
Акканын көрзөн,
Мөнүн туманы
Жайылган турар.
Туй бүткен
Жыштарын көрзөн,
Жажыл торкодый
Алдында жадар.
Жерлик аңдары,
Кеткин куштары
Анда-мында
Кыймырап турар.
Анданып аккан
Агынды көрзөн,
Ак-сур балыгы
Жарык сууда
Жылышкан жүрер.
Эбире корсойгон
Тууларын көрзөн,
Эрке энедий,
Омок ададый көрүнөр.
Куркунду эткир
Куштарын көрзөн,
Чечек үстинче кейде,
Көк көбөлөктий,
Көлзөжип учар.
Туунын бийик
Бажына туруп,
Эбире көрзөн,
Тудунып болбой,
Көксин ачылар:
«О, мында
Карыганча жадар,
Ончо жажымды
Ырысту өткүрер
Кабай ошкоч жерим.
Өскөн жеримди
Алкап ла жадым.
Өскө жерге,
Кыска да ойгө,

Ўрбеп жүрерге
Ўстүкпейдим.
Туу ла бажында
Жериксеп мында
Тенериле улай
Тудуш жүредим.
Турган журтымды,
Агын сууны,
Агаш-ташты
Түн-түш тындайдым.
Баатырлар керегинде
Ака кайын
Ару көгүстен
Кайлап жадым.
Албатыны амырга,
Нажылыкка кычырып,
Ырысту жолго
Алкап ла турым».

Мынан, бийиктен,
Өзөккө жанбаска болуп,
Мындый омок сөстөрдү
Ачык көгүстен
Анда макадып,
Жаңыс та мен
Айткан эмезим.
Өскө дө бийиктен
Жүректен анда
Омок уулдар ла кыстар
Айтканын билерим...

Билерим:
Кара-Суунын
Күнтүштүги жанынан
Унгүр топшуурдын
Агажы кезилген.
Билерим,
Мөңкү мөшти
Ус кезерде,
Ойып оноң

Топшуур эдерде,
Канча билер алкыжын,
Ўнгүр болзын деп,
Ончозын айткан.
Эптеп,
Мөнкү мөшти жыгарда,
Эдиски үндү
Топшуурды жандаарда,
Эрикпей,
Эбирип жанган эмтир.
Бойы ундыбас:
Сок жаңыс
Кан-Алтайдын адын
Агарлап адаган.
Качан биске амадап,
Айылдап кирерде,
Кылду топшуурды,
Тоомжылап,
Меге берерде,
Жаан ус,
Жаш бала чылап,
Ак сагыжын
Сананып келген.
Эткенин,
Кара санаа жогынан
Кайчы болзын деп,
Энчилеп меге бертир.
Эки кылын
Он колдын сабарыла
Соксо,
Эриги жоктон
Онын жебрен
Ўни чөйилер.
Көзин кийдирип,
Ачык жүректен
Көнү соксо,
Кайдын сөстөри
Чүрче кейден
Бойлоры келгилеер.
Чыйрак малдын,

Чын, јелижи,
Ол күүден
Иле билдирер.
Тибирт мангы,
Өткүн киштежи
База күүге
Кирижер.
Билдирлү.
Баатырла согужы,
Јенүнинг сүүнчизи -
Тындап билзен -
Ончозы, ончозы угулар...

Бажым да буурайып,
Јаштарым јаандаза,
База ла јерим
Эске алынза,
Онын мөнкү
Аржан суузын
Ойто ичерге
Јериме бурыларым.
Онын иштеңкей,
Јалакай улузына
Катап ла анда
Күүнзеп јолыгарым...

Қара-Суунын белтири,
Қалын мөштөри
Қөстөр алдына
Қөрүне берер.
Јеринин әркези,
Әненин әнчизи
Катап јаны
Құч берер.

О, қайран
Қару јерим!
Ончо бойынды
Ундыбай жүредим.
Ундыбай жүерим

Аң-кужынды,
Ундыбай жүрерим
Ак малынды.
Ундыбазым:
Азыраган акаларды.
Ундыбазым:
Жебрен кайларды.
Ундыбай жүрерим
Колхоз тужынды,
Ундыбазым качан да
Жакшы улузынды.

28.01.83 - 31.01.83 ж.

ЖЕРИМНИНГ ҰНИ

Жажыл арчынды
Жажытту сындырдым,
Жонго чынды
Жетирерге санандым.
Жаш тагылды
Жандап кондырдым,
Жажыл арчынды
Жандап ыштадым.
Мөңкү тайгага
Мүргүп, сурадым:
«Аржан суулу
Ак тайгам!
Ада жаштан
Азыраган!
Эм суулу
Эне тайгам,
Эне жаштан
Эркелеп эмискен!
Жартын айтсан,
Жажырбазан,
Ненин учун
Бистин өйдө
Кырда, чөлдө
Суулар соолот?
Чечектер онот?

Канатту куштар,
Кырлык андар
Калганчы жылдарда
Кырылардын жолында?
Кандый түбек,
Кандый шыра?
Кандый кинчек?
Куучында чыгара».
Көргөн көзиме
Жаш толды,
Жалынган үниме
Жарт угулды:
«Чын айттың,
Ундыбайтырың.
Аржан суула
Азыраган адаң -
Ак тайга.
Эм суула
Эмискен энен -
Эржине тайга.
Үрөткөм сени
Жаштаң ала:
Не ле немени
Бил Алтайдаң ала.
Эне жердин
Элинен болгой,
Ас та элдин
Адын тообой!
Жыш та агашты
Жаныс кичеебей,
Жаныс та агашты
Кичее, кеспей.
Астамдап анды
Артыгынча атпа,
Агару адынды
Ачабыга сатпа.
Жүрөктөн айтканым
Ундылбас деп бододым,
Суу соолот деп,
Чечек онот деп,

Айдадың мендеп,
Жаңы билинген чилеп.
Бойың бурулу!
Бойың ачап!
Сананар учурлу,
Салымды лаптап!..»
Күнге мызылдап
Көрүнөт мөңкүлөр,
Мени чугулдап
Кезетти көөркийлер.
Кандый ла жон
Көксиме жуук болгон,
Онын жерин, тилин
Канайт та билбейин,
Же Алтай жеримде,
Бу жүүмимде
Оны кажыктабай,
Куру жерге мактабай,
Ак-чек жаткам.
Кресттү де кижиле
Керишпей жаба
Иште жүреле,
Нажы болгон жогымба.
Коранду да улусла
Кырылышпай,
Нажылык жолыла
Барганыс андышпай.
Же жаңы ой
Жедип келген,
Жанды көрбөй,
Жанды үскен.
Кандый ла ук
Көкип ле турган,
Кандый кунук
Келерин ундыган.
Жебрен жаңын
Жемирип жаткан.
Совет жанда
Собырылган да.
Коммунизм дежип,

Колынышкан да.
Салымга иженип,
Сананбаган да.
Анайып ла јатканча,
Ар-бүткен артаган,
Алдындагы бойынча
Агару канай бурулатан.
Алтын тазыл,
Чейненин тазыл-бүри
Аайы јок казылган,
Акчага ла садылган.
Тайганын анын
Тайгада кырган,
Түмен агажын
Түн-түш јыккан.
Суунын анын
Сууда кырган.
Сүркүш, быжарын
Сууга агыскан,
Учы-учында
Кей де корондолды.
Учурын укканда,
Уран, радиация болды.
Ајарудан чыгып,
АЭС те бузулды.
Бадышта чочып,
Бастыразы коркыды.
Уксагар, јок!
Коркор јан јок.
Ончобыс биригип,
Орныктыралы билип.
Ойто ло тууларыма
Оморкоп ајардым,
Ойто ло кулагыма
Онтулар угадым.
Кырлардын ўни
Кайдан ла угулат:
«Калын агажысты
Килемји јок јыгат».
Кобылар төмөн

Шуулаган суулар
Чек чөкөнгөн
Айдып турулар:
«Алтын кайзыракту
Балыгыс жоголот.
Терен агынду
Бойлорыс соолот».
Жеримнин үни
Жүрегиме ачу,
Тийген ай-күни,
Бодозо, ол ло чокту.
Жок, орой болбос,
Жердин үнин угалы.
Чечектер онбос,
Агашты корып алалы.
Аңдар угы коробос,
Ар-бүткен ойгонор,
Талай, суулар соолбос,
Жарат коолына толор.
Жер үстинде бис
Жүрүмдү, өлбөгөнис,
Телекейде жон ойгор,
Телекей жагыдан ойгонор.

1990 ж.

СУРУЗЫ ЖОК ЖУУЧЫЛДАР

Ада-Төрөл Улу жууда
Ады жылыйган жуучыл кайда?
Ададан арткан бис тирүде
Адын чыгарарыс бу жүрүмде!
Жылыйган жуучыл ада да болор,
Жүреке жуук эне де болор.
Жиит, жараш карындаш та болор
Эмезе жаан акабыс та болор.
Айса көөркий эжебис те болор,
Эмезе кичинек сыйныс та болор.
Айса болзо, төрөгөн дө болор,
Акту тегин жерлежис те болор, -
Агару жеристин кемизи де болор.

Кем де болзо, бистин ле болор,
Кемизи де биске кару болор,
Качаннын качан да агару болор.

Каныркак фашисттер жуу баштап,
Кирлү буттарыла јеристи тактап,
Јаткан айлысты јалбышла өртөп,
Амыр јонысты жуулаган өштөп.
Јок! Кату төрөл јерибис
Јонды жууга көдүргенин билерис.
Јүзүн укту јүс башка элибис
Јаңыс кижидий айткан: белен бис!
Јок, јок! Башты бош салбай, јиткебис
Јеткерлү, јескинчилү өштүге бис,
Јүректе кан тирүде, бүктебезис.
Јерис учун јүрүмисти берерис.
Ондый карууны албаты айткан,
Ончозы туруп, өштүле жуулашкан.
Одын чөйилтип окло адар «Катюша»
Ол тушта өштүле адыжа, адыжа
Одер сууны кечип, Бадышка
Оморкоду ла коркыду эткен башка.
Уй мылтыктар улай огырыжып,
Ууланып, сасла да барган адыжып.
Улу јас па, јай ба, изүге чыдажып,
Узун кыш па, соокко канчажып,
Улу Россиянын калын черүзи
Улу јылыйту эдип, жуулашкан эди.
Јалакай кылыгы, чырай әрүзи
Јолой јондор коркытпаган эди.
Кажы ла төн, јалаң јерлер
Казыр өштүге канай берилер?
Јиткек састар, тегин јыраалар
Јонго керек, јенил алар
Јаң өштүге кайдан табылар?
Кажы ла сөөм јери учун
Кажы ла жуучыл тың жуулашкан.
Берлинге јетире јол ыраак, узун,
Бистин жуучыл өлгөнчө адышкан.

Кемди де јөн туй базырган:
Кемди де от өртөп салган.
Кемди де сас сооро тарткан,
Кемди де танк былча баскан.
Кемзи де өштүгө олжолоткон,
Кул эдип, калганчы күчин јиген.
Мундарла улусты өштү торолоткон,
Телекейден жажытту кинчектеген.
Отту јууга кирген ле јыл
Озо баштап јуучыл бар ла болгон.
Онон калапту јууда ол јуучыл
Ол ло сурузы јок, јоголгон.
Кайда, кандый учуралда
Кайран јуучыл ол јылдарда
Чек сурузы јок јылыйган,
Чын, канайып анайып јайалган?
Је сурузы јок јуучылдар
Јууда соғужып јыгылгандар.
Јенүде олордын бар јенүзи,
Јеткерде олордын јеткер үлүзи.
Ичкери барган тартышту јолдо
Ичкери баскан изи бар олордын.
Ичкери барган кожондордо
Айткан сөстөри бар олордын.
Берлинге једип, јенүге јединип,
Бери јанган јуучылдар ортодо
Олор јок, олор јанбаган.
Олор јок, кайда барган?
Бадышта јуу өткөн өйлөр
Бир де унчукпайт, кижн чөкөнөр.
Бадышта јоголгон канча јурттар,
База да үн јок, слер кайттаар?
Бадышта, јуу өткөн јерлер,
Батаа, кайда слердин үндер?
Јабыс ла бийик кыр, төндөр,
Јууда слер учун соғуш өткөндөр.
Јууда көп-көп јуучылдар
Сурузы јок болуп, јанбадылар.
Јуу токтоп, көп јылдар
Јылыжып, өдүп калдылар.

Je бис өткөн жууларды
Жүрүмде качан да ундыбазыс.
Жууда өлгөн сурузы жокторды
Јаш үйе бедреп чылабас.
Бис, жуу өйинин балдары, -
Јаңы өйдин кыстары, уулдары,
Билерис, жылыйган жуучылдар
Түней ле илеге удабас чыгар.

Көригер, јаланга кырачы чыгат,
Камык јерди терен кыралайт.
Кем де ээчий јаңы аш чачат,
Кырадан јажарып ол кылгалайт.
Сурузы жок жуучыл мында
Сүүнип, кожо иштеп тургандый.
Кемнин де ырысту билези, айлында
Кемзинбей, јөп, төп отургандый.
Кемле де кожо јаңы турага
Коо ағаш кезип тургандый.
Кемле де кожо јаш балага
Кабай, чуулар јазап јаткандый.
Кемле де кожо кижии аларга
Ойгор белетенип, түймегендий.
Карып калган эне-адага
Келин сүүнчиге экелгендий.
Чын, чын, озор тирүү жүргендий,
Чындыкты чын сүүгендий.
Төрөл, агару, чын дегенин
Тын баалайт, билер иженчизин.
Адалардан мен адалар көрөдим,
Энелерден энелер көрүп, бүдөдим,
Эјелерле сурузы жок эјелер жүргендий,
Сыйындарла сыйындар сүүнгендий.
Акаларла акалар кожо болгондый,
Карындаштарла карындаштар
Катап ла катап јолыккандый.
Төрөгөнлө кожо төрөгөн айылда
Төп куучындашкан немедий мында.
Јерлејисле кожо јерлејис ортодо
Јилбилүү куучын өдөт јондо.

Онын учун сурузы јок јуучыл
Ортобыста тирү ле јүргендий.
Онон ло улам кажы ла айыл
Ончо улужы үйде ле дегендий.

Бүгүн, сурузы јок јуучылдар,
Буурдан слер керегинде куучындаар.
Бу ла уксан, кайда ла угулат,
Бастыра үйелерге мак та улалат.
Слерлер керегинде таш кереестер
Сүрлү, чүмдү кайда ла эдедилер.
Ўргүлјик оттор до озор күйдүргилейт,
Улу кожондор, күүлер чүмдеелейт.
Чын, слер бүгүн үнгүр кожондордо,
Чын, адаар ундылбас бу јондордо.
Слер, чын, таштан эткен кереестерде,
Ўргүлјик оттордо, эзем бичиктерде.
Сурузы јок јуучылдар, слер јүрүмде.
Јокту-јойулардын изү јүректеринде.
Чын, билерим, келер кажы ла өйлөрдө
Тирү јүререер ончо кай чөрчөктөрдө.

1994 j.

СЕН МАКТУ ЈАНГАН, ЈУУЧЫЛ

База ла јуу өйлөрди
Бурып сананар өй келди.
Башталган эди јажыл јайда,
Јенү келген чечектү јаскыда.
Јуучыл керегинде куучын
Јүрүмде не ундылзын.
Јенүлү јанган јуучылды
Јаныдан мактаар өй ачылды.
Беш жылга јуу өйлөрдө
Бадышта туу, чөлдөрдө
Баспаган сенин изин јок!
Бурылып јуудан сен омок,
Билерим, јанган азыйда.
Буурдан сүүнип, айлында,
Фашисттерле согушканынды,

Бир сөөмнөн ичкери барганынды
Балдарына айдып отуратан,
Балдарынгла угатам туурартан.
Жойу, автомат мылтыкту,
Жардында боро кийис шинельдү
Бойун, сендий ле жуучылдарла,
Төрөлинг жайымдап, алтамдарла
Фашисттерди сайада согуп,
Бадышка барган терлеп, тонуп,
Бир де сенде октор жок,
Бир де сенде курсак жок.
Бир де сенде күч, арга жок,
Бир де сенде ижениш жок:
Фашисттер сүрекей күчтү,
Фашисттер тын мылтык-жепселдү.
Фашисттер тойу, курсакту.
Фашисттер жеринен тын болушту.
Же төрөлим деген сости,
Жен алдында жеткерге де жүрзег,
Жүрекке алып, кара күчти
Женер деп ичкери жүткиген.
Төрөл деген сөс иженишти
Тургуза ла сеге беретен.
Оны, балдарды, көөркий эшти
Корыйтан күч сеге киретен.
Катап ла ичкери, ичкери!
Кадалгак эмикти базып өдөри
Кайтса да күч, шыралу,
Кайтса да женер амадулу.
Кайтса да тон жерди казып,
Окопторго кирип, коруланган.
Кайтса да ичкери базып,
Фашисттерди килебей кырган.
Карлу кышкыда сууга түжүп,
Кындакту мылтыгын ычкынбаган.
Корон соокко до ол үжүп,
Кызыл тыны кыйылбаган.
Изүге чыдажып, көкси кургап,
Жайдын өткөнин билбейтен.
Калжу өштүни буурдан кармап,

Женерим деп ол иженетен.
Берлинге жетире жуулашкан,
Фашисттер белин сындырган.
Беш жылга Россия жуучылы
Бир амыр көрбөгөн жуулашкалы,
Фашисттерди оодо соккон,
Бастыра Европа ого оморкогон.
Жүзүн укту Россия жуучылы
Жүзүн албатыга жайым алгалы
Жүрүмде качан да ундылбас,
Жаны үйе жаманга бастырбас...
Карган жуучыл, кунукпа.
Карыдым деп калас сыныкпа.
Фашисттерди жендеп, айлынга
Макту жанган, - балдарынга.
Чын, төрөлингле, балдар-эжингле
Салым болгон жаныс.
Ырысту, жайым бир жүрүмле
Жадар деп санаа жаныс.
Онын да учун күчтү,
Казыр, жимекей өштү
Россияга күчи жетпеген,
Россия жуучылына жендирткен!

1 май, 1994 ж.

БҮДҮКИ

(Ирkitтер отогынын кеп-куучынынан)

Күнерик Алтайдын кырлары үстінде
Карануй булуттар уур жылышты.
Жайым кобылар, жиктер ичиле
Жаман солундар жайылып чыкты:
«Ыраак чөлдөрдөн өштүлөр келген,
Ырысту бистерге кородош экелген.
Ол - баатыр күчтү Кочкорбай,
Ончобыска табарат жуулу улай.
Ак малысты талдап апарат,
Жараш кыстарды, келиндерди
Жарып, чөлгө айдаары көптөди!»

Бу кородоштон чечектер оңот,
Буурда сүүнчи кунукка түжет.
Камдар түнүри тын согулбайт,
Кайчылар түни-түжи кайлабайт.
Арыскан туудын агашту эдегинде
Амырын ундыды Бүдүки жүрүминде.
«Алтай жонымнын адаанын кем
Азулу өштүдөн алар, ой экем?» -
Кожо журтаган Ай-Тана эжинен,
Көкси сыстап, сурайт жүректен.
Жаан оборлу үйи Ай-Тана эмди
Жажырбай айдат мындый сөстөрдү:
«Ук, Бүдүки, сен баатыр күчтү,
Укту-төстү Кочкорбай - казыр өштү.
Ол баатыр кожо торо черүлү,
Ончо жерде жарлу - ол тогус үйлү.
Эмди мени де айдап аларга
Эбирген эмтир чөлдөн Алтайга».
Көксимек көстү ирkit Бүдүки
Көп санаазын көдүрө көдүрдү.
«Тууларда - мен, чөлдөрдө - ол, эки
Тын баатырлар бис» - деп шүүди.

Чын, Кочкорбай куу чөлдөн,
Чын, Кочкорбай бай ук-төстөн,
Чын, Кочкорбай казыр черүлү,
Чын, Кочкорбай тогус жараш үйлү.
Чын, Кочкорбай канча ла катап
Чыгым эткен Алтайды жуулап.
Чын, Кочкорбай жиит кыстарды
Чынду-төгүндү айдаар болды.
Чын, олорло түнде уйуктап,
Чын, эртезинде өлтүрер тумалап.
Чын, килеп өлтүрбеген келинди
Чын, жиитле алыштыратан эди.
Чын, эн ле жараш алтай кысты
«Чын үйим» - деп жайатан копты.
Чын, кажы ла жажыл жайда
Чыгымду чак болотон Алтайда.
Чын, кодыр Кочкорбай бу ла көрзөн,

Чын баатыр болуп келетен чөлдөн.
Чын, ирkit баатыр Бүдүки эмди
«Чын, Кочкорбай казыр өштү» - деди.

Бир катап Бүдүки андап,
Беш конгон аркада удап.
Ан адып, айлына жанган,
Алан кайкаган: айлы ээн арткан.
Арыскан туузы эм унчукпайт,
Анда-мында истер куучындайт:
«Казыр черүлү казыр Кочкорбай
Кичинек те килемжи сананбай,
Ай-Тананы албанла апарган,
Ат кылыла колдорын буулаган.
Канча жылкынды ачап танмалар
Кыйгы-кышкыла айдап баргандар.
Онон бери, билерис, үч күн өтти.
Очокто одын туку качан өчти».
Истер, өлөндөр унчукпай барды,
Ирkit Бүдүки кородоп сананды:
«Чөлдин баскын ийди Кочкорбай,
Чөкөнбө, жол-изин кадар удабай!»
Кара-күрөң адын Бүдүки ээртеп,
Канча кобы-жикке жар салды мендеп:
Талдама уулдарысты ол уурдап,
Түмөн малын кабыртат аулдап.
Сүүген кыстарысты, үйлеристи
Сек олжолоп, угысты үзөргө жетти.
Кем Кочкорбайга удур турар,
Келип, жаңыс жерге жуулактар.
Куба чөлдөн катап келбезин деп,
Кодырды сүрөөктер бис мендеп!»
Жок... Эбire тымык, тымык.
Жок... Кайда эрлер бу камык?
Кобы-жиктерден каруу угулбайт:
Коркып, байла, үндерин чыгарбайт...
«Бир ле чактан өткөн ошкош эди;
Бирлик түрктөр бирлигин үскен эди.
Табгачтар, кидандар Күл-Тегинле,
Тонүкүкле кырышкан эди ле.

Күл-Тегин, Тонүкүк керегинде
Куучындар калыктын күр-көксинде.
Канча да жүрзеес, чактар өдөр,
Түней ле өчөр көгүсте чөрчөктөр.
Аргымак өлбөскө алтын эмес,
Эр бойым өлбөскө мөнүн эмес» -
Анайда Бүдүки бек сананды,
Албаты учун жууга жуунды.
Көндөй мылтыкты белге жүктенди,
Кара-күрөнгө катап минди.
Кара-Кобыда Эрелдей күйүзи -
Кара жаңыс онын иженчизи.
Мундус та болзо, журттын жааны,
Минген де ады малдын артыгы.
Отко жуук тиште эт күйер,
Буурга жуук буурлу кижиге сүүнөр.
Бүдүки жеринен сүүнчилү
Күйүзине мендеди бир сүмөлү.
Кара-Кобыга келди капшай,
Корон-ачуны айтты удатпай:
«Энегерди Кочкорбай олжолой берди,
Эмди оныла сүрүжер ой келди.
Сен коркыба, кызым, бис эмди
Жайымдап аларыс энеңди...
Эрелдей, бу жарыкта жаңыс жүрүм,
Эр күчинди эм көрөйүн, күйүүм...
Бил, Кочкорбай баатыр бүдүмдү,
Бил, ол улай көө куйак кийимдү.
Ундыба, колтыкчылары алып кептү,
Ундыба, жуучылдары база күчтү.
Жыда-үлдүүңди, мылтыгыңды ал,
Жүрүмдө кандый болбос учурал.
Жүгүрүк адынды түргөн ээрте,
Жолго атанаак эртеден эрте».
Бүдүкинин кызы жолго азыкты
Бир капка жык толо жууп, тыкты.
Экү жолго белен болды.
Эржинелерине минип, жүрө берди.
Жажыл өлөн эзинге жайканат,
Жүзүн чечектер шымыранат:

«Одустан артык казыр өштүгө
Олордын күчи жеткей не жөнүгө?»
Кобы-жиктер ээн немедий,
Кочкорбайды айдып бербедий.
Конок бажында једип келгедий
Кара-Кем деп кобыга олор,
Кочкорбайды быжулап тозор
Эп-арганы жазап шүүдилер,
Эптеп агаштарды жыга бердилер.
Кочкорбайдын келер бу јолына
Камык колтыкчы, јуучыл алдына
Агаштар карчий-терчий јада берди.
Бүдүки айдат мындый сөстөрдү:
«Эрелдей, окту мылтыкты
Эки колго тут бектең бек.
Көр ол јенестү јадыкты,
Ого јажын, кыймыктаба чек.
Мен дезе кийнинде болорым,
Мензектер келзе, табыштанарым.
Кочкорбай күлүк алдында болор,
Мени чабарга үлдү кодорор.
Ўзени бажына тур чыгар,
Ўзе куйагы өрө тартылар.
Ол тушта, Эрелдей, оны чат
Киндик ле тужына быжу ат!»
Бу сөстөрдү угуп, Эрелдей
Кенете јүзи куугарды сүрекей.
Јалтанды деп кайын адазы
Јарт билди. Бу не атазы?
Неге кубулат эр онын јүзи?..
Ол онын јаныс күйүзи!
«Эрелдей јиит, корко до бербей,
Эмди оны канайдар, килебей» -
Анайда Бүдүки сананды бойында.
Айтты ого килеп адакы учында:
«Јок, сен менин кийнимде јажын,
Је мен билейин мылтык адыжын».
Карчий-терчий јыккан агаштар
Кочкорбайга јакшы буудактар.
Көндөй мылтыкту Бүдүки алдында,

Күйүзи десе кийин жанында.
«Ш-ш» деп жажыл жалбрактар
Экүди середип айдадылар.
Бот, Кочкорбай ончозынан озо.
Билбейт, сеспейт, кайдар ондозо:
Ай-Тананы алып кайда барар;
Алтайда ла тыны онын калар.
Же Кочкорбай омок, ол баатыр.
Жүрүмде өскөзін не сакыыр.
Алтайда баатыр бар эмес,
Албатызын олжолоп не жүрбес.
Кара-Кем кобыны өрө келеет,
Калапту кезер деп билдирет.
Өнөтийин жыккан агаштарды
Өкөрөктөп ады калып баштады.
Колтыкчылар кийнинде, жуук,
Кабар, аткырлар база ээчий, жуук.
Кочкорбай бу ла бу, жуук,
Кочкорбай Бүдүкини көрбөгөн.
Көңдөй мылтыкту жаткан өрөкөн.
Эрелдей элбес этти, үнденди: «куук!»
Кочкорбай көрди: жолында кижил!
Баырт этти эки азу тижил.
«Аң жобош, аң жобош!» - ол деди,
Аттан чабарга үлдү көдүрди,
Бу ла тушта куйагы көдүрилди.
Ээр кажынын кырына шыгап,
Эр Бүдүки атты лаптап.
Кочкорбай үлдүзін бу ла ычкынды,
Колтыкчылары кут жок коркыды.
Кочкорбайга жыгыларга бербей,
Кабра тудуп, кайра болгон эмей!
Одус кире жуучылдары коркып,
Олжодо улусты таштаган качып.
Корголжын ок киндиктен төмөн
Кору этке тийген. От өчкөн!
Андый болгон Бүдүкинин адыш!
Анан ла бери Алтайда амыр, тыш...
Ай-Тана билген: болор ырыс,
Айдудан Бүдүки айрыыр жагыс!

Эбиреде куштар ўни угулат,
Эбиреде жалбрактар шулурад.
Ончо улус сўўнчи, каткыда.
Олјочы оштў базылган Алтайда.
Бўдўки ле Ай-Тана јолыгат,
Буурдан куучын ол улалат.
Јажыл кобы-јиктердин кыстары,
Јалакай, јиит уулдары
Эне-адаларына ол јангылайт,
Эр Бўдўкини озор алкагылайт.
Эрелдей де јон куучынында,
Эткен керегин ундыбас Алтайда.

Аттырткан Кочкорбай јўк арайдан
Алтайдын агару тууларынан,
Кан-јини агып, ыраак чөлгө
Качып бараат, јерине өлөргө.
Чий өлөн кунукчыл сыгырат,
Чын, Кочкорбай онтоп алгырат.
Јерине једип-јетпей өлө берет,
Јаба јүргендери јаман ўшкўрет.
Колтыкчылары кору јерден окты
Кодорып, јерине једип, айдышты:
«Алтайдын баатыры Кочкорбайды
Антара атты, огы бу јадыры».
Кочкорбайдын тогус јараш ўйлери
Корголјынды көрўп, ыйлайт ўзелери:
«Эр Кочкорбай баатыр бўдерден
Эргек бажынча бу ла темирден
Канайып мынайда јеңил өлгөн?
Канайып аллах оны көрбөгөн».
Јергелей отурып, тогус эмеген
Јўс тырмап, ыйлайт; экелген
Корголјынды кажызы ла чайнайт.
Катап Алтайга кара санаалу
Кандый да эр барбас, каргылу.
Анайда чөлдө ончозы шўўди,
Атанган баатырын сөөктөди.
Чий өлөн чөлдө унчукпайт,

Чын керектер жүрүмде ундылбайт.
Чөлдөн өштүлөр Кан-Алтайды
Чөкөп, оноң ло жуулабас болды.
Күнерик Алтайдын үстинде
Карануй булуттар жылышпайт.
Бүр саргарбас жажыл агажы
Буурды сүүндирет жайы-кыжы.
Катап ла жебрен чүм-жандар
Кырларда орныгып жандалат.
Жаңы чүмдер, жаңы жандар
Жаныдан жүрүмде улалат.
Катап ла кайчылар улуска
Күүнзеп кайлаар ой келди.
Жайым, ырыс жон-калыкка
Женделбес ийде-күч экелди.
Каа-жаа түнгүрлер энир сайын
Кажы ла кобыда үнгүр түнгүрейт.
Кожончылар мөнкүлик Алтайын
Кожонло мактап, омок чүмдеелейт.
Бүдүки керегинде чүмдерде
Бүк-жиктерге куучындар жайылат.
Бастыра өткөн чак, үйелерде
Баатырлык кереги чек ундылбайт.
Алтай калыкта бис иркиттер
Агару жуучылды ундыбай жүректөр.
Ого быйанду бастыра сөөктөр
Ойгор учурлу чүмдеер чөрчөктөр.
Кыскарта чийген кеп-куучын
Калыкта айдылган, онызы чын.

4-20 август, 1993 ж.

АЛТЫН-СААДАК

(Кай чөрчөк)

Жайы-кыжы билдирбес
Жажыл бүрлү мөш агаш.
Жымжак онын төзинен
Жандап эткен топшуурым.
Жорго малдын кылынан
Кылдап соккон топшуурым.
Жайылган бүри жажарган
Жойгон агаш төзинен
Жондоп эткен топшуурым.
Жүгүрик малдын кылынан
Жазап кылдап эм соккон
Жараш үндү топшуурым.
Жаан чөрчөк бажынан
Жазап кайлап баштайын.
Жаан баатыр жүрүмин
Жуулган жонго чүмдейин.
Узун чөрчөк мен айдып,
Узак түнге соодойын.
Уур санаа жарыдып,
Узун танга кайлайын.

Ак тайга шибеези
Аңы-кужы кыймыраган,
Ак аястың алдында
Айга-күнге жарыткан
Алтай ичинде бу турды.
Айландыра алтан каан
Андап ого келбейтен.
Жер үстинде жетен каан
Жууктап ого жүрбейтен.
Акту бойы болгожын
Андап-куштап жүретен.
Алты жаан тайгазын
Арчынбыла алкайтан.
Жети жаан ыйыгын
Жылында бир үрүстейтен
Жаан жанду баатыр эмтир.
Эне болгон Алтайынын
Эки алтын сыргазындый,

Эжик одош ыраагында
Эки сүмер туузы мында
Эжерлешкен турбай кайтты.
Ол тууларын көргөжин,
Акка-көккө сапталган
Алтын ийне ол ошкош.
Көккө-акка сапталган
Көк темене бу ошкош
Көрөргө жараш турдылар.
Ай чыккан бу түнде
Ак булутка курчаткан.
Күн чыккан соңында
Көк булуды таркаган
Көлөткө жок турдылар.
Эрјине малдын кулагындый
Эжерлежиб бұт калгандый,
Эки түңей бу сүмери
Эне Алтайга чұм болды.
Алтай ўстинин алтан кааны
Андап келип баспайтан.
Јер ўстинин јетен кааны
Јерине јууктап бу јүрбейтен.
Ададан болзо бу бұткели
Андап-куштап јүретен,
Алты јаан тайгазы
Ал-кара агашка бұркеткен
Алтайында турбай кайтты.
Јайы-кыжы билдирбес
Јажыл мөшлө јабынган.
Јазы-јайы ондолбос,
Јашкан карла јунунган.
Күзи-кыжы ылгалбас
Көбү карла јунунган
Көскө кайкал туулары
Көрүнип турбай канайтты.
Койу талду аралында
Койон, агас јүрер эмтир.
Кају, меес јаландарында
Кызыл түлкү јүрүптир.
Ал-кара јыштарында
Айу, јеекен јеезениптир.

Бөлүк, бөлчөк јеринде
Бөрүлер сунуп манташтыр.
Жык эткен аркаларында
Јалан кара албаа өстир.
Сындары кеен айандарда
Сыгындары кыймыраптыр.
Бийик, жабыс јерлеринде
Буландары базыштыр.
Эзин сокпос бүктеринде
Эликтери толы эмтир.
Таш-корымду кырларда
Тарбаган, борсык казынтыр.
Койу бүрлү жырааларында
Куштар уйа тартыптыр.
Агы-кужы кыймыраган,
Арчын јыды јайылган
Аргымак сүрлү бу Алтай
Ак аяастын алдында
Ак јайаачы болуп турды.
Элик-сыгын эжилишкен,
Ээлип, јайылып агажы өскөн
Эрјине сүрлү кин Алтай
Элбек ајас алдында
Эл јайаачы болуп турды.
Айланып аккан алты талайы -
Алтан жүзүн мал сугады,
Эбирип аккан јети талайы -
Эл-јонынын эм суузыны.
Түк тийишкен түмен малы
Түни-түжи тибиреген,
Тил билишкен калык-јоны
Тымык билбей кимиренген,
Ак-боро атка минген
Алтын-Саадак бу баатыр
Айдын-күннин алдында
Алган үйи Ай-Танала
Албатыга јакшы айттырып,
Амыр-јакшы јуртаптыр.
Ак тайга шибеезинин
Айан болгон эдегинде
Акту бойына суузын болгон,
Ак малына сугат болгон

Ак сүт талайы
Айас күнде жымырап,
Кадарлу күнде күркүреп,
Комдолуп жадар жанду эмитир.
Ак тайганын эдегинде,
Ак-сүт көлдин жаказында,
Ада-энеден чыккалы
Азу тиштү жыда алып,
Албанбыла жон жуулабай,
Айдуга мал экелбей
Азыйдун амыр жаткан эмитир.
Айдуга жон экелер деп,
Айры санаа сананбайтыр.
Айгырлу мал айрыыр деп,
Ал-санаа алынбай,
Акту бойы жүрген болтыр.
Одус жашка жеткели
Очокто оды очпөйтир.
Ончо кире жүргели
Орчылан түбин өтпөйтир.
Абакайыла бу экү
Ак өргөөдө журтап жатты.
Андап-куштап барар тушта
Азык-түлүгүн белетеп,
Абакайы аткараар болды.
Арка-туудан эбиреп келзе,
Айлынан уткып чыгар болды.
Алтын-Саадак бу баатыр
Айлында эмди отурды.
Арыскан жаан тайгазына
Алты жылга андап барбайтыр.
Ай-Тана абакайыла
Айылда сүүнчилү отурды.
Экүден экү шатра ойын
Эптү-жөптү ойногылайт.
Аскан казан изү турат,
Айактары толы эмитир.
Алкы бойлоры алты күнге
Ак шатра ойноптыр.
Анча-мынча болбоды,
Ай-уй дегелекте,
Алтай үсти шынырт этти,

Аайлап болбос табыш угулды.
Жердин үсти күзүрт этти,
Жер бузулгандый бодолды.
Айландыра жүрген ак малы
Аайы жок табыштанды.
Эбире жаткан эли-жоны
Эрмек айдып чуркурашты.
Ак тайга шибее болзо,
Айдары жок күүлеп турат.
Агын суу талайы болзо,
Ажынып, комдолып жадат.
Түндүктеги шонкорлор
Туура көрүп акшыылайт.
Өргөө төрдө айулар
Өрөчө, бууры үзүлгедий,
Өкпөөрижип огырат.
Бозоодо жаткан ийттери
Божотпоодый үргилейт.
Акыр не болды деп,
Ак шатраны туура салып,
Алтын-Саадак бу баатыр
Алтын бозого алтап чыкты.
Айландыра аяктады,
Алан кайкап көрүп турды.
Аайы жок кара черү
Алтайында толуп калтыр.
Ал-камык черү алдында
Кара-күрен атка минген,
Азу тижги кырзайышкан,
Көргөн көзи кандалган,
Түргөк кара кабакту,
Түдүн кара чырайлу
Кара-Кула каан күлүк
Калжу бүткен кеберлү
Каныккан бойы бу турды.
Кал черүнин тыныжы
Кара туман ошкош эмтир.
Кылайышкан кылыжы
Кыгыражып турар болтыр.
Жыдалары жыш агаштый
Жык эткен бу болтыр.
Алтын-Саадак айлына

Алаатыбай бу кирди.
Ай кеберлү абакайына
Айткан сөзи мындый болды:
«Амыр јаткан јуртыста
Аайлап болбос јуу болор.
Арсак тиштү өштүлер
Алтайыска кир калтыр.
Алтайга толо малымды
Айдап аларга санаптыр.
Башка тилдү јонымды
Блаап аларга умзантыр.
Амыр јаткан јонымды
Арылык болбой аргадайтм.
Эзен жүрген элимди
Эренгис јоктон корыйтам.
Амадап келген өштүле
Амыр билбей соғужатам.
Шоктоп келген күлүктерле
Шорлош јоктон тудужатам.
Јуук салза үч јылга,
Узак болзо алты јылга
Алтайымда јуу болор.
Албатымды сен башкар,
Ак малымды сен откор.
Алтан башка ол сөөктү
Ал-камык черүүмди
Алганча јууга киредим.
Албаты-јон, јеримди
Ач өштүге бербезим».
Алтын-Саадак абакайына
Анайда айдып тергенди.
Чой өдүгин чөйө тееп,
Чүрче мында ол кийет.
Көө-куйак јуу-јепселин
Көдүре бойына кийинет.
Алтын сапту саадагын
Ач белине жүктенет.
Аткан тушта јастырбас
Алмыс башту кастагын
Ай каптыргага алып сугат.
Алган үйи Ай-Тана
Алакандарын бу јайып,

«Агару Алтын-Саадак - деди. -
Көзимнин болзо оды сен,
Көксимнин болзо ойы сен,
Ордына сенин мен артып,
Одорлу малынды кичеейин,
Одынду јаткан јонынды
Ойгор баштап јадайын.
Ак-јарыктын үстинде,
Ада-энеден бүдерде,
Омырткада үйези јок,
Киндигин болзо эм туйук,
Кирбигин дезе бу ачык
Баатыр бүткен сен эдин.
Кара јыштый черүлү
Кара-Куланы сен көрөлө,
Таш јүрегин ташталбазын,
Тош јүрегин томырылбазын.
Эжим бар деп эжигинге
Эзен јанып кел.
Абакайым бар деп айлына
Амыр јанып кел».
Анайда айдып, Ай-Тана
Ары көрүп, көс арчыды,
Бери көрүп, күлүмзиренди.
Эрлү бүткен Алтын-Саадак
Эжик ачып өргөөдөн чыкты.
Ат чакыда ак-борозы
Арташ ээрле ээртелген,
Ак јалы јайылып,
Айлана базып турбай кайтты.
Ат чакызына Ай-Тана
Араайын базып бу келди.
Алтын-Саадак колына
Алаканча курут берди:
«Аайы јок күч болзо,
Аргаданып амзап ал.
Арка-сынын јениле берер,
Артык күч сеге кирер.
Адаң-энең арттырган
Ак малдын куруды эди,
Артыгын адына бер» - деди.
«Эне-ададан арткан болзо,

Эм-том болгой» - деп,
Экче жалбак курутты
Эр баатыр бу мендеп
Эптеп-жазап койнына
Сугуп албай канайтты.
Эмеенин эмди болзо
Эки жаактан окшоп алды.
Алтын чылбыр түре тудуп,
Ак-боро адына
Чой үзенини чөйө тебип,
Үч темденип минип ийди.
Аттын оозын бура тартып,
Ары болуп жортуп ийди.
Тергеелү жонды аралап,
Тебеелү малды жакалап,
Женил желип ийбей кайтты.
Түни-түжи билдирбес
Түш кеберлү алтайын,
Жайы-кыжы билдирбес
Жай кеберлү алтайын
Жетире көрүп ол турат.
Анча-мынча барадат,
Айгырлу малды өдө желет.
Оо-боо бу жетпей,
Одынду жонын өдүп чыгат.
Анайтканнын соңында
Ары болуп элес этти,
Ак тайгазынын бажына
Ал камык черүзин баштап
Анда чыкпай бу кайтты.
Арташ ак тепсенде
Ак айас алдында
Ары-бери бүр жайылган
Алтан алты олбыкту
Ак теректин төзине
Адынан эмди түшкен турды.
Аттын болзо ээрин алып,
Арташ ээрин туура салат.
Ай кеберлү токымын
Айга-күнге кургадат.
Ак теректин төзине
Амадап отты салып ийет.

Айылдан алган аш-тустан
Айагына астан салат.
Анду-кушту тууларын
Аштан чачып үрүстейт.
Шибее болгон тайгазын
Ширтеп, жайнап ол алкайт:
«Ак-Бөкө адама
Азыйда өргөө сен болгон.
Арт-учында бойыма
Ададан арткан бу бойың
Ададый алкышту,
Ада болгон ада шибеем,
Энедий эркелү
Эне болгон эне шибеем,
Жер Алтайдын түбинен
Јенижерге бу келген
Јескинчилү келескеннен,
Јеткер коронду јыланнан,
Јайалгалу күүнин јеткенче,
Јыгыларга сен бербе.
Јарын-колго күч кошсон,
Јыгылбазын мен билейин.
Көгүс-бутка чак берзен,
Көңкөрө базып кичеейин.
Ада болгон ада шибеем,
Алкыжынды ал јадым.
Эне болгон эне шибеем,
Эне күчин ал јадым.
Аш-тустан амзап ал,
Акту бойыма алкыш сал!» -
Алтын-Саадак анайда
Алкап-үлкеп суранды.
Шибее болгон тайгазы
Шынырт эдип, тымый берди.
Эжик одош ыраагында
Эне Алтайдын сыргазындый.
Эжерлежип бүт калгандый
Эки түней сүмер тайгазын
Эскиде тыным калган деп,
Эки катап мүргийле,
Эки јардым терлеп чыкса,
Экү тендеп соодыгар дейт.

Эди-каным күйүп чыкса,
Экүлөп оны өчүригер дейт.
Аргымактын кулагындый,
Айры бүткен эки туу
Акка-көккө сапталган
Алтын ийне ол ошкош,
Айга-күнге мызылдап
Анда эмди күзүрт этти.
Алтын-Саадак аш-тустан
Анан ары жий берди.
Аржан-кутук суузынан
Амзап-томдоп ичип алды.
Ак-боро ады болзо,
Ак тепсенге алты анданды.
Алты катап силкинеле,
Ак чечектү өлөннөн
Амзап, отоп алган турды.
Аржан-тонмок суузынан
Артыгынча ичкен турды.
Анча-мынча болбоды,
Ак теректин төзине
Ак-борозы једип келди.
Алтын-Саадак айлана базып,
Ак көбөн токымды
Ат арказына арта салды.
Алтын арташ ол ээрин
Арта салып ээртеди.
Ат тискинин тендей тудуп,
Алты катап темденип,
Алтын-Саадак ак-борого
Арта тееп минип алды.
Ак тайганын бажынан
Ак-борозы элес этти.
Шибее болгон тайгазына
Шунуп учуп бу јетти.
Шибее тайга бажынан
Шиндеп эмди көр турза,
Кара-күрен атка минген
Кара-Кула бу баатыр
Кандалган көстөриле
Кийнинен көрүп турган болтыр.
Канча ой өткөнчө

Кыныс эдип унчукпайтыр.
Көп ой өткөнчө
Көксинен үн чыкпайтыр.
Алтын-Саадак баатырдан
Ач көзин албайтыр.
Алтын-Саадак баатырдын
Көргөн көзи тип этпеди,
Эди-каны сылт этпеди.
Ат тискинин бу кайра
Алаатып ол тартпады.
Шибеезинин бажынан
Шонкор куштый учуп түшти.
Олжонкой бүткен өштүнин
Одожына тура түшти.
Одоштой келип тура түшкен
Омок аттын жарыгынан
Кара-Кула баатырдын
Көмүрдий кара көстөри
Кылбыгып тура бербей кайтты.
Кара-күрөң ады
Карайлап ачу киштеди,
Калжу бүткен Кара-Кула
Кыныс эдип унчукты:
«Алтай үстин айландыра,
Жер үстин эбире
Жетен жылга тут келген
Кара-күрөң атту
Кара-Кула бу меге
Ак-боро атту
Ак-Бөкө баатырдын
Айлу-күндү Алтайында
Кардында жиндү
Кандый ат көрүнди?
Кыл онын арказында
Кыныс эдер үни жок
Кижиге кептү күчүкти
Кем өчөп миндирди?
Кижиге болзо атту болор,
Кийик болзо түктү болор!
Кандый кижинин күчүги?»
Алтын-Саадак айтты:
«Ак-боро адым

Аттый ла ат эди!
Ак-Бөкө баатырдын
Айлу-күндү Алтайы, чын!
Карды жиндү койлоо деп,
Калак, сен электебе.
Кижиге кептү күчүк деп,
Кей калас үнденбе.
Айлу-күндү Алтайда
Ак-Бөкө баатырдын
Ак-боро атка минген
Алтын-Саадак уулы турум.
Укпадым деп сананба,
Унчукпас деп бийиркебе!
Билбедим деп сананба,
Бийлеерим деп мууканба,
Бийттү, куртту сен танма!»
Мыны уккан Кара-Кула
Мыкынын тайанала,
Карсылдада каткырды.
Катуун тартынып кыйгырды:
«Ак-Бөкө баатырды
Алып колго мен туткам.
Алтайга толо малын,
Алтан жүзүн калыгын
Алтайынан айдап алгам.
Акту бойы эмди болзо,
Айылдын эжигин каруулдаар
Тилдү ийт бу болуп,
Түни-түжи кынжыда
Тыны үзүлбей отуру.
Уул бала жок деп,
Узак жажына чертенген.
Кыс бала жок деп,
Кыска өйлөргө чертенген.
Баргаа өскөн жеринде
Баатыр кайдан келетен?
Чалкан чыккан журтында
Чакту алып кайдан бүдетен?
Камык жонды айдаарымда,
Кара чарга бу минген
Кара жаңыс тастаракай
Канайып та арткан эди.

Калак, учы-түбинде
Күчтү баатыр бу болуп
Кижее табару этпезин деп,
Кайып, көрүп келген эдим.
Ак-Бөкөнүн уулы деп,
Акту бойымды мекелебе.
Кара чар букаңды
Кайда апарып таштадың?
Кара-Кула баатырды
Канайып мекелеер тас болдың?»
Кара-Кула эрмегине
Каныкпас бойы каныгып,
Тарынбас кижиге тарынып,
Тайга-тууну жаңылта
Алтын-Саадак айдып турды:
«Ак-Бөкө баатырдың
Ак-боро атка минген
Алтын-Саадак уулы
Алтайында бары бу эмей.
Ай кулагын уккур болзо,
Айтканыма бүт, таңма.
Эр болзон, күрежелик,
Эркинис оңон көрүлгей.
Алып болзон, адыжалык,
Артыкту болгоныс билдиргей».
Мыкын тайанган Кара-Кула
Мынайда айткан эм турды:
«Алтын-Саадак бу бойын
Ак малымды кабырар.
Алган эжин Ай-Тананы
Азыраган уулым, алгадый болзо,
Алып оныла ол журтаар.
Албаадый ол болзо,
Аракы азар кул болор.
Алтай өдүп бу бүткен
Ар жонунды бу ла мен
Үлдүбиле айдаарым.
Ал-камык жерге батпаан
Ак малыңды болгожын,
Ат камчызыла айдаарым.
Албаты-жонун калактажар!
Ак малың чуркуражар!

Тоолоп болбос кал черүүм,
Тургуза ла адыгар!» - дейт.
Жыш агаштый ол черүзи
Жаныс уун жаазын тартат.
Одоштой турган черүге
Окторын адып божоттылар.
Ол октор эм болгожын
Ок-жыландар ол болтыр.
Алтын-Саадак черүзи
Ай мистү үлдүзибиле
Учуп келген жыландарды
Удура жанып кезе берди.
Оо-боо жетпеди,
Ок-жыландар кырылды.
Кара-Кула алдынан
Какайлар мантап чыктылар.
Азу тижги кылайыжып,
Ачу-корон чыгырыжып,
Алтын-Саадак үстине
Аткан октый бу түргөн
Мантажып келбей канайтты.
«Кылайышкан жыдагарла
Кадай сайып кырыгар!» - деп,
Алтын-Саадак черүзине
Аланзыбай айткан турды.
Анча-мынча болбоды,
Ач карынду какайлар
Анда ончозы кырылды.
База ла көрүп тургажын,
Буландарды божоткон
Кара-Кула каткырып,
«Канайдар эмеш» - деп айдат.
Огырышкан буландар
Оо-боо жетпеди.
Алтын-Саадак үстине
Аймашталып келгиледи.
Алтын-Саадак айдып турды:
«Булан сөөктү улузым,
Буландарла урушпаар!
Какай сөөктү улузым,
Канду кастак огоорды.
Капшай жаага тудыгар.

Жалбак мўўстў буландарды
Жетиргизип, жыга адыгар!»
Какай сөөктў черўзи
Кастак огын бу жаага
Капшай уулай салдылар.
Каныгып келген буландарга
Кезе уулап божоттылар.
Жалкын чылап, жалт этти.
Ок бажынан от чөйилди,
Сабар бойдо ыш артты.
Удура келген буландар
Учка-башка антарылды.
Канча келген буландар
Кубал болуп кўйўп калды.
Эзин соксо, кубалы учат,
Салкын келзе, кўли учат.
Кара-Кула карсылдада
Каткырып турбай канайтты.
Жыш кара черўзи
Эки жара бөлинди.
Сыны түней сыгындар
Сыылада амыргылап,
Анан учуп чыктылар.
Алтын-Саадак ўсти жаар
Аткан октый учтылар.
Жети айры мўўстери
Жыда ошкош көрўнди.
Жердин болзо тоозыны
Женил өрө көдүрилди.
Тибирт эмес тибирт болды,
Табыш эмес табыш угулды.
Алтын-Саадак айдып турды:
«Сыгын сөөктў улузым,
Сыгынды удура атпагар.
Булан сөөктў жуучылдар,
Бөлинип башка турыгар.
Келип жаткан сыгынды
Келдирип алып, адыгар!»
Булан сөөктў жуучылдар
Быжулап жаазын туттылар.
Канду кастак окторын
Кезе уулай салдылар.

Жыда мүүстү сыгындар
Жаба једип келдилер.
Булан сөөктү јуучылдар
Быжу огын божоттылар.
Болот мүүстү сыгындар
Бүдүрилип јыгылдылар.
Октын јалкын одына
Ончозы мында коктолды.
Эзин соксо, кубалы јок,
Салкын келзе, күли јок
Кайылып калбай канайтты.
Мыны көргөн Кара-Кула
Мынайда бу айда салды:
«Какай эдип бу салган
Канча менин черүүмди
Кыра аткан сен танма,
Булан эдип бу ийген
Быжулу болгон черүүмди
База да јок этире
Бүртүп салган, тайылга.
Сыныкпайтан черүни
Сыгындар эдип мен салгам.
Эзин келзе, кубалы јок,
Салкын соксо, күли јок эдип
Јоголтып салган, шилемир» - дейт.
Јоон күнүр үниле
Калганчыда бу айдат:
«Бөлүктеп үзе тартатан
Бөрүлерди божот јадым.
Бажыгарды балбара чайнап,
Быкырып салтан оорды
Бу үстине сал јадым!» - дейт.
Бар јок черүзи
База эки бөлинді.
Бөлінген јердең бөрүлер
Билинер-билинбес чыктылар.
Алтын-Саадак баатырдын
Ал-камык черүзи јаар
Азу тиштери кылайып,
Ала көстөри кандалып
Аайы јок чурап ийдилер.
Кара-Кула карсылдада

Каткырып турды анда:
«Алтын-Саадак баатырдын
Ал-камык черүзин
Ары көргөлөктө, алтан муннан,
Бери көргөлөктө, бежен муннан
Јудуп јийтен бөрүлерим,
Јиндү неме артырбагар» - дейт.
Ўзүги јок улыжып,
Ўни тунганча кынзыжып,
Узун куйрук суй салып,
Учуп келетти бөрүлер.
Алтын-Саадак айдып турды:
«Бөрү укту улuzым,
Бөлинип туура турыгар.
Сыгын сөөктү алыптарым,
Саадакты бектеп тудыгар.
Каныркак бөрүлер јет келзе,
Канду кастак огоорды
Кайра тартып божодыгар!»
Сыгын көстү јуучылдар
Саадактарын алдылар.
Бөрүлерди бу көрүп,
Бүрте адарга белен болдылар.
Анча-мынча болбоды,
Ач көстү бөрүлер
Азу тиштери тарсылдап,
Алтын-Саадак черүзине
Јууктап келбей канайтты.
Адып јаспас алыптар
Алтын-Саадак алдында
Алты кат ныкта туруп,
Јети кат јергелей туруп,
Јааларына огын салып,
Јыга адарга белен турдылар.
Тыныжы јыду бөрүлер
Тургуза ла једип келдилер.
Оо-боо јетирбей
Окторын божоттылар.
Оптолып келген күлүктер
Ончозы тоолоно бердилер.
Ай калапту ачаптар
Антарылып жыгылдылар.

Аткан октын одына
Артыгы жок кўйдилер.
Келген көк бөрүлерден
Кўл де эмди артпады.
Сыгын сөөктү алыптар
Сың эдип унчукпадылар,
Сылт эдип кыймыктабадылар.
Алтын-Саадак баатыр
Айдып турды Кара-Кулага:
«Бөрүлерди сен ийип,
Бисти коркыдып албазын.
База нени ийер эдинг,
Бачым түрген божот!» - деди.
Кара-Кула баатырдын
Көзи болзо кандалган,
Как тиштери карсылдаган,
Азу сагалы анзас эдет,
Аайы-бажы жок кыйгырат:
«Туйгакту анды тизе адып,
Тынзынып турган сен эмтирин.
Тырмакту анды кўйдүре адып,
Көкип турган сен эмтирин.
Арт-учында аланзу жоктон,
Ала койзо былча тудар
Айу болгон черүүмди
Агыдып жадым ўстине.
Адар болзон, ат ла - дейт, -
Аткан огын тыгынбас - дейт. -
Уткыыр болзон, уткы ла - дейт, -
Уужай туттурып аларын» - дейт.
Мыны уккан Алтын-Саадак
Мылтырт эдип жүреги сокподы.
Эки колы сылт этпеди,
Эки буды тыркырабады.
Бир ле көрүп тургажын,
Бир ўнле огыра салып,
Кара-Кула черўзи
Кабортондон бөлинді.
Камык черў кийнинен
Коркышту жаан айулар
Тонкос эдип чыкпай кайтты.
Оңы жок огырыжып,

Ончозы эмди ичкери болды.
Алтын-Саадак черүзине
Аймашталып ууландылар.
Табыш эмес табыш болды,
Огырыш эмес огырыш турды.
Мыны көргөн Алтын-Саадак
Мынайда эмди жакару берди:
«Бөрү сөөктү алыптарым,
Бастыра черү алдына
Бөлинип эмди чыгыгар.
Болот үлдү белең болзын,
Адып жаспас бойыгар
Алмыс мистү кастакты
Жаага жаап салыгар.
Жедип келген айуларды
Жыга адагы слердин болзын,
Өртөй тийери октор болзын.
Өлбөй жаткан айуларды
Өлтүрө чабары үлдү болзын.
Өскө неме этпегер,
Өлөрүм деп сананбагар,
Өзөрүм деп санангар».
Анайда айдып Алтын-Саадак
Ак-бороның жалың сыймады.
Ал-камык черүзинен
Аңыланып эмди болзо,
Ак болот үлдүлерин
Аң терези кыңа суккан,
Атса, окторы жастыра тийбес,
Ай калап бөрү укту
Алыптары чыга кондылар.
Ай саадактарың оң колго
Анда туткан турдылар.
Оң колло канду кастак
Окторың кеске бу салдылар.
Оо-боо жетпедилер,
Огырышкан айулар
Олдоп-солдоп тударга,
Оосторың эмди ачып,
Колдорың ичкери сунуп,
Көрөргө-угарга жеткелекте,
Келип тударга белең келдилер.

Жыш аркадый карарган
Жаныс бөрү уктулар
Кайра тарткан окторын
Кириштен мында божоттылар.
Ок бажынан от чөйилди,
От-жалкындый жалт этти.
Эргек баштан ыш бурлады,
Эрлер јеринде арт калды.
Алмыс мистү кастактар
Айуларды өртөй тийдилер.
Өзөктөй ок тийгендери
Өртөлө бербей канайтты.
Кыртыштай ок тийгендери
Кызыл тыны үзүлбей јатты.
Канча кат келген айулар
Кара јерге јыгылдылар.
Тоозы јок өгүстер
Тобракка тегин калдылар.
Аң терези кынга суккан
Ак болот үлдүлер
Ак ајаска јалтырт этти.
Ач тыны үзүлбеген
Айулар мойны бу болзо
Анда эмди кезилди.
Ары чапса, алтан муннан
Айулар бажы чачылат.
Бери кессе, бежен муннан
Бүртүлген бажы быркырайт.
Канду кастак бу октон
Кызыл јалбыш чөйилерде,
Ок тийген айулар
Ол отко күйгүлеген.
Кыртыштай ок тийген
Кызыл тыны үзүлбеген,
Кыйкырап тыныш чөйилген
Јарым тынду айулар
Бажын кестирип, јалбышка
База алдырган, күйдилер.
Кара-күрөң бу атту
Кара-Кула баатырдын
Тайак болгон айу черүзи
Тобрак, күл болуп күйди.

Күйген оттын ол ыжы
Кейге таркап бу чыгарда,
Кара-Кула көргөжин,
Канча ийген айу черүзи
Кара тобрак болуп калтыр.
Ачынбас бойы ачынды,
Ачу-корон кыйгырды:
«Ак-боро атка минген
Алтын-Саадак, бери ук!
Урен-тазылын улалтар
Уйде сенин уулын жок,
Моңыс бүткен бу бойын
Шорго эмди түжерин.
Жеткер болгон бу бойын
Жер жастанып жыгыларын.
Ардак атту бу бойын
Анга-кушка сек болорын.
Алып болуп кайда барарын?
Албанла өлөргө келдин бе?
Эр болуп кайда барарын,
Эрик жоктон эм өлөрин!
Алып та болзон ак сөөгин
Ак корым болуп жадар.
Ардак болгон адыннын
Куу сөөги корым калар.
Кезер болуп сен келген,
Көө корым сөөгин калар.
Күчсинип удур сен келген,
Күчин мында сыныгар».
Алтын-Саадак бу баатыр
Ама-томо сыгырды.
Айткан сөзи мындый болды:
«Кадыт кижиге бу чылап,
Калырап турган немең не?
Көп айдып чечен болбозын,
Кезем айдып кезер болбозын.
Кату кезер бүткен болзон,
Капшай келип согужалы!
Күчтү бүткен күлүк болзон,
Күрежи капшай тудужалы.
Ат өлзө, алтын болбос,
Эр өлзө, мөнүн болбос.

Аттын арыскан сөөги
Алтай талдап жатпас.
Эрдин эптү сөөги
Жер талдап жатпас.
Кара-Кула баатыр бойын
Кула бөөпи чычкандый эмтирин.
Кыйгырып айткан ол сөзін
Кадыт кижинин үниндий болтыр.
Чак жок мындый баатыр
Чаксырап бого не келген?» -
Анан ары Алтын-Саадак
Жарсылдада каткырды.
Кара-Кула чыдашпады,
Күкүрт чилеп, күзүрт этти,
Айу чылап, алгырды,
Бөрү чилеп, улый салды,
Какай чылап, корт этти,
Жылан чылап, толголып чыкты,
Жылгыр ичкери бу жортты.
Тогус чардын терезинен
Толгоп эткен камчызыла
Турган Алтын-Саадакты
Талайып сокпой канайтты.
Ак-боро атту
Алтын-Саадак баатырдын
Ачык көзи жабылбады,
Акту бойы анда болзо,
Ай-уй деп унчукпады.
Эрдин болзо эди-каны
Селт эдип кыймыктабады.
Кара-Куланын камчызы
Кал эдине тийген бе, тийбеген бе,
Каткырып эмди Алтын-Саадак
Тогузон аннын терезинен
Толгоп өрүген камчызыла
Кара-Кула баатырды
Көңкөрө сабай туда берди.
Камчы келип тийерде,
Кара-Кула бу баатыр,
Кулун чылап, киштей калтыр,
Күчүк чилеп, кыңзый салтыр,
Айу чылап, огырып ийттир.

Ат камчызын ычкынып,
Ат ўстинен јайылып,
Алтын-Саадак баатырды
Ала койып силке тартты.
Ат ўстинен јайа тартыжып,
Ак јерге келип тўштилер.
Оноғ ары эки баатыр
Олдоп-солдоп јудруктажып,
Јалаң болгон јаактарына
Јарс этире тажыжып,
Јодо, тизеге тебижип,
Јарын бойдон силкижип,
Соғужа бербей канайтты.
Тўни-тўжи соғужып,
Тўнеер тужын ундыылайт.
Эртен-энир токтобой,
Экчей-мекчей тудужат.
Тудужа-тудужа тууралап,
Туунын бажына чыккылайт.
Өштөн, төштөн тартыжып,
Өзөккө ойто тўшкүлейт.
Қыр көксине баскажын,
Қайа-таштар жемирилип,
Көчкөлөнип јада берет.
Ағаш-ташта аң-куштар
Амырын ундып качып турат.
Ағын суулар чайбалыжып,
Аңданып, шуулап јараттаң
Јалаңга јайылып ажынат.
Соғужа, соғужа келерде,
Солыктагылап тургулайт.
Тартыжа, тартыжа келерде,
Тыныштары буулгылайт.
Јаңыс басқан јерлери
Јымжап калтан бу әмтир.
Көп басқан јерлери
Күзүрүм болуп калтан болтыр.
Бадай басқан јерлерде
Балкашту көлдөр тур калат.
Кийдире басқан јерлерде
Кирлү көлдөр арт калат.
Јут күн болот по дезе,

Жааган жаажы эмди жок.
Жалаң кара тобрак
Жайылып калган кейде турат.
Айас күн туру ба десе,
Ак айас көрүнбейт.
Көчкөлөнгөн корымнан
Куу тоозын көдүрилет.
Буркураган тобрактан
Булуттый тоозын бийиктейт.
Тынарга кей жетпейт,
Тыштанарга ой келбейт.
Адыжарга кол божобойт,
Айдыжарга кей чыкпайт.
Кара-Кула - жаан баатыр
Кара жерге жыгылбайт.
Кабра мыны туткажын,
Кучакка батпас жаан болды.
Алтын-Саадак - жаш баатыр
Ала койоры көп болды,
Арка ажыра чачары
Арай чала ас болды.
Бир ле санан тургажын,
Бир болчок курутты
Ооско салып амзабайтыр.
Оны берген Ай-Тананы
Орой эмди санантыр.
Ада-энезинин артырган
Ак малынын куруды ол.
Арып-суузай бергежин,
Амзап алтан ол эмей.
Сол колло тудужып,
Он колын койнына сукты.
Алаканча куруттын
Жарымызын чайнап жиди.
Жарымызын адына
Жазап оозына чачып берди.
Кара-Кула баатырдын
Кара-күрөң ол ады
Алтын-Саадак баатырды
Айлана мантап тебейин десе,
Ак-боро ат оны
Алыптарга жууктатпайт,

Айландыра мантап согужат.
Курут јиген Алтын-Саадак
Күчи тыный бергенин сезет.
Андый да болзо Алтын-Саадак
Алып тудары ас болды.
Кара јерди кармай алып,
Кабыра тудары астап турды.
Көрүп, шиндеп тургажын,
Кара-күрен ат јууктаза,
Кара-Кула күчтенер эмтир.
Ак-борого сүрдүрип,
Алыптардан ыраза,
Кара-Кула күчи чыгып,
Кара бажы канкас эдет,
Казык буттары бүктеле берет,
Кара јерге тайанып,
Кара тери тамчылап,
Күчи чыгар јанду эмтир.
«Тудужып турала, торолоп,
Тудам курут јуда салган!
Күрежип турала, сыйаптып,
Кулакча курут чайнап јуткан!» -
Кара-Кула анайда
Каарып, шоодып айдар болды.
Бир ле көрзө, Кара-күрен
Билбес јанынан ырап калтыр.
Катап ла Кара-Кула
Кара јерди кармаар болды.
Алтын-Саадак бар күчиле
Ак айаска алып чыкты.
Ак айаска айлада тутты,
Ал санаазын ычкындырды.
Көк булутка көмө тутты,
Көөрөм санаазын чыгарды.
Ұч талайып келеле,
Ұч туунын бажына
Ұлбүреде чачарга сананды.
Санаазы онын чыкса да,
Сын-арказы сынбады.
Көөрөм санаазы энделзе де,
Көгүс-бажы бүдүн болды.
Бу ла өйдө Ак-Боро

Ак айастан кыйгырды:
«Кара-Кула баатырдын
Кызыл тыны адында.
Кара-күрен онын адын
Капшай једип тударым.
Кара-Кула күлүкти
Катап ойто бийик көдүр!»
Анайда айдып, Ак-Боро
Ары болуп элес этти.
Сурбулјын чылап, сурт этти,
Јалкын чылап, јалт этти.
Көк булутка көмүлип,
Ак булуттан айрылып,
Кара-күрен бу атка
Јаба јеткен бойынча
Јал-јиткеден ала койды,
Јалкын соккондый јалт этти,
Күкүрт чилеп, күзүрт этти.
Ары-бери силкиирде,
Ат мойны үзүлди,
Аткан кан, јааш чылап,
Ак айастан јаап акты.
Бу ла өйдө Алтын-Саадак
Бар јок баатыр күчиле
База катап Кара-Куланы
Бийик айаска ал чыгарып,
Беш темденип тенериден
Билү кайа ташту тууга
Былча эмди соккон турды.
Кара-Куланын эди-каны
Как сөөктий сайала берди.
Көчкө чилеп, кыр бажынан
Көңкөрө күзүреп ол түшти.
Корым чылап, кајуда
Кугара эмди јада берди.
Алтын-Саадак бу баатыр
Алаканын уужай тутты.
Ак јаланга базып келди,
Ал-камык јуу-јепселин
Анда суурып кактап ийди.
Ак тайганын бажынан
Ак көбүги быркырап

Аңданып аккан ак талайга
Амадап базып бу жетти.
Аржан-кутук суузынан
Амзап анда ичкен турды.
Жылдыс ошкош көстөрүн
Јунуп эмди сергедейт.
Сын-арказы јенилдеп,
Сүүнчилү боло берди.
Анча-мынча болбоды,
Ак-боро эрјине ады
Ак айастан шунуп түшти.
Ак јаланга алты аңданды,
Ары-бери алты силкинди.
Аржан суудан амзап ичти.
Алтын-Саадак ээзине
Айдып турбай канайтты:
«Кара-Јуланын куу сөөги
Кара корым болуп чогулды.
Кара-күрен сөөги болзо,
Кодууш кире корым болды.
Өштүлерди бис јендис,
Өскө өштү база бар.
Амырайтан өйис јок,
Айыл-јуртка једер керек,
Ак айастан ајарзам,
Ак өргөөбис көрүнбейт.
Ай-Тана абакайын
Айылдан чыкканы билдирбейт.
Ак талайдын сайындый
Ак малын тибиребейт.
Алтан башка тилдү јонын
Алтан башка кимиренбейт.
Алтайыстын амырын
Ак айастан аланзып көрдим.
Аргалу болзо, аланзыбай
Айлы-јуртыс көстөйлi» - дейт.
Ак-боронын айтканын
Алтын-Саадак ондоды.
Ал-камык јуу-јепселин
Анда түрген бу кийди.
Ак-борого айдып турат:
«Ак аястын түбинде

Ак булут деп көргөним
Ак-боро адым туру.
Ак жалаңга түжерде,
Ак туман деп көргөним,
Айланып келген сен эмтирин.
Ай канатту куш чылап,
Аткан октый эм түрген,
Ак булуттын алдыла
Алтайысты эм көстөп,
Амадап экү жаналык» - дейт.
Ак-борозына ол жууктайт,
Алтын түгин сыймай согот.
Ала жараш токымын
Ары-бери бу тартат.
Алтын арташ ол ээрин
Алдын-кийнин ажыктайт.
Төмөн түшсе, куйрук төстөн
Токус куйушкан божотпос.
Сан өрө сунуп чыкса,
Сегис колон кайра салбас.
Ары-бери жайкатпас
Алдынча өткөн алты колон
Алтылазы бек эмтир.
Солону сүрлү үзениге
Сол будын көдүрип салды.
Үч темденип адына
Жеп-женил мине сокты.
Ат тискинин тендеп тутты,
Алтайын көстөп шунутты.
Ай канатту куш чылап,
Ак булут алдыла барадат.
Көк тенери түбиле
Көнү түрген жанадат.
Эл-калыгын көрөргө
Элес эдип келедет.
Эзин-куйун кийнине артат,
Салкын-куйун сыылап калат.
Жаан-жаан тайгаларга
Ат туйгагы табарбайт.
Терен-терен талайларга
Жал-куйругу бу тийбейт.
Шуурган кептү шуулап турат,

Жалкын кептү элес эдет.
Алтын-Саадак бу ээчий
Ак-айастын ўстиле
Сыгын сөөктү кезерлер
Салкын кептү келедет.
Булан укту жуучылы
База ээчий ол эмтир.
Бөрү сөөктү алыштары
Бир де артпай келедет.
Какай сөөктү черўзи
Кичинек те эм артпай
Кыйгы-кышкы келедет.
Көк тенери тўбиле
Көк тош мөндүр
Көндүре өдө конор бо дезе,
Алтын-Саадак черўзи
Алтайын бу көстөп,
Айланып жанган ол эмтир.
Кара-Кула баатырдын
Кал черўзин кырган
Жер Алтай талазына
Женүлү келеткен болуптыр.
Анча-мынча болбоды,
Алтайына једип келди.
Алтын сўрлү өргөзи
Анда эмди көрўнбеди.
Мал турган тебеези
Маргаа өлөнгө бастыртыр.
Јон турган тергеезинде
Јалан чалкан өзүптир.
Ак корымдый анда
Ак өргөзи оодылган јадыры.
Эне јаштан өскөн јери
Эн эмди арткан эмтир.
Ада јаштан ардак өскөн
Алтайы амыр артып калтыр.
Эне болгон Алтайынын
Эки алтын сыргазынды
Эжик одош ыраагында
Эки сўмер туузы анда
Эжерлешкен эм турды.
Ап-апагаш баштары

Артап калган немедий
Бозорышкан көрүнөт.
Жалаң болгон жеринде
Жыда сыныгы көрүнбейт.
Жон турган журтында
Кижиге сөөгү табылбайт.
Алтын-Саадак бу баатыр
Ачынбас бойы ачынды,
Кородобос бойы кородооды.
Коркышту ачу кыйгырды:
«Ак-боро аргымак адым,
Ак өргөөмдиге кем ооткон?
Ак малымды кем айдаган?
Албаты-жонумды кем олжологон?
Албатыдан алган абакайым
Ай-Тана кайда не?
Элден күүнзеп ол алган
Эжим эмдиге кайда не?
Эбиге турган тууларым,
Эжилеп аккан сууларым,
Агаш-таштын шымырты!
Мөңкү суулардын шуулты!
Алтай үстүндө алтан каан
Аңдап келбес алты жаан тайгам!
Жер үстүндө жеткен каан
Жедип келип аңдабас жерим!
Кандый чак түшкенин
Капшай меге айтсагар.
Кандый каан жуулаган,
Кайдаар мал-кужымды
Кыйгыбыла айдаган,
Канча тилдүү жонумды
Камчыбыла чыбыктап
Кажы алтайга ууланган?»
Эжик одоштой ыраагында
Эки түнөй ыйык туулар
Экилезиге күзүрт этти,
Анча-мынча болбоды,
Ай канаттуу эки шонкор
Ак айастан учуп түшти.
Акшып-акшып эткилейт,
Аайы жок үрелгилеп калтыр.

Өргөө төрдө жадатан
Өгүс эки айулар
Кыл түктери таакыланган
Кара жып агашту
Алты жаан тайгазынан
Анда база келдилер.
Эжик бойдо жадатан
Эжер эки тайгылы
Экилези кынзыжып,
Эзине једип келдилер.
Кол-буттары уладаган,
Кажайган тиштери саргарган,
Койройто туткан куйруктары
Көнү суй салынган,
Көрөр сүри чыккылаган,
Колго-бутка оролодылар.
«Кайран баатыр Алтын-Саадак,
Кара-күрөң атка минген
Кара-Кула баатырла
Канча жылга јуулажып,
Көп жылдар өткөнин
Көндүрө билбей калган - деп,
Куркундарын эм јайып,
Коштой экү отуруп,
Комыдап турат шонкорлоры. -
Кара-Кула баатырдын
Кускун-кара атка минген
Кускун-Кер деп уулы
Ак кемирчек өргөөндү
Ай туркунына оодып салды.
Одорлуда малынды
Он күннин туркунына
Ончозын јууп айдады.
Одындуда јонынды
Он айдын туркунына
Ончозын јуулап, олјолоп
Оморкогон ол эди.
Албатыдан талдап алган
Ай-Тана абакайын
Башка јердин баатырына
Бойы белен багынган.
Кускун-Керле экү

Куучындашкан, каткырышкан.
Көзөрлөгөн, шатралаган,
Канча кўнге ырлаган,
Калык-жонунды башкарбаган,
Канча малынды аярбаган.
Канатту бисти азырабаган,
Канду жууга бу сего
Капшай элчи ийбеген.
Кара-Кула колынан
Кыл тыны үзүлөр дешкен.
Калапту бүткен черүүнди
Кырдырып салар деп бүткен.
Куркундарыстын баштарын
Курч кайчыла кезеле,
Кереги жок куш дежип,
Кара жерге чачкан эди.
Канаттарысты жууй тудуп,
Караңуй түнде качкан эдис.
Кара жышту тайгага
Карыгып жажынганыс» -
Анайда эки шонкор
Алтын-Саадакка комыдайт.
«Айланайыс, Алтын-Саадак, -
Анайда айулар айдышты, -
Алтын кылга түгисти
Кызыл жалбыш ол отло
Куйкалап олор өртөгөн.
Кынжылардан чечеле,
Кыйнап бисти огырткан.
Калыктан алган абакайын
Калык-жонунды керектебеген.
Кускун-Керге оморды
Карамабай олжолоткон.
Канча түмен малынды
Камчыладып айдаткан.
Караңуй түн кирерде,
Кара агаш аразына
Качып барган эдибис.
Кызыл тынын үзүлбей,
Качан бир жанып келген,
Көргөнисти көптөтпөй,
Куучындап берерге жүргенис».

Колго-бутка оролып,
Коштоныжып эки ийт
Кынзыжып, айдыжат:
«Айланайыс, Алтын-Саадак,
Алтайыңа амыр жандын,
Алкап турус сени бис.
Эжик бойдо жадар бисти
Ээн жерден келгендер
Эки күнге кыйнаган.
Азу тиштеристи сындырып,
Арка-мойнысты толгоп,
Ары өтсө, алты согор,
Бери өтсө, беш согор.
Бел-сыртыбыс балулу,
Буды-колыс бертиктү.
Көрбөөн жерден жет келген,
Көрөр бүдүжи жок баатырла
Калыктан көрүп алган эжин
Канча күнге жыргаган.
Кускун-кара атка минген
Кускун-Кер деп олжочыла
Кара-кер атка минип
Коштой жортуп барган эди.
Кажы алтайга барганын,
Калак, бис билбезис.
Калык-жонды болгожын
Камчызыла айдаган.
Кара-түмен малыңды
Кыйгыбыла сүргүлөп
Күнбадыш жаар баргылаган.
Анан арызын билбезис,
Арка-тууда жүрген эдис».
Эки түнөй шонкорын,
Эки өгүс айузын,
Эки казар тайгылын
Эркеледип, Алтын-Саадак
Эн учында эрмектенди:
«Кара-күрөң атка минген
Кара-Кула баатырды
Катап ойто турбазын деп,
Кату сөөгин жуу жеринде
Корым эдип чого салгам.

Кара-күрен ол адын
Ак-боро адым болзо
Анда база базып салган.
Куу онын ол сөөги
Кодуушка келбес турбайты.
Ак турлуда малымды,
Амыр жаткан жонымды
Адалу-уулду сүмеленип,
Айдуга апарган бу жүрбей.
Албаты-жонымды олјодон
Айрып мен албаанчам,
Ак-жарыкта амыр јок
Качан да мен јатпазым.
Көк жарыктын үстинде
Конок амыр конбозым,
Күн артык өткүрбезим.
Кускун-Кер баатырдын,
Каным тирү тужында,
Канын јерге агыспазам,
Кызыл тынын кыйбазам,
Күн жаркынду Алтайда
Кичинек те амыр жүрбезим.
Эки түнөй шонкорым,
Эки өгүс айуларым,
Эки казар ийттерим,
Ак өргөө јок то болзо,
Айылга бодоп ончогор
Алтайыма арттыгар.
Кулузын баскан јериме
Катап жажан өлөн өзөр.
Чалкан баскан тергеде
Чечек јайылар бир өйдө.
Башка јердин баатырына
Бойы багынган Ай-Тана,
Бурулу эмес ол болзо,
Бурылып келер айлына.
Албанла барган ол болзо,
Айланып јанар Алтайына».
Анайда Алтын-Саадак
Айдып турды иженип,
Ал-камык черүзин
Алдына кирип баштады.

Кускун-Керди истеелеп,
Куйун кептү жүре берди.
Салкын чылап, сыылай берди.
Турган жери артып калды,
Барган жери бадыш болды.
Түнде болзо түнөш жоктон,
Түште болзо амыраш жоктон
Жаш өлөндү жалаңла
Жараш манла баргылайт.
Көк чечекти көмө баспай,
Көнү манла көндүккилейт.
Калык барган кара жол
Капталга жетире казылтыр,
Мал барган узун жол
Мыкынга жетире тепселтир.
Кырлу, кырлу жерлерди
Канатту куштый өткүлейт.
Жабыс, жабыс жерлерди
Жалкын кептү баргылайт.
Узун жолды кыскартып
Улу баатыр барып жадат.
Кыска жолды чикелеп
Көнү мендеп жүргүлейт.
Ат тыныжы салкындый,
Агаш бажын жайкаалайт.
Алыптар тыныжы куйундый,
Анда күүлеп тургулайт.
Канча күнге өдөр жер
Канза тартымга өдүлет.
Күнге өдөр жер болзо,
Көгүске тыныш тынганча,
Кийин жанында арт калат.
Бир ле көрүп тургажын,
Бир учы көрүнбес,
Жалаң жаңыс куба чөл
Жайылып калган жадар болтыр.
Сай кумакту бу жерден
Сарбайып өлөң чыкпайтыр.
Куу кумакту ол жерден
Кулузын өлөң өспөйтир.
Көгөрип аккан талайы жок
Жалаң ачык жер болды,

Жалаң салкын согор эмтир.
Алтын-Саадак алып баатыр
Ат тискинин кайра тартып
Кийин жанын аярбайт,
Калапту канча черүзин
Кичинек те болзо амыратпайт.
Аттарда сооду жок,
Алыптарда амыралта жок,
Түн кирзе, бүрүнкийден сезип,
Таң жарыза, жарыктан билип,
Түндү-түштү баргылайт.
База ла бир көргөжин,
База өскө жер көрүнөт.
Боркыраган талайы
Балкаш жалаң ол эмтир.
Буулап чыккан изү буузы
Булут болуп тенериде
Бөлүктелип жүргөн эмтир.
Жабыстай учуп оны кечсе,
Жүс-кеберди жалкый согор.
Тынчу жаман жыдына
Тумчаланардан маат жок.
Корон-ачу буузына
Корондолордон кыйыш жок.
«Балкашбыла кайнаган
Бу талайды болгожын
Бийик үстиле өдөргө
Бар жок күчеерди
Бир де кысканбаар!» - деп,
Бир кижидий черүзине
Быжулап Алтын-Саадак
Бар-жок күүниле
Анда айткан ол турды.
Ал-камык черүзи
Айткан сөстөн эм чыкпай
Аттарынын тискинин
Арай өрө тартала,
Айланып, соруланып,
Агып жаткан талайды
Ак буу үстинче
Амыр кечип чыкпай кайтты.
Анаң ары Алтын-Саадак

Ак булутка артылбай,
Кара булутка каптырбай,
Көк тенери түбиле
Көргөн көзи чолмон кептү,
Тынган тыныжы шуурган кептү,
Тискинди болзо тен тудуп,
Ак-боро адын болзо
Анан ары бош салды.
Анча-мынча болбоды,
Ак булутка арай жетпеген
Арыскан жаар кара тайганын
Ак жалаңду кырына
Ак-борозын токтотты.
Турнабай болгон көзиле
Туу бажынан көргөжин,
Кара-Кула баатырдын
Коозолу журты көрүнөт.
Одындуда жоны болзо,
Онтоп турганы угулат.
Тергелүде калыгы
Тен кыйында болуптыр.
Одорлуда малы-кужы
Одоры жетпей кыймырайт.
Онгы жок тибиреп,
Онгоры-тескери манташкан
Ондо база жүрүптир.
Кара туунын эдегинде,
Кара талай жаказында
Кара чой эки өргөө
Көлөткөзи жер өткөн,
Карарып анда турдылар.
«Кускун кара атка минген
Кускун-Кер баатыр киж
Жирме жашка једип калтыр,
Јилинчиги тынып калтыр.
Јен шыманып кел тутса,
Јенү албаанча ол салбас.
Балтыры тынып калтыр,
Бир тутса божотпос эмтир.
Адазынан артык күчтү,
Адар да, тудар да.
Алаңзыйтан јаны јок,

Айландыра сананатан,
Эбиреде эптү шүүйтен
Эр бүткен кижиге эмтир.
Бүткүл бойыс барарга
База да жарабас неме эмтир.
Тастаракай бололо,
Турган онын өргөөсине
Тургуза ла једип барзаас,
Тын быжу ол болор» - деп,
Ак-боро ат болзо
Алтын-Саадак ээсине
Айдып турбай канайтты.
Ары-бери көргөлөктө,
Ак-боро андана согуп,
Арык, жаман жабага болды.
Саксактары сарбайып,
Таакылары каландап,
Көстөри оролонып,
Туйгактары уладап,
Кејири кыйкырап,
Ээри эскирип, чыкырап,
Кайыш јакшы колондоры
Колболу кыл колондор болды.
Алтын-Саадак баатыр
Айлана соккон бойынча
Тастаракай болуп кубулды.
Ал-камык черүзин
Алаканбыла јангый согуп,
Ат куйругынын чарагы эдип,
Таакылу жабаа куйругына
Таштап эмди јапшырды.
Саадак, үлдү, окторын
Солый-булгај соголо,
Јал эдип кубултала,
Јабаганын јалына
Јапшыра анда таштады.
Арыскан јаан кара тайгадан
Арык атту Тастаракай
Калбан-булбан бу эдип,
Капылдада јелдирип,
Капшай түжүп келедет.
Оо-боо јетпеди,

Одордо малды келип өтти.
Онтошкон улус ортозыла
Кара чой эки өргөөни
Көстөп келип жатпай кайтты.
Булутка бажы сапталган
Баштапкы кара өргөөгө
Бажында чачы жок,
Бапылдаган эрмек-сөстү
Тастаракай једип келди.
Каалга эжикти каруулдаган
Канча алып көргөжин,
Кулактары талбайган,
Көстөри јашкайактыган
Тастаракай једип келтир.
Туура тур деп турганча,
Туткалу эжикти ача тартып,
Терс-кара өргөө ичине
Түргөн кирип ол барат.
Тоо мында туйлагандый
Төжөк, јөөжө чачылыптыр.
Эпши јанында карган эмеген
Эрмек-куучыны көп әмтир:
«Акыр ла болзын, Ак-Бөкө,
Акыр ла болзын, Ай-Туулай,
Уул бала јок дејип,
Узак јажына чертенген.
Кыс бала јок дејип,
Кыска өйлөргө чертенген.
Калганчыда көрөр болзо,
Кара-Кула баатырды
Ак-Бөкөннн уулы
Алтын-Саадак баатыр
Алтайында артала,
Актуга өлтүрнп салтыр.
Онын учун Ак-Бөкө
От ајагында кынјыда
Ийт ордына болуп,
Иргеде отурганы тапту ол.
Кара-Кула каргыжыла,
Кызыл тыны үзүлгенче,
Кыйында ол јүрер» - дейле,
Кара-Куланын әмеени

Каргап-шилтеп түкүрөт.
Кирип келген Тастаракай
Көс учыла көрүп отурза,
Иргедө илжирме бажында
Ийтке бодолду карганак
Кынзып, онтоп отурат.
Эжиктин экинчи келтейинде
Эңчейген карган эмеген
Эдектери сүүртелип,
Эки тулуны чычайып,
Эки көзи жашкайактып,
Казан-айакла уружат.
Күп, аркыт ол быжат,
Аракы азып жүрөтөн эмтир,
Амыр билбей иштениптир.
Алтын-Саадак оморды
Алдында качан да көрбөгөн.
Ада дөзө, адазы эмес ошкош,
Эне дөзө, энези эмес ошкош.
Андый да болзо сурады:
«Айыл ичинде илжирмеде
Ак-Бөкө баатыр ба бу?
Аракы-чеген бу аскан
Ай-Туулай ба бу?»
«Эйе» деп жангыс сөслө
Ээ үй эмеген эм айтты.
Тастаракай бу лаптап
Ада-энезин аяктайт.
Одус жылга мынайда
Отурган, онтогон болбайсын.
Акыр ла деп Алтын-Саадак
Ач ичинде бир сананды:
«Слердин уулаар кайда не,
Сүрлү бүткен баатыр деп,
Сүрө ле угуп жүрөтөм» -
Тастаракай анайда
Кара-Куланын үйинен
Табыланып сурады.
«Уулым үйдө ол эмей.
Ай-Тана абакайы
Уул бала тапкан эди.
Ўргүлжиге ундылбас

Үч жылга той эткен.
Кускун-Кер удабас
Ак-Бөкө Алтайына
Алтын-Саадакты өлтүрерге
Амадузын бүдүрип барар» - деп,
Кара-Куланын эмеени
Маказырап ол айдат.
Мыны уккан Тастаракай
Мынайда ол айдат:
«Кускун-Кердин күчи
Кускун-кара адында деп,
Камык онын жонынан
Күнүн сайын угадым.
Алтын-Саадак оны укса,
Адын озо өлтүрер болор.
Албатыда андый табыш
Азыйдан бери угулат» - деп,
Тастаракай айдып отурат.
Килеп турган кижиге болуп
Куучындап эм отурат.
«Ээ, Тастаракай,
Элдин эмди айтканын
Эки кулакка не алар.
Кускун-Кердин өлбөс тыны
Кускун-кара адынан
Кабайдагы уулынын
Колтыгынын алдында
Кичинек бесте салынган.
Калык оны кайдан билзин,
Эл оны кайдан сессин?
Түүк, карган менин тилимди,
Тегин жерге айда салдым.
Тенегимди канайдайын.
Ак-Бөкө баатырдын
Ай-кулагын угулбас эдип,
Түлөйлөдүп салган эмей,
Эмегинин кулактары
Эрмек-сөсти база да
Жетире укпас ол эди».
«Нени слер айттыгар? - деп,
Тастаракай карганактан,
Онын сөзүн укпаан болуп,

Аамайтып сурады.
«А нени сен сураган?» - деп,
Кара-Куланын эмеени
Кайра база сурады.
«Кускун-Кердин өлбөс тыны
Кускун-Кара адында ба деп,
Калык-јон айтканыла
Чын ба деп сураган эдим» - деп,
Тастаракай унчукты.
«Эйе, эйе, Тастаракай,
Элдин айтканы чын болор» - деп,
Карган эмеген эрмектенди.
Эмеш-умаш отурала,
Эжикке чыгып алтам деп,
Тастаракай күлүк ол болзо,
Отурган јерден тура жүгүрип,
Чыга бербей канайтты.
Кара-Куланын эмегени
Каргандарла уружып,
Кара өргөө ичинде артты..
Эжиктен чыккан Тастаракай
Экинчи кара өргөөнин
Эжигине једип келди.
Каруулчыктар ай-уй деп,
Көк јиткеден туткалакта,
Каалгалу эжикти
Калт этире кийнинен јаап,
Кире берген ол турды.
От айагына отура түшти,
Ончозын шиндеп көрүп ийди.
Көбөн ширдек үстинде
Көмүрдий кара чырайлу,
Конжык јаан тумчукту,
Карыш кире кабакту,
Јаан талазак оборлу,
Јалан ошкош јаакту,
Јалтыраган јаан көстү
Кускун-Кер отурды.
Кирип келген Тастаракайга
Кылчас эдип ол көрди.
Кыныс эдип унчукпады.
Казылу эттен јип отурды,

Короюннот ичип отурды,
Эпши жанында Ай-Тана
Энчейип балазын эмизет.
Эжиктен кирген Тастаракайга
Эзен де деп айтпады.
Эки жараш шаңкызы
Эки жарынга согулат.
Эрине болзо эрке көрөт.
Эриндери энир күндий
Кызарганы ол ло бойы.
Качарынын кызылы
Кан чачылгандый ла бойы,
Көскө көрүмжилү ол эмтир.
«Кайдан келген, Тастаракай?
Кандый керектү жүргенин айт!
Калбайган эрдинди көрөргө
Коркышту жескимчилү эмтир.
Тегиндү жүрген бе?
Тегенектү келген бе?
Түрген айт, Тастаракай!» - деп,
Кускун-Кер сурады.
Тиштери тарсылдап,
Тили туктурылып,
Чилекейи чачылып,
Чике көрүп, Тастаракайдын
Айткан сөзи мындый болды:
«Кара өргөөгө киреле,
Курсак берзе, жиирге келдим.
Кускун-Керге жолыгып,
Куучын айдарга жүрген эдим».
Кускун-Кер мыны угуп,
Куу сөөктөн чачып берет.
«Куучынын айт» - деп,
Кездеде айдып отурат.
«Куу сөөкти бу жиирге
Кускун-Керге киргем бе мен?» - деп,
Тастаракай чечен айдала,
Таштап ийди куу сөөкти.
Кускун-Кер ачынып,
Кара табак ичинен
Челдү сөөк табала,
Челип берди айылчыга.

«Не келгенинди айт» - деп,
Некей берди тургуза ла.
«Челдү сөөкти челдеерге
Чек жаман кижиге эмезим.
Айылга кирген кижиге
Амтанду аш салатан эмей.
Аргазы жок Кускун-Кер
Ажы жок жүрген жүрбей» -
Анайда Тастаракай
Айдып салып отурды.
Ай-Тана абакай
Алан кайкап ачынат:
«Алтын кептү алыштар
Анайда кезе айтпаган.
Арказында тоны жок,
Аргазы жок Тастаракай
Арт-учында үндү болуп,
Анайда өчөөр бу туру» - деп,
Ала көзи кандалат,
Ары болуп Кускун-Керге
Ачык-жарык ол көрөт.
Бери көрүп Тастаракайга
«Бери не келген?» - деп ачынат.
«Бери бачымдап келгеним
Бого ло айдып берейин -
Тастаракай айдып отурды.-
Алтын-Саадак ла Кара-Кула
Алтан жылга жуулажарда,
Алтын-Саадактын абакайы
Ай-Тана эрин сакыбай
Азып, жүүлип ол жүрген
Кускун-Кер деп тенекке
Кача берген деп жоноор
Канча жылга айдып келеет.
Алтын-Саадак албатызын,
Ал-камык малы-кужын
Айрып аларга келер деп,
Албаты-жон айдыжат».
Тастаракайдын бу сөзине
Кускун-Кер тын ачынат,
Кара көзине кан чачылат.
«Кедери чык!» - деп атыйланат.

Ай-Тана абакай
Арай ыйлабай айдат:
«Алтын-Саадак баатыр ба ол?
Одус жылга журтайла,
Ойноп шулурар балазы жок,
Оңкойо карыза, ордына артар
Омок онын уулы жок,
Кижее берер кызы жок,
Кара бажы када берзе,
Калык-жонын кем баштаар?
Канча малын кем көрөр?» -
Анайда Ай-Тана айдып,
Кабайда балазын жайкайт.
«Э-э, эртен-бүгүн
Эски эреер једип келзе,
Эмди слер канайдараар?» - деп,
Эрди болзо калбайып,
Тастаракай сурап энчикпейт.
«Алтын-Саадак келгежин,
Ады болзо, јал јастанар,
Акту бойы јен јастанар,
Кускун-Керден кызыл тыны
Күн өткөлөктө үзүлер.
Акту бойыма не болзын,
Азырап отурган балам бар,
Адазы ордына ол артар,
Энези учун эл башкараар,
Јуртаган јурт ээн калбас,
Јүретен јүрүм тегин өчпөс,
Санаа једерде сала бергем,
Күүн једерде јүре бергем.
Кускун-Кер бу баатыр
Карыганча эжим болор.
Алтын-Саадак ол келзе,
Анайда ла айдарым» - деп,
Ай-Тана каругу јоктон
Айдып ол отурбайты.
«Уктын ба, Тастаракай?
Угын жок, Тастаракай!
Эмди бажынды кезеле,
Эки будына саларым.
Эки будынды кезеле,

Эмди бажына саларым» - деп,
Кускун-Кер тура жүгүрип,
Курч үлдүзүн ала койды.
Кезе чабардын бери жанында
Тастаракай эжик жаар
Талтас-мултас жүгүрди.
Кускун-Кер кийнинен
Каны кадып сүрүшти.
Кара өргөөни айландыра
Канча катап айланды.
Кенетийин Тастаракай
Кускун-Кер баатырдын
Алдына тура бербей кайтты.
Алтын-Саадак бу бойы
Кеберин алып тура түшти.
Таакылу ады болзо
Турган жерине жада түшти.
Ак-боро ат болуп
Алтын-Саадак жанына
Акту бойы тура түшти.
Алтын-Саадак бачымдап,
Ак-боронун куйругынан
Бир кылды жула тартып,
Ары-бери жайкай сокты,
Алтан күнге тоолоп болбос
Ал-камык черүзи
Анда болзо тура түшти.
Жайылып турган ак жалдан
Жаңыс кылды жула тартты.
Солый-булгай согордо,
Саадак, үлдү, окторы
Черүзине тудулды.
«Ээ, Ак-Бөкөнүн уулы
Эмди бойы келген турбай.
Эр адамды өлтүрип,
Эремжиген сен ийт.
Алып болгон адамды
Алтайында өлтүрип,
Амтажыйла, бу меге
Акту бойун өлтүртерге
Алтайыма келген турун!
Чирик төгөш жыктым деп,

Чимиригин агып сананган.
Карган кижн өлтүрнп,
Кара канын сен ичкен.
Кара бажынды кезеле,
Карбайган будына саларым.
Кара балкаш јннннгдн
Кара куртка јнднрернм!» - деп,
Кускун-Кер кыйгырып,
Кара-болот үлдүзн
Кара чой өргөбзнне
Канча катап кайрай сокты.
Алтын-Саадак ачынып,
Айткан сөзн мындый болды:
«Көп эрмектн айдарга
Копчы кадыт па сен?
Көжөйгөн көк өкпөлү
Көксннгдн үйттей адарым!
Көрүннп жүрген өзөктү
Көксннгнен күн чалыдарым.
Армакчыдый бу чичке
Арканды јрта адарым.
Алан ачык арканнан
Айды болзо чалыдарым!»
Алмыс мистү үлдүзн
Ан тере кынынан
Анда ушта ол согуп,
Айга-күнге јаңыды.
Калып келнп чабышты.
Канырт-күнүрт табыжы
Канча алтайга торгылды.
Јзырт-мызырт табыжы
Јетен каанга угулды.
Алты күн деп чабышканы,
Алтан јылдан ажа бертнр.
Јетн күн деп согушканы
Јетен јылга једнп калтыр.
Алмыс мистү үлдүлери
Арзайыжып мокоортыр.
Арт-учында сынгылап,
Акта эмдн чачылыптыр.
Тыштанышты бу билбей,
Тудужа бербей канайтты.

Жарыннан алыжарда,
Жалбак эттери үзүлет.
Төштөн тудуп силкижерде,
Тудамнан эттер чачылат.
Бу ла өйдө Кара-Куланын
Калжу карган эмеени
Кыңжыда Ак-Бөкөни
Кайчыла сайып өлтүрерге
Калаптанып турган эмтир.
Ак-боро ат оны
Алын колло алты чапчыды.
Кийин будыла канча тепти.
Кабортодон үзүлип,
Карган абакай анда өлди.
Ак-Бөкө лө Ай-Туулай
Алан кайкап анда турат.
Кускун-Кердин кускун-каразы
Ак-бородон жайымдала берип,
Ай-Тананы балазыла
Апарып сугарга ол мендейт.
Алтын-Саадактын ак-борозы
Билбести билип ийген,
Сеспести сезип салып,
Кускун-карала согужа берди.
Тебижип жүрген жерлеринде
Тенис, көлдөр арт калат.
Көгүс, мойнынан тиштешсе,
Көнөктөн кандары төгүлет.
Карын-аркадан тиштешсе,
Казаннан кандары шаркырайт.
Калганчыда кускун-кара ат
Кабыргазы кабырылып,
Омыртказы омырылып,
Ак-борого өлтүрткен
Ак жалаңда алтан куртка,
Жер үстинин жетен куртына
Жем болуп жада калды.
Алтын-Саадак баатырдын
Какай укту кезерлери,
Сыгын сөөктү жуучылдары,
Булан укту баатырлары,
Бөрү укту алыштары

Кускун-Кер баатырдын
Канча түмен черүзин
Кырза, кырылып түгенбейт,
Өлтүрзе, өлгөни билдирбейт.
Эки баатыр болгожын,
Эңгейижиپ согужат.
Эптей баскан жерлери
Эжилип, быркырап ол турат.
Кадай тепкен жерлери
Кажат-жардый ол артат.
Тууга-кырга басканда,
Туулар туура чарчалат.
Талай-көлгө басканда,
Тамчы болуп чачылат.
Көк өлөңдү көк жалаң
Көрөри жок куу калат.
Жаш өлөңдү жажыл чөл
Жаражы жок сай калат.
Жалым таштар жызырап,
Жалкын түшкендий оодылат.
Күлер туулар күзүрөп,
Күкүрт түшкендий күлделет.
Аңы-кужы кыймыраган
Арыскан туулар ээн калат.
Кужы-курты түймеген
Кулузын-жыраа тым калат.
Эки баатыр тыныжынан
Эжилип туман чөйилет.
Бел-сырттын сызынан
Буркурап туман жайылат.
Андый да болзо Алтын-Саадак
Алкы күчин ычкынбай,
Амадап туткан өштүни
Капчал жерге капсай тудат,
Келижер жерге кептей базат,
Алтын-Саадак ла Кускун-Кер
Ала койып тудушканча,
Алтан-жетен жыл өдүптир.
Селт эдип согуш токтоордо,
Алтын-Саадак ай жаазын
Ала койып, канду кастагын
Кускун-Кердин көксине

Уулай тудуп ол адат.
Кööжөйгөн көк өкпөлү
Көкси онын үйттеле берет.
Күннин күмүш ол чогы
Үйт ажыра чалыды.
Армакчыдый бу чичке
Арказын ырта ол адат.
Алан ачык арказынан
Айдын алтын ол чогы
Арка ажыра чалыды.
Андый да болзо Кускун-Кер
Алтын-Саадак алдына
Аргазы чыгып жыгылбады.
Аң чылап огырып,
Алтын-Саадак баатырла
Анда казыр тудужа берди.
Анайтканнын соңында
Алтын-Саадактын ак-борозы
Айландыра көрүп турза,
Ай-Тана абакай балазын
Кара какай балазы эдип
Кара какай балдарына кожот.
Сол колынын чычакайын
Саламга бодоп кезе чабат.
Балтыры кежик бала эдип
Балам, балам деп эркелейт.
Кара чой кабайга
Капшай салып ол жайкайт.
Андый сүмени билеле,
Ак-боро аткан октый
Ак айастан шунуп түшти.
Кара какайдын кичү балазын
Кабыра чайнап, быкырып ийди.
Сөөгинен сөөк артпады,
Сеги жок жоголып калды.
Кара какай бир балазы
Канайып капшай жоголды деп,
Кускун-Кердин эмеени
Качан ок билип ийди,
Көңкөрө жадып ыйлай берди.
Кенетийин Кускун-Кер,
Кускун чылап, курк этти.

Какпы ошкош колдоры
Күчи чыгып бождоы.
Каап тудары астады,
Калай тудары көптөди.
Алтын-Саадактын ак-борозы
Акту тынга жеткен деп,
Селт эдип сезинди,
Семтес эдип чочыды.
Өзөр жаш токтоды,
Өлөр тын жууктады деп,
Арт-учында Кускун-Кер
Аланзу жоктон билип ийди.
Ал-санаазы булгалышты,
Айланып, таралжып баштады.
«Тогузон жыл тудужып
Туза сеге жетти бе?!» - деп,
Алтын-Саадак айдала,
Арыган күчи анда кирип,
Түгенген чагы кожулып,
Кускун-Керди күчтү колло
Бир темденип тизеге көдүрди,
Эки темденип курлаага жетирди,
Үч темденип кол бажына
Көдүрип алып чыкпай кайтты.
Кускун-Кер тепкиленет,
Кежиринде кей киркирейт.
Алтын-Саадак аыктанат:
Айландыра бүдүн туулар жок.
Арт-учында жылым кайаны
Анда лаптап көрүп алды.
Аргазы чыккан Кускун-Керди
Арта ого экелип чачты.
Жалбак кайага жарс этти,
Жалкын оды жалбырт этти.
Козыр таш козырай берди,
Корым сайы көчкөлөй берди.
Кускун-Кердин кара каны
Кара жерге тамчы да болбоды.
Кызыл тыны кыйылды,
Кылайып сөөги де артпады.
Кайа-ташка сайалды.
Үргүлжиге турбас эдип,

Ўзўт тыны кирбес эдип,
Алтын-Саадак баатыр
Анайда оштўзин јендеп салды.
Алтын-Саадак баатырдын
Какай укту кезерлери,
Сыгын сөөктў жуучылдары,
Булан укту баатырлары,
Бөрў укту алыптары
Кускун-Кер баатырдын
Канча түмен черўзин
Канза танкы тартылгалакта
Јергелей чаап јетен муннағ,
Тўргендей чаап тогузон муннағ
Оо-боо бу јетирбей
Ончозын кыра сабадылар.
Кара ағаштый кал черў
Кара јерге сек болды.
Куучынга кирген бойлары
Каткыга тўжўп кырылды.
Алтын-Саадак баатырдын
Арыган сыны серий тўшти,
Ачыган эди јазыла берди.
Ак талайга јўзин јунды,
Алдыгы эдегиле арчынды,
Алаканын уужанды.
Ак-борозына чек минип,
Кускун-Кердин өргөөзине
Корголјын октый учуп келди.
Каалгалу эжикти
Кайра ачып эм көрди.
Иргедеги эки карган
Илјирмелери кыјыражып,
Кејирлери кыйкыражып,
Колдорын өрө көдүрип,
Калактажып, бажырат:
«Калак-кокий, јаан баатыр!
Кўндў јердин кўчтўзи!
Калык баатыр артыгы!
Карган бисти арттырба,
Кулга келген јонынгла
Кожо апарзан кайдадын.
Кол чўйип курсак сурабазыс,

Какпы ошкош колдоры
Күчи чыгып божоды.
Каап тудары астады,
Калай тудары көптөди.
Алтын-Саадактын ак-борозы
Акту тынга жеткеи деп,
Селт эдип сезинди,
Семтес эдип чочыды.
Өзөр жаш токтоды,
Өлөр тын жууктады деп,
Арт-учында Кускун-Кер
Аланзу жоктон билип ийди.
Ал-санаазы булгалышты,
Айланып, таралжып баштады.
«Тогузон жыл тудужып
Туза сеге жетти бе?!» - деп,
Алтын-Саадак айдала,
Арыган күчи анда кирип,
Түгенген чагы кожулып,
Кускун-Керди күчтү колло
Бир темденип тизеге көдүрди,
Эки темденип курлаага жетирди,
Үч темденип кол бажына
Көдүрип алып чыкпай кайтты.
Кускун-Кер тепкиленет,
Кежиринде кей киркирейт.
Алтын-Саадак аыктанат:
Айландыра бүдүн туулар жок.
Арт-учында жылым кайаны
Анда лаптап көрүп алды.
Аргазы чыккан Кускун-Керди
Арта ого экелип чачты.
Жалбак кайага жарс этти,
Жалкын оды жалбырт этти.
Козыр таш козырай берди,
Корым сайы көчкөлөй берди.
Кускун-Кердин кара каны
Кара жерге тамчы да болбоды.
Кызыл тыны кыйылды,
Кылайып сөөги де артпады.
Кайа-ташка сайалды.
Үргүлжиге турбас эдип,

Ўзўт тыны кирбес эдип,
Алтын-Саадак баатыр
Анайда оштўзин јендеп салды.
Алтын-Саадак баатырдын
Какай укту кезерлери,
Сыгын сөөктў жуучылдары,
Булан укту баатырлары,
Бөрў укту алыптары
Кускун-Кер баатырдын
Канча тўмен черўзин
Канза танкы тартылгалакта
Јергелей чаап јетен муннағ,
Тўргендей чаап тогузон муннағ
Оо-боо бу јетирбей
Ончозын кыра сабадылар.
Кара ағаштый кал черў
Кара јерге сек болды.
Куучынга кирген бойлары
Каткыга тўжўп кырылды.
Алтын-Саадак баатырдын
Арыган сыны серий тўшти,
Ачыган эди јазыла берди.
Ак талайга јўзин јунды,
Алдыгы эдегиле арчынды,
Алаканын уужанды.
Ак-борозына чек минип,
Кускун-Кердин өргөөзине
Корголјын октый учуп келди.
Каалгалу эжикти
Кайра ачып эм кўрди.
Иргедеги эки карган
Илјирмелери кыјыражып,
Кејирлери кыйкыражып,
Колдорын өрө кўдўрип,
Калактажып, бажырат:
«Калак-кокий, јаан баатыр!
Кўндў јердин кўчтўзи!
Калык баатыр артыгы!
Карган бисти арттырба,
Кулга келген јонынла
Кожо апарзан кайдадын.
Кол чўйип курсак сурабазыс,

Кол кўчисле жадарыс.
Кылайган тизе көргүзип,
Кеп-кийим сурабазыс.
Жаңыс ла кўндү Алтайга
Жаба бисти апар» - дешти.
«Азыраган адам Ак-Бөкө,
Эмискен энем Ай-Туулай,
Канайып жаңыс уулаарды
Карыганча таныбайдаар?» -
Алтын-Саадак анайда
Ада-энезине айдала,
Темир илжирме кижендерди
Тургуза ла үзе тартты.
Карган ада-энезин
Кабыра тудуп окшоды.
«Таныбай эмди турганысты
Тындап кийнинде угарын.
Тонодып, айдадып жүргенисти
Тоолоп берзеес, билерин» - деп,
Ада-энези айдышты.
Анайткан соңында уулы
Айдуда жүрген жылкыдан
Ак-бороны тудуп,
Адазын миндирди.
Ак-сурды ээртеп, чүмдеп,
Ак-Туулай энезин миндирди.
«Ак малды айдап алып,
Албаты-жонды баштап алып,
Алтайыска жаңыгар» - деп,
Алтын-Саадак айдып турды.
Оо-боо жетпеди,
Озогы үйи Ай-Тана
Алтын-Саадак алдына
Айлык жерден айбас эдип
Једип келип, јайнай берди:
«Јуртабаза да јуртагаиыс,
Јурук төжөгис бир болгон.
Јатпаза да јатканыс,
Јарыткыш одыс бир күйген.
Кадыт кижи чачы узун,
Как бажында санаазы кыска.
Берген сөсти бүдүрбей,

Булгалып, сеге килебей,
Өскө журтка албанла
Өлбөскө келгенимди ташта».
Алтын-Саадак баатырдын
Айткан сөзи кату болды:
«Айыл-журтты сакыыр деп,
Албатыдан талдап алгам.
Күлдү отты өчүрбезин деп,
Калык-жонноң көрүп алгам.
Канду жуу келерде,
Кача бердин күч өйдө.
Кускун-Керден бала таап
Кааныркап отурган жогын ба!
Алтын-Саадакты жамандап,
Айткылап жүрген, ундыдын ба!
Эш болуп эпши жанында
Эмди сен отурып болбозын.
Канду жуу жериме кирзе,
Катап мени садарын!»
Анайда айдып, Алтын-Саадак
Ай-Тананы ат камчыла
Аланзыбай алты сокты,
Жымжабай жети сокты,
Санааркабай сегис сокты,
Токтодынбай тогус сокты.
Ол до ас дейле,
Он катап орой сокты,
Үлүүнди ал дейле,
Үлтүреде сабап ийди.
Тынын чыгара сабайла,
Турган тууны ажыра чачты.
Турган изи бар болды,
Турган бойы жок болды.
Алтын-Саадак баатыр
Ак-борозына мине сокты.
Кускун-Кердин журтын,
Кулга жүрген ончо жонун,
Кыймыраган бу малын
Кичинек те кыйык көрбөй,
Кынырт эдип унчукпай,
Жаткан жерге жатсын деп,
Жаман каршу сананбай,

Јеринде ле арттырды.
Айлу-күндү Алтайын көстөп,
Ада-энезине једижер деп,
Аткан октый јанып ийди.
Анча-мынча болбоды,
Алтан тайга ажып ийди,
Алтан талай кечип келди.
Ак-боро ат болзо,
Бир ондонып көргөжин,
Байагы ла Ай-Тана
Ак-борого учкашкан,
Алты башка санаалу
Келип јаткан бу болтыр.
Мыны билген Ак-Боро
Манын эмди токтотты.
Алын колун алынбай,
Кийин будын тартынбай,
Кайчы кулагын кымынбай,
Кыл куйругын шыйманбай,
Казык кептү тура түшти.
«Күч јеткенче болушту,
Кайран адым, не болды?» - деп,
Энилип келип адынан
Эр баатыр эм сурады.
«Ұлтүреде сабаган үйин
Ұч башка санаалу
Сеге једижип учкажарда,
Сеспей канайып келедирин?»
Ак-Боро анайда айдала,
Ары-бери силкинди.
Ай-Тана абакай
Аттан јерге кел түшти.
Алтын-Саадак бу баатыр
Ачынбас бойы ачынды,
Ак болот үлдүзин
Аң тере кынынан
Ушта тартып талайды.
«Акыр, акыр - деп,
Ак-Боро айткан турды. -
Абакайынды өлтүрип,
Ада чакка мак болбос.
Ұйинди өлтүре чыбыктап,

Ўргўлжиге адын чыкпас.
Агару бойын агару бол,
Ак-боро адына ижен». .
Анайда айткан Ак-Боро
Ай-Тана абакайды
Алын колло алты чапчыды,
Кийин будыла кайра тепти.
Калбакка келбес каны жок,
Колго келбес эди жок эдип,
Канча бар кўчиле
Ўлтўреде чапчыйла,
Ўрўстелте тебеле,
Ак-Боро айдып турды:
«Ай-Тана акту сеге
Айаганча эш болорго сананбаган.
Акту тынына једерге амадаган.
Беленче ълбѡс тынду бўткен,
Бек тыны тѡбѡзинде тўк болуп ѡскѡн.
Ада-энеден анайда бўткен,
Аланзыбай јуртаарга келген.
Азыраган балабыс жок деп
Арт-учында ачыныптыр.
Јуулап келген Кускун-Керге
Јенил санаалу багыныптыр.
Казыр ѡштўни јенеринде,
Катап јуртаарга санаптыр.
Кийининген келген эмеениге
Килебеенин јакшы эмтир.
Эмди сен оморды
Эленчикке јенип салдын,
Эригер сенин јанын жок,
Эрмек эдер учурын жок.
Алтын-Саадак адын болзо,
Алты катап сыймады.
«Амыр јўрзем канадым,
Јууда јўрзем болушчым» - деди.
Онон ары омор экў,
От чылап јалбырт эдип,
Турган јерден учуп чыкты.
Тўнде болзо уйку жоктон,
Тўште дезе амыр жоктон
Алтайын кѡстѡп јандылар.

Жаан чөлди болгожын,
Жалкын кептү өдөдилер.
Саат-маат баргажын,
Санаазы жарый түштилер.
Ак тайганын бажына
Једип келген турдылар.
Ак ајастын алдында
Ары-бери бүр јайылган
Алтан алты олбыкту
Ак теректин төзине
Амыраарга тура түштилер.
Аттын болзо ээрин алып,
Амырай берди Алтын-Саадак.
Алты анды адала,
Алты тишке тиштеди.
Ары-бери андандырып,
Тыштында күйүги јок,
Ичинде чийи јок эдип
Быжырып эмди јип алды,
Аржан суудан ичип алды,
Арыган сыны сериди.
Анду-кушту тууларын
Алкышту эмди ајыктайт.
Шибее болгон тайгазына
Шымыранып, быян ајдат:
«Ададый алкышту,
Энедий эркелү.
Ада болгон ада шибеем,
Эне болгон эне шибеем,
Кара-Кулала соғужарымда,
Јыгыларга сен бербей,
Јарын-колго күч кошкон,
Көгүс-бутка чак берген.
Ада-чакка алкыш сеге,
Эне үйеге быян сеге».
Андап-куштап јүретен
Алтын јаан тайгазын
Арчынбыла аластап ийди.
Јети јаан ыйыгын
Јенил алкап үрүстеди.
Алтай үстинде алтан каан
Андап ого келбейтен.

Јер үстинде јетен каан
Јерине јууктап јүрбейтен.
Эне болгон Алтайынын
Эки алтын сыргазындый
Эжик одош ыраагында
Эки сүмер туузы анда
Эжерлешкен турбай кайтты.
Ай чыкса, айдан көлөткө албас,
Күн чыкса, күннен көлөткө албас
Эки түней бу сүмери
Эне Алтайга чүм болды.
Шибее болгон тайгазы
Шынырт эдип, токтой берди.
Куйак болгон туулары
Күзүрт эдип, тымып калды.
Алтын-Саадак ак-бороны
Арташ ээрле ээртеп ийди.
Айлы-јуртын эмди көстөп,
Аткан октый учуп ийди.
Мал турар јеринде
Мандык өлөн чыгып калтыр.
Уйлар јүрер бүктерде
Узун өлөн јайылыптыр.
Кулузын-јыраа бүр алынып,
Кебине ойто тур калтыр.
Баргаа-чалкан јоголып,
Бастыра чечек јайылтыр.
Олјодон јанган ончо јон
Ондоп болбос јыргалда туру.
Јайнудан јанган көп калык
Јаан ойын-јыргалда эмтир.
Алтын-Саадак келди деп,
Алтан јүзүн эли сүүнди.
Сеге туткан өргөө деп,
Сүрлү јараш өргөөгө
Он јанынан он кижиги,
Сол јанынан сегис кижиги
Колтыктап оны кийдирди.
Ак сагалы курлаа јеткен,
Јаак сагалы јарын ашкан
Ак-Бөкө адазы,
Ай-Туулай энези

Алтын-Саадак уулына
Айдары жок сүүнгилейт,
Ортозына отургызып,
Оморкожып айдыжат:
«Кара-Кула, карыырыста,
Кенертен биске табарган.
Кызыл эттен жаңы чыккан
Көөркий сени бис экү
Эжикке одош эки ыйыкка
Эбин таап жажырганыс.
Өлбөй артса, өзөр деп,
Өскө жерде иженгенис.
Ундыбай жүрзе, келер деп,
Уйку билбей бүткенис.
Эжик одоштой эки ыйык
Эскиде эне-адабыс болгон.
Кара-Жутпа жуулаарда,
Арайдай айдудан айрылып,
Олжодон озор ойлоп,
Онойдо туулар болуп калган.
Адагнын адазы Ак-Көбөн,
Эненнин энези Ай-Чечек
Энчиликке эки туу болды,
Эптү жакшы коштой туру.
Кара-Жутпа озорды
Күчи једип оот болбогон.
Канча түмен черүзи
Калас анда кырылган.
Не дезе, озор экүнин
Кожо соккон жүрегиин
Күйүп чыккан жалбыжы,
Коскорылып чарчаган косторы
Килемји јоктон озорды
Күйдүрип, өртөп туратан.
Эмди де озордын жүреги
Эригиш јоктон кожо согот.
Шыгырт эдип унчукканы
Шыркырап чыккан от болот.
Онын да учун бис сени
Озорго апарып жажырганыс.
Эмди сен чыдадын,
Эне-аданды јайымдадын,

Эл-јонынды бурыдын,
Эл адаанын сен алдын.
Эмди сен кожо јырга,
Эригип бого отурба.
Элдин-јоннын ортозына
Эбире базып јаңарла».
Ада-энезинин айтканыла
Алтын-Саадак өргөөдөн чыкты.
Албатыны алты айланды,
Јонды јети эбирди.
Кожон, комыс чөйилет,
Карган-тижен чөөчөйлөйт.
Јиит улус јарыш, күреш,
Јүзүн маргаан эткен жүрет.
Тебек тееп ойноолойт,
Тегин отурганы көрүлбейт.
Анайып көрүп жүргенче,
Албатынын ортозынан
Ак сагалы кажыкка јеткен,
Јаак сагалы сыранак өткөн,
Көзи болзо сыкыйган,
Куучыны эмди кыйкыраган,
Он колында тайакту,
Сол колында топшуурлу
Карган өрөкөн удура чыкты.
«О-о, уулым, Алтын-Саадак!
Омок-сеген баатырак!
Балтырын кежик тужында,
Балтырган үзүп азырагам.
Мени билбес јажында
Мокчий үзүп тойгыскам.
Албанга барган калыкты
Аргадаар күч алынзын деп,
Алтайдын аржан суузын
Артыгынча ичирткем.
Баатыр күчтү болзын деп,
Бастыра туудан күч сурагам.
Берген күчти балтырына,
Богоно сөөк кабыргага
Бычулап мен салган эдим.
Алтын-Саадак деп атты
Ол тушта сеге бергем.

Арыырын билбес ак-бороны
Минзин деп сыйлагам.
Эр жажыга жеделе,
Элден кижиге алган эдинг,
Эрмеги тирүү эмегенле
Эриги жок журтаган эдинг.
Олжого барган ончо жонунды,
Айдуга барган ада-эненди
Алтайыга ойто жандырды,
Ады чыккан баатыр болды.
Кыйылып тынын үзүлбезин,
Кызыл канын төгүлбезин» -
Карган өрөкөн анайда
Көгүстен айтты баатырга.
«Алкыжыс слерге жетсин,
Ак өргөөмө киригер.
Аш жакшызын амзагар,
Кеп өндүзүн кийигер,
Жөөжөдөн алыгар,
Жүс жашты жазагар» - деп,
Алтын-Саадак күүнзеди.
Калык-жонун жыргалына
Катап ла ол бирикти,
Жуук салза одус жыл,
Узак дезе бежен жыл,
Оо-боо жетпеди,
Жыргал-ойун токтоды,
Жангылап улус таркады.
Бир күн Алтын-Саадак
Бүрүңкүй бүдүмдү отуларда,
Билбес жерден адазы билип,
Сеспес жерден энези сезип,
Не керек кунуктын дешти.
«Жангыскан жөн жастанарга
Жаан кунукчул ол эмитир.
Жүрүмдө жаба жадарга
Жангыдан кижиге алатам» - деп,
Алтын-Саадак бу баатыр
Ада-энезине айдып берди.
Тогузон жашка жеткилеген,
Тын-күчү чыккылаган
Ак-Бөкө лө Ай-Туулай

Бир үнле айдышты:
 «Журтаза да сен журтаарын,
 Жүрзе де сен жүрерин.
 Кандый кижиге аларын,
 Калак-кокый, бойун бил».
 «Айтканаарга алкыш! - деп,
 Алтын-Саадак айда салды. -
 Алтай үсти калын жонду,
 Алгадый кижиге канай чыкпас.
 Жердин үсти элбек жонду,
 Журтагадый кижиге табылбас» -
 Анайда баатыр айдала,
 Ак ширдекке жадала,
 Амырап уйуктай бербей кайтты.
 Карамтыгып уйуктайла,
 Кайкамчылу түш көрди.
 Канча тайга ары жанында
 Кан-Буудай каан журтаптыр.
 Эки кызын тойлоп салтыр.
 Эң кичинеги - үчинчизин
 Элдин эң артык баатырына
 Эмди берерге ыргап жатты.
 Алты баатыр алар дежиң,
 Алты маргаанда туруштыр.
 Алтылазы маргаанды
 Алып болбой жүргөн болтыр.
 Кан-Буудай каан эмди
 Калганчы мөрөй жарлаптыр:
 «Бай-Ару деп кызымды
 Бай-чоокырына миндир жадым.
 Алтайды алты айландыра,
 Жердин үстин жети эбиге
 Токтоду жоктоң мантатсын.
 Жедип туткан кижинин
 Журтына барар балам болзын,
 Таңдакталып таң атса,
 Табышты мен эдерим» - деди.
 Мызылдаган өргөозине
 Мыкын тайанып кире берди.
 Алтын-Саадак бу баатыр
 Ак ширдектин үстинен

Атпас эдип ойгонып келди.
Алтын үйген ала койды,
Арташ ээрге согуп ийди.
Алтан жүзүн эм өлөндү
Ак айаннан ак-борозы
Аткан октый учуп ийди.
Ат чакыга тура түшти.
Алты өлү токымды
Алтын-Саадак жайа тудуп,
Ат белине арта салды.
Арташ туудый алтын ээрди
Көбөн токым үстине салды.
Канча кат колондорын
Капшай түрген тартып турды.
Кийин жаар жыгылбаска
Көндүргезин чыт тартат.
Көнкөрө төмөн ашпаска
Куйушканды бек салат.
Үч кат үзенгизине
Үч темденип тееп ийет.
Ак-бороны минеле,
Ада-энезиле эзендежеле,
Албаты-жонды алты эбирип,
Ак малын алты айланып,
Амыр турган туру дейле,
Ары болуп элес этти.
Арткан изи мында жатты,
Барган жери билдирбеди.
Албатызы кайкап артты,
Ак малы селт этти.
Ак-боро ат болзо,
Алын колы бијелеп,
Кийин буды казалап,
Коо чүмдү барадат.
Ак-боронын женижине
Айакта суу чайбалбаадый,
Алтын-Саадак кожоңыла
Ай-күн ашпаадый,
Алты жүзүн жаңыланат,
Айландыра јер тындаалайт.
Казаладып барганда,
Кырлар күүлеп арт калат.

Чөйө желдирип мантатканда,
Чөлдөр шуулап жада калат.
Оо-боо жетпеди,
Алтын-Саадак бу баатыр
Кан-Буудайдын тергеезине
Көрүлбес жерден көрүнип келди.
Жарт жерден жалбырт эдип,
Жыргалду жонго кожула берди.
Анча-мынча жон өдүп,
Үч өргөөнүн бирүзине
Ак-борозын токтотты.
Алты алып ат буулайт,
Жети кезер жөн тудат.
Жаңыс баатыр жол баштайт.
Эжикчилер эжик ачат,
Эр жанына отургузып,
Эрмек-сөсти сакыылайт.
«Ат чакыга адын буулап,
Айлыма күүнзеп кирген
Кажы алтайдан келген кижин,
Кандый кааннын уулы эдин?» - деп,
Кызыл ширдек үстүндө
Кыйыннан жаткан Кан-Буудай
Колтыктап кийдирген кижиле
Куучында жарга өңдөйү турды.
«Ак-боро атка минген
Ак-Бөкө баатырдын
Ак-боро эржине атту
Алтын-Саадак уулы эдим.
Ак-сур атка минген
Ай-Туулай энелү эдим» - деп,
Алтын-Саадак айдып берди.
Анан ары унчукпады.
Айландыра отурган улусты
Ажыктап эмди отурды.
«Баатыр кижин уулы болзо,
Баатыр онын күчү бар.
Кажы алтайдан көстөдүн?
Кандый амадулу бар жадын?» -
Катап эмди Кан-Буудай
Кичееп база сурап угат.
«Кийик те болзо эжерлү,

Кижиде болзо эштү.
Јастанарга јен эледи,
Јагыскан јүрерге күүн сооды.
Јажына кожо јуртаарга
Јакшы эш бедреп јүрүм» - деп,
Каан кижиден коркыбай,
Јаандардан јалтанбай,
Улу сөзин угустыра,
Јаан сөзин јарландыра
Алтын-Саадак айдып ийди.
Кан-Буудай күлүмзиренди,
Каан сөзин айдып отурды:
«Эки кызымды бергем,
Эки күйүүм анчы улус.
Үчинчи кызым - Бай-Ару.
Үзүги јок кудалар келет,
Кызынды бер дешкилейт,
Кыстын күүнин сураалайт.
Карып јажым једип калган,
Канчын кучим качан чыккан.
Тебеелүде малымды
Тергелүдн јонымды
Тен тудуп башкарап
Тын санаалу башчы јок.
Эн кичинек эрке баламды
Эрге бербес деп санангам.
Калганчы јаныс кызымды
Кажы кижиге эм бербей,
Каан эдерге санангам.
Је кандый да болзо, кыс бала
Јүрүп, јүрүп кижиге барар.
Јүректе кан бар тушта,
Јүлүн, мее бар өйдө
Айылду-јуртту бол калза,
Амыр болор эмес пе».
Алтын-Саадак унчукпай,
Айткан сөсти тындап отурат.
Куучынга киришпей,
Күүн-тапты угуп отурат.
Канча келген кудалар
Кааннын јарын сакыылайт.
Түни-түжи јыргабай да

Тўп салымын санангылайт.
Кан-Буудай онон ары
Куучынын улалтат:
«Алты јакшы кудалар
Алты мۆрөйгө туруштылар.
Алтылазы ол болбой,
Јетинчи мۆрөйгө иженет.
Ого коштой кызымнын
Ончозына кўўни јок.
Ол мۆрөйдн кемзи де
Озолоп бого албаза,
Ончозын јыш быдырадып,
Ойто јерине јандырарым.
Јүректе кан барда,
Јүлүн, мее бар тушта,
Јангыс кичў кызымды
Јон-калык башкарап эдип,
Каан эдип саларым» - деп,
Калганчызын айда салды.
Алтын-Саадак сурады:
«Алты јакшы кудаларла
Мۆрөйгө кирзем кайткай не?
Ай кеберлў кызыгарды
Мۆрөйдө тутсам не болор?»
Качарына кан тўжўп,
Кан-Буудай унчукты:
«Алты маргаан өткөндө,
Јетинчизине не туружар?
Ак-борон соодылу болзо,
Акту бойында кўўн бар болзо,
Эртен кўн чыкканда,
Элге салган јаргыны угуп,
Эжигиме келер турун».
Кан-Буудай каан эмди
Кызыл ширдек ўстине
Кыйын јадып амырай берди.
Алтын-Саадак турала,
Айылдан чыгып эм барды.
Албаты-јонды өдөлө,
Агаш-таштын аразына
Ак-борозын агытты.
Амыраарга токым јайды.

Арташ ээрин јастанды,
Амыр уйуктап јада берди.
Тандакталып таң атты,
Тамырланып күн чыкты.
Алтын-Саадак күн өксөгөнчө,
Амырап уйуктап калган эмтир.
Кан-Буудай эжигине келзе,
Канча калык жуулып калтыр.
Алты јакшы кудалар
Аттарына мингилеген
Ары болуп учуртарга
Айдар јарды сакыылап,
Анда турган эмтирлер.
Алтын чүмдү кеп кийген
Алтын ошкош өргөөзинен
Арт-учында Кан-Буудай
Чыгып келбей канайтты.
Улус текши билзин деп
Угуза јаан јар этти:
«Улу јаан мөрөй болор.
Алтайды алты айландыра,
Јердин үстин јети эбире
Бай-Ару кызым мантадар.
Оны једип туткан баатыр
Ол баламды алатан эмтир».
Оо-боо јетпеди,
Оттый кызыл өргөөдөн
Ончо кеби жылдыс ошкош,
Бойлу бала чыгып келди.
Бай-чоокырга чек минип,
Мөрөйлөжөр улус алдына
Мантадып келип тура түшти.
Кайа бурып, кудаларды көрди,
Күлүмзиренип каткырды.
Эң учында Алтын-Саадак
Эп јоксынып эм турды.
Бай-Ару көс учыла
Солун куданы база көрди.
Сондоп калба дегендий,
Солонгыдый сол кабакла
Сананзын деп имдеди.
Кан-Буудай «ап» деди,

Бай-чоокыр атту Бай-Ару
Жалкындый жалт этти,
Жалаң тоозын тура калды.
Жети куда жаңы ондоноп,
Жедижерге сурт этилер.
Жети аттын тибиртинен
Жер-алтай силкине берди.
Ак-боро атту Алтын-Саадак
Арт-учында болды.
Эң бажында баратканы
Эңир-Чолмоннын уулы эмтир.
Ортозындаазын ондоп көрзө,
Оптолгон кийик бука минген
Желбеген күлүк бар жадат.
Түн киргенин кудалар
Тенериде жылдыстан таныылайт.
Түш келгенин баатырлар
Күн жарыгынан билгилейт.
Бай-чоокыр атту Бай-Ару
Бир көрзө, жуугында,
Бир көрзө, ыраагында
Ойноп барып жаткандый.
Кенетийин ак-боро ат,
Казык чылап, тура түшти.
Алтын-Саадак баатыр
Алаң кайкап сурады:
«Алты куданын ады артык па?
Арга жогын билип арттын ба?»
Ак-борозы айда салды:
«Бай-чоокыр атту Бай-Ару
Биске өчөп нени айдар.
Жарыштан арткан кудалар
Жамандап канайда каткыраар.
Оны билип аларга
Озолодо тура түштим.
Арыган бодолду турайын,
Айткан сөстөрүн угайын».
Бай-чоокыр атту Бай-Ару:
«Арыган адынды амырадып
Артып калган бүдүжинди!
Адын дезе ат эмес - койлого,
Бойун дезе баатыр эмес - нетее.

Уйалбай ла сүрүшпө,
Кижи аларга мендебе!» - деп,
Анан ары мантадып,
Алысталып жүрө берди.
«Э-э, бу күлүктин бүдүжин!
Эш-неме болбосто,
Ады арыган турбай» - дежип,
Жанынча өткөн кудалар
Жир каткыда турдылар.
«Акыр болзын, бай-чоокырды
Айланып келер бир жолдо
Једип, эмеш озолотом,
Тискинди кайра тартаачы бол,
Оноң арызын бойын бил» - деп,
Ак-боро Алтын-Саадакка
Ак тайгага чыгып, айтты.
Јылым кайага јарс тепти,
Јалкын кептү шунуй берди.
Алтын-Саадактын изү тыныжы
Эр көксинде буулып турды.
Ортозында барып јаткан
Оозын ачкан Јелбеген
Оңдонып көрүп турза,
Ак-боро атту Алтын-Саадак
Акалап-озолоп баратты.
Эңир-Чолмоннын эрке уулы
Эмди билинип ајарза,
Ак-боро атту Алтын-Саадак
Алдында барып јаткан эмитир.
Бай-чоокыр атту Бай-Ару
Бир катап алтайды
Айланып јаткан ой тушта,
Ак-боро атту Алтын-Саадак
Јаба једип жүрген эмитир.
Једижип, озолоп Ак-Боро
Јелбистенип турган эмитир.
Алтын-Саадак мөңүн тискинди
Кайра тартып бу жүрди.
Бай-Арунын колынан
Бек тударга кичеенет.
Бир ле көрзө, Бай-Ару
Бай-чоокырын токтоdot.

«Једип алган соғында
Јоболду не мантадар - деп,
Аттан тўжўп эм айдат.-
Акыр, алты јакшы кудалар
Арыганча сўрўшсин - дейт. -
Јерди јети эбирзин,
Јыгылганча сўрўшсин» - дейт.
Бай-чоокыр адынын јалынан
Бай-чоокыр ат жазады.
Алтын-Саадактын ак-борозынан
Ак кылды јула согуп,
Ары-бери экчей тартты.
Ак кыл Бай-Ару болуп
Анда тура тўшпей кайтты.
Бай-чоокырга отургузып,
«База эки айлангар» - деп
Божодып ийбей канайтты.
Бойлоры дезе таныжып,
Ичкери јортуп ийдилер.
«Ак-боро атка минген
Ак-Бөкө баатырдын
Ак-боро чыйрак атту
Алтын-Саадак деп уулы мен.
Эмискен энем Ай-Туулай,
Эрјинези ак-сур ат эди» - деп,
Бай-Аруга Алтын-Саадак
Билезин тоолоп айдат.
«Бу кўннен ары бис
Бир кўўн-санаалу болорыс.
Одыс болзо бирге кўйер,
Ордыс болзо бирге тўжөлөр.
Ондый салымду болорысты
Ойгор судур бичиктен кычыргам» -
Анайда Бай-Ару
Көстөри чолмондый мызылдап,
Куучыны суудый төгүлип,
Эрке јараш ўниле
Эрмектенип эм турды.
Эптў эрке он колын
Эзендежип ичкери сунды.
Алтын-Саадак бу баатыр
Берген колды кыйыштырбай,

Белен тудуп эзендешти.
Эки бойы каткырышты,
Эт-жүректери сүүнип турды.
Эскиде таныш жүргендий
Экү эмди куучындажат.
Бай-Чоокыр ла Ак-Боро
Жерди жети айланып,
Жедип келген тура тўштилер.
Алкыш деп айдарда,
Анда озор жоголо берди.
«Алты куда алтынчызын
Аамайтып калган эбиргилейт» . -
Алтын-Саадак Бай-Аруга
Жаан тынып ол айдат.
«Экү эмди жаналык,
Өскөзи не керек» - деп,
Бай-Ару сүгүнөт.
Анча-мынча болбоды,
Күннен изү чырайлу,
Айдан жараш кеберлү,
Көргөн көзи көк чолмондый
Бай-Ару Бай-Чоокырлу,
Алтын-Саадак Ак-Боролу
Кан-Буудайдын өргөөзине
Коштой жортуп келгиледи.
Өрттий кызыл өргөөгө
Өмөлөжип аттан тўштилер.
Кан-Буудай кайкап турат:
«Качаннан бери таныш ошкош,
Кандый мындый балдар болды?
Алтын-Саадакты көрзөм,
Албаты башкаргадый бек санаалу,
Бай-Ару бала азырагадый,
Быйанду, керсү кижн болгодый» .
Кан-Буудай канча жонын
Капшай бачым жуузын деди,
Кичү балам кижиге барган,
Коркышту жаан той болор.
Карган-тижен озо келип,
Канчындардан артпадылар.
Эмчек балалу энелер,
Эр болгон адалар,

Кӱс жоктулар јединдирген,
Бут жоктулар јуктендирген -
Бастыразы јуулып келдилер.
Канча алтайдын каандары,
Канча јердин кезерлери,
Макка чыккан баатырлар,
Мандык кийген алыптар,
Комыс үндү кожончылар,
Күчтү болгон күрешчилер,
Куучынга кирген јарышчылар
Кан-Буудайдын јерине
Кижиге көрбӱн јаан тойго
Келгилеген јүрдилер.
Саат-маат болбоды,
Санаалары арай чыкпаган
Алты куда келгиледи,
Алтын-Саадак баатырга
Айдары жок ачынгылайт.
Алты мӱрӱйгӱ турушпай,
Јетинчизине туружып,
Јенүни јенил алган деп,
Јар-јаакта тургулады
Кан-Буудайдын јеринде
Кижиге кайкаар јаан той
Качан ок баштала берди.
Тайгадан бийик чоккон эт
Талдаш жоктон јилип јадат.
Талай кептү аракы
Табылу эмди ичилип турат.
Кезер, баатыр улустар
Кирезинде каланы јүрди.
Каан, бий, јайзандар
Кемјүзин билбей ичкиледи.
Кӱл болгон арајан
Коно-түне ичилип калат.
Кӱбүк ошкош јуу болзо,
Кејирден јенил ажып турат.
Јалаң јиит баатырлар
Јака тартып күрежет.
Кул кижиге бий кептү
Кыйгы-кышкы кӱдүртир.
Каан, јайзан эзирип,

Кул бӯдӯштӯ жүрүптир.
Анча-мынча болбоды,
Албаты-јон түймей берди.
Энир-Чолмоннын Эрке уулы
Эки көзи кандалган,
Јен эдеги энэендеген
Јелбеген күлүкле экү
Кан-Буудайды арадап,
Кызынды биске бербеске
Кыйгастанган сен дежет.
Кыйгы-кышкы көдүрет,
Калык-јон коркып жүгүрет.
Кан-Буудай ачынып,
Калык-јонго јар салат.
«Кудалап келген күлүктер
Кызым учун күрешсиндер.
Кемзи јенүлү ол чыгар,
Кызымды ол алар!»
«Каан кижии кайттыгар,
Кыс кижини блаажып,
Канайып бис күрежерис?
Калганчы маргаан кату болзын,
Кызыл каныс акканча,
Кызыл тыныс үзүлгенче
Кату ол маргаанда
Күч јеткенче тартышкайыс» - деп,
Кан-Буудайга Алтын-Саадак
Кемзингендү айдып турды.
Каан кижии айтканын
Катап эмди кубултпас деп,
Кан-Буудай каруу берет.
Јен тудар күчи јок деп,
Јелбеген күлүк электейт.
Элдин-јоннын јажына
Эрмегине сен кирдин дейт.
Эки јенин шыманып,
Эки эдекти кайра кыстанып,
Эмди чурап келбей кайтты.
Алтын-Саадак баатырдын
Ай карагуй төжинен тутты.
Ай кеберине түкүрди,
Ары-бери силке берди.

«Өчөбөсти өчөп силкидин!
Өчпөс жүзүмө түкүрдин!
Кижиге мени сен тообой,
Көксиме келип кагалдын!» - деп,
Алтын-Саадак ачу-корон
Алтай торгылта кыйгырды.
Отурган жеринен тура жүгүрүп,
Озолоп туткан Желбегеннин
Омырткалу сын-арказынан,
От тийгендий, күйдүрө тутты.
Ого-бого былчыра басты,
Омок күчин чыгара тутты.
Жеткер сананган Желбеген
Жеткерге түшкенин жаңы билди.
«Кан-Буудайдын кызын,
Калак-кокый, сен ал» - деди.
Чилекей-чимириги чачылды,
Чине-күчи уядап чыкты.
Алтын-Саадак колынан
Айрыларга жалынып турды.
Андый керек Желбегенге деп,
Албаты сүүнүп кыйгырат.
Алтын-Саадак калганчыда,
Ачынган адында Желбегенди
Алты катап айландырып келеле,
Алтан тууны ажыра чачты,
Алтан талайды кечире мергедеди.
Желбеген болзо бу Алтайда
Жүрбеген деп билдирди.
Алтын-Саадак баатыр
Амыраарга оттый кызыл өргөөгө
Ары болуп базып отурарда,
Алдына Энгир-Чоомон уулы
Акыр деп тура түшти,
Эки женин шыманат.
«Эп жок деп айдынып,
Элекке сен түштин» - деп.
Алтын-Саадак баатырга
Ачуун тартынып ол айдат, -
Желбеген менен озолоп,
Жардыннан сенин туткан эди.
Желбегенди жеңил жеңдеп,

Женүчи кижиге болуп туруп ба?!
Меге кўчин сенин жетпес,
Меең уштылып чарчалар!» - дейле,
Эңир-Чолмоннын Эрке уулы
Эренгис жоктон секирип келип,
Алтын-Саадак баатырдын
Ай жаркынду ачык жүзине
Аланзу жоктон түкүрди.
Эки женин шыманган бойы
Эренгис жоктон калып келип,
Эки жарыннан ала койды.
Эр бүткен Алтын-Саадакты
Эний тартып, жыгарга турды.
«Ачынбасты ачындырдын,
Ай жаркынду жүзине түкүрдин!
Жаман-жакшызын сен билбей,
Жардынан келип силкидин!» -
Алтын-Саадак анайда айдып,
Эңир-Чолмон Эрке уулынын
Эки таганагынан эптү тутты.
Эрке уулдын эки көзи
Эңирленип тура берди.
Эки колынын күчтери
Эмди түргөн чыга берди.
Чолмондуй көстөри онын
Чокторы өчүп уйандады.
Андый да болзо, колдору
Алтын-Саадактан айрылбайт.
Анда-мында тегелеп,
Антара чачарга амадайт.
Арт-учында Алтын-Саадак
Ачынып эки таганагын
Анда сындыра туткан турды.
Кыйгы эмес кыйгы угулды,
Канча алтайга торгылды.
«Кан-Буудайдын кызын сен,
Калак-кокый, алгайын!» - деп,
Кортык тынын корыырга
Калганчы кўчин жууп алып,
Кыңзулу үниле Эрке уул
Алтын-Саадак баатырга
Айдып, жайнап жада берди.

«Ачындырбасты акту јерге
Ачындырганын ундыба!» - деп,
Аданын уулы Алтын-Саадак
Ачынбаган бойы ачынып,
Комыдабаган бойы комыдап,
Көк айаска Эрке уулды
Көдүрип чыкты талайып.
Комдолып аккан көп талайды,
Корсойып турган канча тууны,
Јайылып јаткан канча чөлдү
Јазап тоолоп алган соондо,
Батпаган јерге бажын бат деп,
Былчай-экчей тудала,
Алтын-Саадак Эрке уулды
Ат кажыгындый мергедеп ийди.
Комдолгон көп талай кечире,
Корсойгон канча туулар ажыра,
Јайылган чөлдөр бу үстиле
Јалкын кептү уча берди.
Барган јерге бажы батты,
Болгонбой божоп калды.
Арткан төрт куда болзо,
Акту кызыл тынын алып,
Албаты-јоннын ортозына
Амырынча качкылады.
Албаты-јон каткырышты,
Алтын-Саадакты мактады.
Кан-Буудай базып келип,
Каан колын ичкери сунды,
Калыкка мындый јар салды:
«Күчтүлерден күчтү бүткен,
Көгүстүлерден көгүстү өскөн,
Баатырдан артык баатырга,
Бай-Аруны Алтын-Саадакка
Берип јадым, угыгар!» - дейт.
Айдары јок јаан той
Анда ойто көндүге берди.
Алтай үстинин алтан кааны
Аайланбай алты јыл јыргаптыр.
Јер үстинин јетен кааны
Јети јылга јыргап калтыр.
Кан-Буудай каан бир күнде

Каан колын өрө сунуп,
Калык-жонго жар салды:
«Эн кичинек эрке баламды
Эрге бербес деп санангам.
Кары кижиге эм бербей,
Каан эдерге туратам.
Јети түней кудадан
Јаңыс куда талдалды.
Күчтүлерден эн күчтү,
Көгүстүлерден бу көгүстү,
Баатырдан артык баатыр
Айаарын билбес Алтын-Саадакка
Бай-Ару деп кичү кызым
Бойы болзо күүн-тапту
Барганын слерге жарлайдым.
Тебеелүде малымды,
Тергеелүде жонымды
Тен тудуп башкарап
Күйү балам Алтын-Саадак
Бу күннен ала каан болор» - дейт.
Јыргалдан артык јыргал
Јети јылдан ашты.
Тойдон артык той
Тогус јылга јетти.
Бир күн Алтын-Саадак
Јон јыргаткан кайнына,
Калык башкарган каанга
Кару сөзин айдарга
Кып-кызыл өргөөдөн
Чыгып келген бу турды:
«Айы-күни ашпас
Алтайым менин бар - дейт.-
Ак-боро атту Ак-Бөкө адам бар,
Ак-сур атту Ай-Туулай энем бар.
Одорлуда оны јок малым бар,
Одындуда тоозы јок жоным бар.
Ойто менин јанарымды
Ончозы эмди сакып јат.
Кан-Буудай кайын адамнын
Кара чачы кажайбаган,
Кандык тиштери саргарбаган.
Калык јонды башкарып,

Каан ла болуп јадыгар». -
Анайда айдып Алтын-Саадак
Ак-борозын ээртеди.
Алтайына јанарга
Акту күүнинен мендеди.
Бай-Чоокырды Бай-Ару
База ээртеп ийген турды.
Барган эжинин јерине
Барарга база белен јүрди.
«Алдаарда балдар бассын,
Кийнеерде мал өссин» -
Кан-Буудай эки балазын,
Кийимдерин берип, алкады.
Курсактан коштоп үдешти.
Ак-боро атту Алтын-Саадак,
Бай-чоокыр эрјинелү Бай-Ару
Адазыбыла, эл-јоныла
Алакан јайып эзендежеле,
Ары болуп атандылар.
Аткан октый учтылар.
Анча-мынча болбоды,
Алтын-Саадак Алтайына
Једип келген турдылар.
Түндүк бойдо шонкорлор
Тенериле учуп уткыды.
Төрдө јаткан айулар
Табыштанып чыктылар.
Бозоодогы ийттери
База једип келдилер.
Куу чылап, баштары кажайган,
Куулы чылап, тиштери саргарган
Ак-боро атту Ак-Бөкө адазы,
Ак-сур атту Ай-Туулай энези,
Алтын-Саадак ла Бай-Аруны
Айыл эжигинде сакуган
Анда турбай кайттылар.
Одорлуда мал ончозы эмтир,
Одындуда јон амыр јүрди.
Оо-боо јетпеди,
Ойын-јыргал баштала берди.
Ол јыргалды айдайын,
Отурган улус бу уксын.

Куу чылап, баштары кажайган,
Куулы чылап, тиштери саргарган
Ак-Бөкө - карбайа карыган адазы,
Ай-Туулай - энчeye энилген энези
Канча таланын калыгын
Капшай тойго кычыргылаган,
Жерге буттары тийгилебей,
Жиит тужындый жүргүледи,
Жииттер тойын көдүрер дешти.
Алтайы башка алыптар
Айттыруга келиптир.
Жери өскө кезерлер
Једип келген жүрдилер.
Бийик, элбек тууларды
Бир ле күнге ашканыс дежет.
Јаан, жалбак чөлдөрдү
Јаңыс ла күнге өткөнис дежет.
Кара сууга аттары түшкен,
Капшайлап келгени билдирет.
Ай чырайлары күлүмзиренген,
Ак санаалу келгендери сезилет.
Ат тыныжы ак айаска
Ак булут болуп јайылат.
Анда јуулган улуска
Ак-Бөкө айдып турат:
«Алтайдын алты талазынан
Айттыруга келген алыптар!
Јер үстинин јети талазынан
Једип келген каандар!
Алтын-Саадак баатыр уулым
Айыл-јурт төзөп јат.
Кан-Буудайдын кичү кызы
Келдибис болуп јаткан туру.
Ак аястын алдында
Адазынан алкылу,
Эл-јоннын алдында
Энезинен энчилү уулым
Эр-јажына бүткен эди.
Кижи каны суузынду
Кара-Кула баатырды,
Каныркап јерине кирерде,
Кызыл тынын кыйган эди.

Ордына артар опту уулын -
Кускун-Керди база баскан.
Кыйынга жүрген калык-јонды
Кыйыннан айрып алган эди.
Күнди, айды эбирген эди.
Јаан тойго жуулган улус
Јааны-јажы ылгаш јоктон
Јыргап, ойноп тойлогор!» - деди.
Јайы-кыжы билдирбес
Јажыл торко Алтайда,
Күзи-јазы сезилбес
Күрен мандык Алтайда
Јаан јыргал көндүкти.
Тажуурлап аскан аракы
Талай кептү билдирет.
Талдап сойгон мал эди
Туудый анда көрүнөт.
Кенетийин Ак-Боро
Киштеп-киштеп једип келди.
Түндүк бойдо шонкорлоры
Талбынып, ачу акшышты.
Төрдө јаткан айулары
Туруп келип огырышты.
Бозогодогы ийттери,
Бөрү чилеп, улышты.
Алтын-Саадак адынан
Алан кайкап сурады:
«Албаты-јонды чочыдып,
Ачу киштеп не келдин?
Өлөримди сестин бе,
Өзөримди билдин бе?»
Ак-боро айдып турды:
«Алдындагы үйин Ай-Тана
Албаты тоозына кожулды.
Алдында јетире өлбөйтир,
Ат менде буру бар эмтир.
Теберимде, тыны үзүлбейтир,
Тирилип ойто једип келтир».
Алтын-Саадак ачынды,
Ай саадагын ала койды:
«Базарым деп сананбазын,
Бажын кезе ададым!

Истежерим деп иженбезин,
Ичегезин төгө ададым!
Кайда меге көргүс! - деди, -
Капшай тынын үзедим!» - деди.
Ак-Борозы жайнады:
«Алтын-Саадак, эр кўчинди
Азийгы ўйине көргүспе! - деди.-
Мен сенин ордына
Мында ла оны жок эдейин».
Бир ле көрзө, Ак-Боро
Бир келинге јелип келди.
Азу тижиле ала койды,
Алтын-Саадакка кайра келди.
«Калак ла мени, Алтын-Саадак,
Кайра алзан - деп јайнайт. -
Килезен - ўйин де болорым,
Килебезен - кулын да болорым.
Кирип-чыксан - эжигин ачайын» - деп,
Ай-Тана арайдан ла айдат.
«Килейтен менде јан жок,
Кинчекти бойын тапкан сен.
Кул эдип кайдатам сени,
Кулга кижн тутпайтам мен.
Бастыра эткен бурууна
Бастырып јатканын эмди бу!» -
Алтын-Саадак анайда
Анда айдып айлына кирди.
Ак-боро ат баш силкиди,
Алтай ўсти силкинди.
Ай-Тананы быјырада
Азу тижиле кезе чайнады,
Төс тижиле теермендеп чайнады.
Сооргок састу арал јаар
Салкын кептў быкырды.
Ай-Тананын кижн јыды
Анда эмди жок болды.
Ай-уй дешкен албаты
Аайланып јаны ондонды.
Ўўрелешкен уулдар, кыстар
Ўзүлген ойынын улалттылар.
Эргектериле шоорлогон,
Эриндериле кожондогон,

Тандайыла сыбыскылаган,
Тамагыла каркыралаган,
Көксиле кайлаган
Канча түмөн албаты
Катап ыргалын баштады.
Алтын-Саадак баатырды,
Албатыдан алган Бай-Аруны
Албаты алкап, айдышты:
«Алын эдегеерге бала бассын!
Кийин эдегеерге мал бассын!
Жаактуга айттырбай,
Жарындуга соктырбай,
Жажын-чакка амыр-энчү журтагар!
Албатыга чак түшпезин,
Акту жерге кан төгүлбезин.
Мал болзо одорлу турзын,
Жон болзо одынду жатсын».
Алтай үстинин алтан кааны,
Жер үстинин жетен кааны
Алкыш-бийан айдала,
Анан ары ыргай берди...
Жажын-чакка амыр-энчү журтагар!
Албатыга чак түшпезин,
Акту жерге кан төгүлбезин.
Мал болзо одорлу турзын,
Жон болзо одынду жатсын».
Алтай үстинин алтан кааны,
Жер үстинин жетен кааны
Алкыш-бийан айдала,
Анан ары ыргай берди...

Жиит кайчы Тензе акам
Жаш тужымда кайлаган.
Жаан акам Бөдөс кайчы
Жаандап келеримде айдатан:
«Алтын-Саадак» чөрчөкти
Айтканымла кайлап сал.
Ак кагаска бичийле,
Албатыга артыр кой».
Төрөгөн кайчы Түленти
Түгенген бу чөрчөктө
Аңду-кушту Алтайды

Анчыларга бу чўмдеп,
Андаар тушта кайлайтан.
Јетире чыгара айтканын
Јиит тужымда укпагам.
Ол кайчылар айтканын
Ончозын айдып божоттым.
Јашта уккан чөрчөк эди,
Јастыразы, байла, бар болор,
Кичинекте уккан чөрчөк эди,
Келишпези, байла, учураар.
Јетен јашка једеле,
Јеменген сөстөрим бу эди.
Учуры јаан чөрчөк эди,
Учы мында түгенди.

Јашта уккан чөрчөк эди,
Јастыразы, байла, бар болор,
Кичинекте уккан чөрчөк эди,
Келишпези, байла, учураар.
Түленти кайчынын айтканын
Түгезе айдып божоттым.
Учуры јаан чөрчөк эди,
Учы мында түгенди.

Ба ж а л ы к т а р

Ўлгерлер	
Жаңарлаган улус ўзўлбес	3
Кўгўсти сўнчилў жарытсын	-
Тазылыс жаңыс	4
Амыр-энчў кўўнзеген учун	5
Ырысту, сўнчилў жүрзин	6
Жаына мўнкўлик артар	7
Алтайды жаына мактап	8
Ажулар ажыра	-
Тўней ле келер эдим	10
Кижи болгон адында	11
Кожоннын туулганы	12
«Менин адым ичкери жортот...»	14
Кўўлелер чилеп	15
Тўнде	16
Билген кижи	17
«Мен койлоп жүрўм...»	-
Алтай жарык жаңарым	18
Јеристи сўўрге ўреткен	-
«Ала-Тооны кўстўп...»	19
«Алтайдан Алма-Атыга...»	20
Москва. Переделкинодо	-
Тымык тўнде	21
Кеен тууларда	22
«Тўс эмес јолынла...»	23
Ишке бачымда	24
Јылдыстар	-
Улай јаркындалат	-
Тилдер биледин	-
Тоомјылап айтканы	-
«Чечектў тўрўл јаланым...»	-
Кожонды ээчий	25
Јаңыдан жаңыланган	-
Улан-Батор	26
Онон	27
Алтай кай Бадышта	-
Алтай кай Парижте	28
Јаскы Парижте	31
Париж - Женева	32

Ундыбазым сени, Женева	-
Флоренцияда	33
Ӧс, Будапешт, јаран, чечекте	34
Јарык кӱӱнзеш	35
Сеул	36
Тӧрӧл суу	37
Билерим	-
О, менин чаңкыр јерим	38
Ундылбаган	39
Айылда	40
Очоктогы от	41
От эне	42
«Кебистий кееркедилӱ...»	43
Јериме јанар кӱӱним бар	-
Јаштаң андап ӧскӧм	45
«Мен тӧрӧл јеримле...»	-
Улустың кайкажы	46
Кожон, чӧрчӧк јууп турарымда	47
Катап ла јол-јорыкка	48
Сеге айдадым	50
Акту сӧс	51
Эне арчын јерим	52
«Ала јаштаң ала...»	53
«Узун чачту кыс кижи...»	54
Јӱрек кожоңы	55
Кырларда	56
Јаштаң анайда ӧстим	57
Алкыш аларыс	58
Неден де кереес	-
Алкап јадым база ла	59
Ачынба меге	60
«Эх, карындаштар!»	61
Јаскы Чике-Таман	62
Агару Алтайда	63
Ыраактаң	64
Чӧлдӧ	65
Эске алыныш	66
Чечектеп ӧс	-
Чӧрчӧктӧги јердий	67
«Ӱстиги Оймон...»	68
Гуркин качан да онбос	70

«Сериги жок салкынду...»	71
Корреспондент Арутай	-
«Жаштан ала бу жүрүминде...»	72
«Жаңыс ла жерди ол сүрүп...»	73
«Жиитте наҗылар көп...»	-
Наҗынды качан да жылытпа	74
Айткан эдигер	75
Макту кереес	76
Ат нерелу курешчиге	77
Алкыш болзын сеге	77
Болбо күреште калганчы	78
Жоннын магын чыгарган	-
Карим	79
Ондый ла болзын	80
Таныспай	81
Жүрүмде не жаңыс	82
Кижиги	у Дис
Ала жаштан мүргүй	83
«Жок. Мен кудай эмезим...»	84
Жараш берген Алтайга	84
Быйанду жүр деп айдыжат	-
Сары бүрде	85
Алкышту жон	86
«Жер, тенгисти кудай жайаган...»	87
«Ап-тап абыс...»	87
Текши көмөй кай	88
Кам терек	-
«Кажылар айдыжат...»	90
Күс башталат	90
Үлгерлик санаалар	-
Эбире ак-боро туман	91
«Куран ай куу туманын...»	-
Сыгын айда	92
Кар жааза	93
Кышкы түнде	-
Удур кожон болор	94
Кижини сүүндирет	95
Жаңы жас	-
Жаскыда	96
«Менин жаңы садым...»	97
«Бу кандык айда...»	97

Төрт катап...	98
«Јасла кожо эриген јерден...»	-
Күкүрттин кийинде	99
Майдын байрамында	-
Өбөкөлөр үни	101
Келиндер	-
Өбөкөлөр айтканы ундылбас	102
Сенин эрке колдорын	103
«Сенин эрке кеберинде...»	104
«Араай төп үнин...»	-
Телекей сенле бай	106
Кеберин үлгериме шинигей	106
Јүрек	107
«Көк-боронун...»	108
«Бис экү атту...»	109
«Мен сени ич санаамда...»	-
«Кап-кара чачту...»	101
«Кара көстү сүүжим...»	111
«Узак ойгө үнинди...»	-
«Колдорын кичинек...»	-
«Чанкыр тегериде...»	112
Сөс береринде	-
«Тоолоп болбозун...»	-
«Ак ла чоокыр...»	113
Бу түнде	114
Уйку жок менде	115
Узак күйүш	-
Ол ло бойын	116
Самара	-
Төрт, сегисјолдыктар	117
Кем корыыр бисти	120
«Көк тегериде...»	121
«Алдырбас. Көк тегери үстимде...»	122
Адалар магы	123
Чумгум	124
Кеп-куучын	125
«Туулар бийик...»	126
Түш јеримде	127
Јебрен кай	-
Јаңы кайчы ады адалар	128
Катап јолыгарга	129

Баснялар

Тырмууш ла Борсык	131
Торко тон сезиктү	-
Жокту ла бай	132
Балык	133
Түлкү	-
Айу ла Бөрү	134
Билимчи Номон	135
Аңчы ла Ийт	136
Койчы керегинде кеп-куучын	137
Туужылар	
Жиит тужымнын жаңары	143
Јеримнин ўни	150
Сурузы јок жуучылдар	154
Сен макту јанган, жуучыл	158
Бүдүки (иркиттер отогынын кеп-куучынынан)	160
Кай чөрчөк	
Алтын-Саадак	168

Иван (Таныспай) Баксурович
ШИНЖИН

ГОЛОС ПРЕДКОВ

Стихи, поэмы, сказание
На алтайском языке

Генеральный директор Литературно-издательского Дома
«Алтын-Туу» Б.Я.Бедюров
Начальник отдела книгоиздания Т.Т.Торбоков

Редактор С.С.Торбоков
Художественный редактор И.И.Ельдепова
Компьютерная верстка Р.Н.Шатинов

Подписано в печать 24.01.2013.
Формат 60х84 1/16
Печать офсетная. Гарнитура Alt Scol
Усл. п.л. 14,88
Тираж 250 Заказ 774.

Литературно-издательский Дом «Алтын-Туу», 649000 г.Горно-
Алтайск, ул. Чорос-Гуркина, 35

Отпечатано в ОАО «Горно-Алтайская типография»
649000 г.Горно-Алтайск, пр.Коммунистический, 35

200,00

Таныспай Шинжин –
көп бичиктердин авторы.

1985 жылда албаты
чүмдемелинин Парижде,
Женевада, Флоренцияда,
онын соңында жылдарда
гран ары јанынын бир
кезек өскө дө ороондорында
өткөн телекейлик көрүлөрдө

Т. Б. Шинжин алтай кайды бийик кеминде угускан.

2005 жылда ого Алтай Республиканын эл кайчызы
деп күндүлү ат адалган.

1976 жылдан ала Арасейдин бичиичилер Отогынын
члени.

Россия Федерациянын культуразынын кайралду
ишчиси.

